

td80

Since 1960

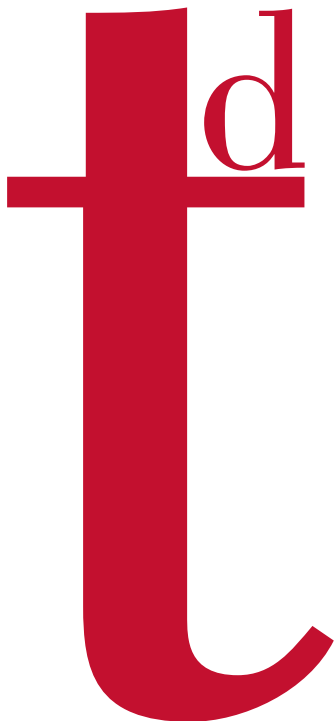
treatises and
documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in
gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

June/Junij 2018

Treatises and Documents,
Journal of Ethnic Studies is an interdisciplinary Journal. It was established in 1960. Its original aim was to publish longer, in-depth papers (Treatises) on ethnic and minority issues, and documents related to those issues.

Nowadays the Journal publishes a wide range of scholarly articles on ethnic and minority issues, with special emphasis on topics relevant for the so-called Alpine-Adriatic-Pannonian geographical area.

Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja je bila leta 1960 ustanovljena z namenom objavljanja daljših razprav o etničnih in manjšinskih vprašanjih in pomembnih dokumentov.

Danes v reviji objavljamo širok nabor znanstvenih prispevkov s področja etničnih in manjšinskih študij, posebno pozornost pa posvečamo pomembnim temam iz t. i. alpsko-jadransko-panonskega prostora.

80

treatises and documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

June/Junij 2018

Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies

Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja

UDC-UDK 323.15.342.4 (058) ISSN 0354-0286 (Print / Tiskana izdaja) ISSN 1854-5181 (On-line edition / Elektronska izdaja)

Guest Editor / *Gostujoči urednik*

Barbara Riman (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*)

Guest Editorial Board / *Gostujoči uredniški odbor*

Filip Škiljan (Institute for Migration and Ethnic Studies, Croatia / *Institut za migracije i narodnosti, Hrvatska*), **Kristina Riman** (Juraj Dobrila University of Pula, Croatia / *Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska*), **Marica Karakaš Obradov** (Croatian Institute of History, Croatia / *Hrvatski institut za povijest, Hrvatska*), **Jasmina Dlačić** (University of Rijeka, Croatia / *Sveučilište u Rijeci, Hrvatska*), **Danijel Grafenauer** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*)

Editor-in-Chief / *Odgovorni urednik*

Sara Brezigar (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*)

Technical editing / *Tehnično urejanje*

Sonja Kurinčič Mikuz, Marija Jurić Pahor, David Limon (English proofreading / *lektoriranje angleških tekstov*)

Editorial Board / *Uredniški odbor*

Benjamin Barber (The City University of New York, USA / *ZDA*), **Romana Bešter** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Sara Brezigar** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Milan Bufon** (Science and Research Centre, Slovenia / *Znanstveno raziskovalno središče, Slovenija*), **Sean Byrne** (University of Manitoba, Canada / *Univerza v Manitobi, Kanada*), **Jadranka Čačić-Kumpes** (University of Zadar, Croatia / *Univerza v Zadru, Hrvatska*), **Fernand de Varennes** (University of Moncton, Canada / *Univerza v Monctonu, Kanada*), **Rainer Hofmann** (University of Frankfurt, Germany / *Univerza v Frankfurtu, Nemčija*), **Boris Jesih** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia; Consulate General of the Republic of Slovenia in Szentgotthard / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija; Generalni konzulat Republike Slovenije v Monoštru*), **Will Kymlicka** (Queen's University, Canada / *Kanada*) **Avguštin Malle** (Slovenian Scientific Institute, Austria / *Slovenski znanstveni inštitut, Avstrija*), **Mojca Medvešek** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Joseph Marko** (University of Graz, Austria; European Academy Bozen, Italy / *Univerza v Gradcu, Avstrija; Evropska akademija v Boznu, Italija*), **Francesco Palermo** (University of Verona; European Academy Bozen, Italy / *Univerza v Veroni; Evropska akademija v Boznu, Italija*), **Srdja Pavlović** (University of Alberta, Canada / *Univerza v Alberti, Kanada*), **Janez Pirc** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Tom Priestly** (University of Alberta, Canada / *Univerza Alberta, Kanada*), **Albert Reiterer** (University of Vienna, Austria / *Univerza na Dunaju, Avstrija*) **Barbara Riman**, (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Petra Roter** (University of Ljubljana, Slovenia / *Univerza v Ljubljani, Slovenija*), **Sherrill Stroschein** (University College London, U.K. / *Univerza v Londonu, VB.*), **Patrick Thornberry** (Keele University; Oxford University, U.K. / *Univerza v Keeleju; Univerza v Oxfordu, V.B.*), **Vladimir Wakounig** (University of Klagenfurt, Austria / *Univerza v Celovcu, Avstrija*), **Colin Williams** (Cardiff University, U.K. / *Univerza v Cardiffu, V.B.*) **Daniel Wutti** (University of Klagenfurt, Austria / *Univerza v Celovcu, Avstrija*), **Jernej Zupancič** (University of Ljubljana, Slovenia / *Univerza v Ljubljani, Slovenija*).

Published by / *Založil in izdal*

Inštitut za narodnostna vprašanja / *Institute for Ethnic Studies*
SI, 1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: +386 (0)1 20 01 87 0, fax +386 (0)1 25 10 964, <http://www.inv.si>, e-mail: inv@inv.si
Legal representative / Predstavnik: **Sonja Novak-Lukanović**
Co-financed by the Slovenian Research Agency / *Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.*

Abstracting and indexing services / *Vključitev v baze podatkov*

The journal is currently noted in the following / *Revija je vključena v:*
CSA Sociological Abstracts, CSA Worldwide Political Science Abstract, International Political Science Abstracts (IPSA), FRANCIS, IBZ, IBSS, SCOPUS.

Contacts / *Kontakti*

Editorial correspondence should be addressed to / *Pošto za uredništvo revije naslovite na:*
Institute for Ethnic Studies / *Inštitut za narodnostna vprašanja*, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia,
e-mail: editortd@guest.arnes.si
Ordering information / *Naročila:* **Sonja Kurinčič Mikuz**, Institute for Ethnic Studies / *Inštitut za narodnostna vprašanja*, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: sonja.kurincc@guest.arnes.si

Disclaimer / *Pojasnilo*

The published articles express authors' viewpoints. / *Objavljeni prispevki izražajo stališča avtorjev.*

The Journal was published as follows / *Revijo smo izdajali:*

1960-1986: Razprave in gradivo (Treatises and Documents) ISSN 0034-0251;

1987-1989: Revija za narodnostna vprašanja – Razprave in gradivo
(Journal of Ethnic Studies - Treatises and Documents) ISSN 0353-2720;

1990-2010: Razprave in gradivo: Revija za narodnostna vprašanja
(Treatises and Documents: Journal of Ethnic Studies) ISSN 0354-0286.

Institute for Ethnic Studies © Inštitut za narodnostna vprašanja (Ljubljana), <http://www.inv.si>

Table of contents / Kazalo

ARTICLES / ČLANKI

- 5 **Ivan Armanda**
Nadbiskup Alojzije Stepinac i zbrinjavanje prognanih slovenskih konventualaca u Drugom svjetskom ratu
Archbishop Alojzije Stepinac and Providing Refuge to Exiled Slovenian Friars Minor Conventuals in World War II
Nadškof Alojzije Stepinac in skrb za pregnane slovenske konventualce v drugi svetovni vojni
- 21 **Filip Škiljan**
Slovensko stanovništvo u župama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec od sredine 19. stoljeća do današnjih dana
Slovenian Population in the Parishes Marija Gorica, Dubravica and Brdovec from the mid-19th Century to the Present Day
Slovensko prebivalstvo v župnijah Marija Gorica, Dubravica in Brdovec od sredine devetnajstega stoletja do današnjega dne
- 43 **Kristina Riman**
Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnosa
Slovene Writers in Croatia as Connectors within Slovenian-Croatian Relations
Slovenski pisci na Hrvaškem kot graditelji slovensko-hrvaških odnosov
- 65 **Katarina Pajnič**
Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri
Economic Situation and Demographic Structure of Slovenes within Croatia: Yesterday, Today, Tomorrow
- 89 **Nives Zudič Antonič**
Teaching in Plurilinguistic Environments with a Minority Language: Analysis of a Pre-service Training Project
Poučevanje v večjezičnih okoljih z manjšinskimi jeziki: analiza projekta izobraževanja učiteljev

Ivan Armanda

Nadbiskup Alojzije Stepinac i zbrinjavanje prognanih slovenskih konventualaca u Drugom svjetskom ratu

U članku se kritički piše o nacističkom progonu franjevac konventualaca iz Slovenije, o njihovu prihvatu u Hrvatskoj i o skrbi što im ju je iskazao zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. On ih je razmjestio po župama svoje Nadbiskupije i tako im omogućio da se uzdržavaju od svoga svećeničkog rada. Do sada se o tom uglavnom pisalo u kratkim crtama te u okviru drugih, većih tema, a ovdje se ta tema prvi put sustavno i kritički istražuje. U zaključku se ističe da je nadbiskup Stepinac bio najveći dobrotvor prognanih slovenskih konventualaca i da su potrebna daljnja istraživanja o svećenicima, redovnicima i redovnicama koje su nacisti iz Slovenije prognali u hrvatske krajeve. U prilogu se prvi put objavljuje svjedočanstvo fra Miroslava Godine o progonu konventualaca iz Slovenije.

Ključne riječi: Alojzije Stepinac, slovenski konventualci, Zagrebačka nadbiskupija, Drugi svjetski rat, nacistički progon.

Archbishop Alojzije Stepinac and Providing Refuge to Exiled Slovenian Friars Minor Conventuals in World War II

The article provides a critical analysis of the Nazi persecution of the Friars Minor Conventuals from Slovenia, their acceptance in Croatia and care shown by Archbishop of Zagreb, Alojzije Stepinac. He deployed them to the parishes of his Archdiocese and thus enabled them to abide by their priestly work. So far, this has mostly been very briefly discussed, usually as part of other major topics. This paper explores this topic systematically and critically for the first time. The conclusion is drawn that Archbishop Stepinac was the great benefactor of the expelled Slovene Friars Minor Conventuals and that further research on the priests, monks and nuns who were exiled from Slovenia to Croatia by the Nazi regime is much needed. The appendix of this paper contains the never before published testimony of Fr. Miroslav Godina about the persecution of Friars Minor Conventuals from Slovenia.

Keywords: Alojzije Stepinac, Slovene Friars Minor Conventuals, Zagreb Archdiocese, World War II, Nazi persecution.

Correspondence address: Leksikografski zavod Miroslav Krleža / The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Frankopanska 26, 10000 Zagreb, Croatia, e-mail: ivan.armanda@gmail.com.

Nadškof Alojzije Stepinac in skrb zaregnane slovenske konventualce v drugi svetovni vojni

V prispevku je obravnavana tema o nacističnem preganjanju frančiškanov – konventualcev iz Slovenije, o njihovem sprejemu na Hrvaškem in o skrbi zagrebskega nadškofa Alojzije Stepinca. Ta jih je namestil v župnije svoje nadškofije in jim na ta način omogočil preživljanje z duhovniškim delom. Do sedaj se je o tej temi malo pisalo in še to v okviru drugih obsežnejših tem, šele zdaj pa se ta tema prvič sistematično in kritično raziskuje. V zaključku je poudarjeno, da je bil nadškof Alojzije Stepinac največji dobrotnik pregnanih slovenskih konventualcev ter da so potrebna nadaljnja raziskovanja o duhovnikih, redovnikih in redovnicah, ki so jih nacisti pregnali iz Slovenije v hrvaške kraje. V prilogi je prvič objavljeno pričanje Miroslava Godine o pregonu konventualcev v Sloveniji.

Ključne besede: Alojzije Stepinac, slovenski konventualci, zagrebska nadškofija, druga svetovna vojna, nacistični pregon.

1. Uvod

U doba Drugoga svjetskog rata zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac¹ pomagao je na sve strane i činio sve što je bilo u njegovoj moći da se spase ljudski životi. Osobitu brigu posvetio je prognanicima i izbjeglicama, bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost. Tu njegovu brigu osjetili su brojni slovenski svećenici, među kojima je bilo više konventualaca koje su nacističke vlasti protjerale iz njihove domovine. O tom je potresno svjedočanstvo ostavio fra Miroslav Godina,² a kritički su o njihovu progonstvu i boravku u Hrvatskoj u kratkim crtama pisali fra Igor Salmić (2009, 104–107) i Marijan Vogrin (1989, 187–191) te – u svom neobjavljenom magistarskom radu o Stepinčevoj pomoći prognanim slovenskim svećenicima – Marjeta Potočnik (2008, 136–139, 146–147, 149–150, 203–204, 239, 261–262, 266–267).³ Ovdje ćemo tu temu, uzimajući u obzir njihovo pisanje, dopuniti podacima iz Arhiva Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca. Pritom naglasak stavljamo na ono što je nadbiskup Stepinac učinio za slovenske konventualce, odnosno za njihovo razmještanje po župama Zagrebačke nadbiskupije. Napomenuti nam je da smo pokušali što detaljnije utvrditi u kojim su župama i u kojem vremenskom periodu boravili prognani slovenski konventualci, ali to, zbog nedostatka arhivskih vrela, nismo u svim slučajevima uspjeli.

2. Njemačka okupacija slovenskih krajeva

O njemačkoj okupaciji slovenskih krajeva i deportaciji Slovenaca iz okupiranih krajeva u doba Drugoga svjetskog rata postoji obilna literatura (Karakaš Obra-

dov 2012, 139–174, Potočnik 2008, 58–83, Blumenwitz 2005, Ferenc 1968, 152–363, Rybář 1978, 44–102 i dr.). Stoga ne držimo potrebnim detaljno o tom pisati, ali je – zbog kontekstualizacije središnje teme ovoga rada – potrebno ukratko se na to osvrnuti i kazati samo osnovne činjenice o tom problemu. Nacisti su 6. travnja 1941. napali Kraljevinu Jugoslaviju i istoga dana počeli okupirati slovenske krajeve. Poslije dva dana zauzeli su Maribor i Ptuj, a 11. travnja Celje i Brežice. Time je bila dovršena nacistička okupacija slovenske Štajerske, Gorenjske i dijela Prekomurja. Ostatak Prekomurja okupirala je Mađarska, a ostale slovenske krajeve Italija. Tako se Slovenija u travnju 1941. našla rascjepkana između triju okupatora.

Istini za volju, članovi Kulturbunda su već prije dolaska nacističkih vojnika preuzeli vlast u nekim štajerskim gradovima, provodeći pritom uhićenja dotadašnjih obnašatelja vlasti i činovnika u kotarskim uredima. Nakon što je nacistička vojska početkom travnja 1941. okupirala spomenute slovenske krajeve, dana 14. travnja vlast je preuzeo šef nacističke civilne uprave Siegfried Überreither. Rezidirao je u Mariboru, a glavni je zadatak njegove vlasti bio germanizacija okupiranih prostora. S tim je ciljem već u srpnju 1941. provedena reorganizacija uprave ukidanjem kotareva i formiranjem prigradskih i gradskih okružja na čelu s političkim komesarima, koji su u veljači preimenovani u zemaljske savjetnike. Zbog provedbe svojih ciljeva okupator je oformio policijske snage koje će bdjeti nad interesima okupatora, služeći se pritom raznim nasilnim i represivnim mjerama. Policijske snage odigrali će veliku ulogu i kod hapšenja i prisilne deportacije slovenskoga stanovništva iz okupiranih krajeva.

Nakon što su nacisti na okupiranom području uspostavili svoju civilnu vlast, počeli su provoditi radikalne mjere odnarođivanja i germanizacije. Snažno su se obušili osobito na slovenske intelektualce, kulturne i prosvjetne djelatnike te svećenstvo i redovništvo. Budući da su masovne deportacije okupatorima nepoćudnog stanovništva bile jedna od glavnih mjera u provođenju germanizacije, toj nehumanoj mjeri nisu mogli izmaknuti ni slovenski svećenici i redovnici. Upravo njih, zajedno s vodećim slojem slovenske inteligencije, političara, prosvjetnih djelatnika i akademičara, imao je zahvatiti prvi val deportacije, prema planu Heinricha Himmlera, čelnika nacističkoga Zaštitnog odjela (Schutzstaffel, skraćeno SS). On je u travnju 1941. donio odredbe za deportaciju svih onih koji su predstavljali stvarnu ili predmnijevanu smetnju za uspostavljanje i učvršćivanje njemačke vlasti na okupiranom slovenskom teritoriju. Utemeljene su posebne ustanove za deportaciju i upravljanje zaplijenjenom imovinom deportiranih osoba te oformljeni sabirni logori u kojima će uhapšeni čekati deportaciju. Budući da su u travnju počela pojedinačna i potom masovna hapšenja, prvo su se ispunili zatvori, a potom i pripremljeni sabirni logori, kroz koje je do kraja svibnja 1941. prošlo oko 130 svećenika i redovnika.

Nacisti su s okupiranoga područja planirali u nekoliko valova iseliti između 200.000 i 260.000 ljudi, ali isprva nisu znali kamo bi deportirali te ljude. Prvo se

planiralo deportirati ih u Srbiju, ali su za to postojale razne prepreke. Potom se razmišljalo o njihovoj deportaciji u Makedoniju, Bugarsku i Italiju, ali se i od toga odustalo, baš kao i od deportacije u slovenske krajeve koje su okupirali Mađari i Talijani. Konačno je odlučeno da ih se deportira u Nezavisnu Državu Hrvatsku, jer su ustaške vlasti bile voljne primiti slovenske prognanike ako istodobno protjeraju jednak broj Srba iz Hrvatske u Srbiju. Nacističke vlasti prihvatile su to rješenje i počele s pripremama, a potom i s provođenjem deportacije Slovenaca u Hrvatsku. Među deportiranima bilo je, prema istraživanju Marjete Potočnik, 155 svećenika i redovnika.

3. Nacistički progon konventualaca iz Ptuja

Kako smo već rekli, Heinrich Himmler donio je u travnju 1941. odredbe prema kojima će se iz okupiranoga dijela Slovenije prisilno iseljavati svi oni koji su predstavljali stvarnu ili predmnijevanu smetnju za uspostavljanje i učvršćivanje njemačke vlasti na okupiranom slovenskom teritoriju. Smatrajući da će im svećenici u tom smetati, već 10. travnja 1941., na Veliki četvrtak, počeli su ih hapsiti i odvoditi u zatvore ili u koncentracijske logore, a potom su ih protjerivali u Hrvatsku. Skupina od prvih deset slovenskih svećenika u Hrvatsku je prognana 19. travnja 1941. (Potočnik 2008, 97).

U međuvremenu je u Ptuj 8. travnja 1941. došla njemačka vojska te zaposjela dio samostana, a 16. travnja konventualce je stjerala u tek nekoliko soba. Već su sutradan nacisti zatražili od gvardijana Miroslava Godine da im zapisnički preda sav samostanski inventar. Dva je dana gvardijan s nacistima popisivao inventar i predao im ga 19. travnja. Konventualci su se nadali da će ih nacisti nakon toga ostaviti na miru, ali u noći s 21. na 22. travnja 1941. nacisti su probudili konventualce i dali im 20 minuta da se pripreme za napuštanje samostana. Jednako su postupili i s trima časnim sestrama koje su vodile samostansko kućanstvo.⁴ U samostanu je ostao jedino bolesni fra Alfons Svet,⁵ a ostale su u otvorenom kamionu prevezli do zgrade kaznenoga suda u Ptuj, gdje su već bili fra Konstantin Očepek i fra Gaudencije Golob iz Ptujске gore. Ondje su ih popisali i oduzeli im gotovo sav novac. Ptujski gvardijan Miroslav Godina zabilježio je da su, osim njega i spomenute dvojice konventualaca iz Ptujске gore, u toj skupini bili konventualci Marijan Gojkošek, Alojz Horvat, Jozafat Jagodič, Petar Mrak, Alojz Mrak, Martin Žaberl i Ludovik Videmšek te sestre Radoslava Kröpfl, Pulherija Zupan i Livina Bratušek. Sve su ih oko tri sata ujutro u otvorenom kamionu prevezli preko hrvatske granice i uputili ih dalje u Hrvatsku, uz prijetnju da će strijeljati sve one koji se pokušaju vratiti u Sloveniju. Potom su ispaljivali rafale u zrak kako bi pojačali prijetnju. Pješačili su dvadesetak kilometara do Varaždina, smjestili se kod kapucina i sutradan nastavili do Zagreba (AHPFK 5, Vogrin 1989, 188).

4. Hrvatski provincijal Ambroz Vlahov i nadbiskup Alojzije Stepinac prihvaćaju slovenske konventualce

Prvi slovenski konventualci u Zagreb su pristigli 23. travnja 1941. Hrvatski konventualci bratski su ih primili pod svoj krov, a provincijal Ambroz Vlahov već je 25. travnja o njihovu dolasku obavijestio zagrebački Nadbiskupski duhovni stol, kojem je poručio da će Miroslava Godinu⁶ i Alojzija Horvata rasporediti unutar svoje Provincije, dok Konstantina Ocepeka, Marijana Gojkošeka, Andriju Vatovca, Jozafata Jagodiča i Gaudencija Goloba prepušta brizi nadbiskupa Alojzija Stepinca. Ujedno je zahvalio Nadbiskupskom duhovnom stolu "na ljubavi i zauzetosti za ovu našu unesrećenu braću" (AHPFK 4). Provincijal je najavio i da bi iz Slovenije u Hrvatsku trebalo doći još pet prognanih konventualaca, što se ubrzo počelo ostvarivati. Naime već 30. travnja u Hrvatsku su prognani fra Božidar Glavač i fra Inocent Končnik. Njih su nacisti, zajedno s još 24 druga svećenika, u 23:00 ukrkali u kamione, prevezli ih preko hrvatske granice te ih 1. svibnja u 1:00 poslije ponoći iskrkali usred polja kod Petrijanca, ostavivši ih da se dalje sami snalaze. Poslije pet dana, 6. svibnja, iz Ptuja je u Križovljan dovezeno i ondje iskrcano devet svećenika, među kojima su bili konventualci Štefan Savinšek i Danijel Tomšič (Potočnik 2008, 97–98).

Sve prognane slovenske konventualce provincijal Ambroz Vlahov s očin-skom je ljubavlju primio, ali ih nije mogao sve smjestiti u samostane, jer u njima nije bilo mjesta ni sredstava za uzdržavanje. Stoga se provincijal Vlahov obratio za pomoć zagrebačkomu nadbiskupu Alojziju Stepincu s molbom da prognane konventualske svećenike razmjesti po župama svoje nadbiskupije. Da su se provincijal i nadbiskup o tom dogovarali, dokazuje više sačuvanih dokumenata i dopisa, među kojima i dopis što ga je provincijal Vlahov 15. lipnja 1941. uputio zagrebačkom Nadbiskupskom duhovnom stolu. Predlažući neke promjene glede razmještaja prognanih slovenskih konventualaca u Zagrebačkoj nadbiskupiji, na početku pisma ponovno je zahvalio Nadbiskupskom duhovnom stolu za sve što je učinjeno za njegovu slovensku subraću kazavši:

Potpisani Provincijalat je vrlo zahvalan prečasnou naslovu (tj. Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, op. a.), što mu je izašao ususret prigodom dolaska naših slovenskih svećenika redovnika te ih je više njih postavio za privremene kapelane po župama (AHPFK 8).

Provincijal Vlahov smatrao je shodnim uputiti posebno pismo prognanoj slovenskoj subraći koja su pronašla zaklon u Hrvatskoj. Stoga se 18. svibnja 1941. obratio "predragou Braći slovenskog dijela Provincije sv. Jeronima Franjevacu Konventualaca". Za dane njihova izгона iz Slovenije kazao je kako će ostati zapamćeni "kao zlokoćni datumi u povijesti" zajedničke im Provincije i nastavio:

Vi, predraga braćo, kojima sam naumio upraviti ovo pismo, bili ste žrtve tog teškog udesa, koji je teško zabolio sve nas u Provinciji, a naročito vas, koji ste tu nesreću lično proživjeli. Baš u času, kad smo se toliko veselili, da će naša Provincija Redu i Crkvi ponovno uskrisiti starodrevnu Provinciju sv. Josipa u Štajerskoj, morali ste, lišeni svega, usred tamne noći, pod grubom silom, ostaviti svoju zemlju, svoj narod i svoje drage samostane i preseliti u Nezavisnu Državu Hrvatsku. Providnost je Božja dopustila, da budete iskušani. Putevi su njezini tajni, pa ne znamo za koje je to dobro dopustila. Vi ste, braćo, tu sudbinu teška srca, ali junački podnijeli, u tako zamamnoj prilici ostali ste Crkvi i Redu vjerni. To je za me velika utjeha i očiti znak čvrstog karaktera, pravog zvanja i odličnog redovničkog duha. Vi ste došli k nama u hrvatski dio Provincije, kao djeca svojoj majci, a mi smo vas primili kao svoju dragu braću. Došli ste nam doduše u vrijeme, kad smo, uslijed ratnih prilika, i sami oskudijevali, ali smo podijelili s vama vašu bol i sudbinu rado i spremno. Radi velike oskudice i pomanjkanja samostanskih prostorija, prisiljen sam bio, da vas kroz neko vrijeme stavim na raspolaganje preuzvišenom Ordinariju, gospodinu Dru Alojziju Stepincu, koji vas je svom spremnošću prigrio, i osmoricu od vas 12, porazmjestio na razne župe u svojoj nadbiskupiji. Razumijem, kako vam je teško bilo najedanput zamijeniti lijepi zajednički samostanski život sa samotnim životom na župama. 'Dobro sam se snašao', piše jedan od vas, 'samo vrlo osjećam promjenu zajedničkog života i onaj dnevni red, koji sam u samostanu imao'. Vidio sam kako ste se teška srca jedan od drugoga oprostili, i znam, da ćete jedva dočekati dan, kada ćete se opet naći u onoj zajednici, za koju ste se odgojili i Bogu zavjerali. Međutim, sad drugo ne ostaje, nego da se prilagodite prilikama u koje vas je Providnost dopustila postaviti, lojalni budite zemlji, koja vas je kao majka zemlja primila, pokažite se harni preuzvišenom Ordinariju, koji vas je na pojedine župe smjestio, ali uza sve to ne zaboravite nikada na ono što ste i kakvi morate ostati po svojim sv. zavjetima – to jest redovnici. Redovnici ostanite i po vanjštini, ali nadasve po svojoj nutrinji – u duhu (AHPFK 6).

5. Nadbiskup Stepinac smješta prognane slovenske konventualce po župama Zagrebačke nadbiskupije

Nadbiskup Alojzije Stepinac pokazao je mnogo razumijevanja i suosjećanja za prognane slovenske konventualce, te je tražio i pronalazio načine kako im pomoći. Budući da im hrvatska subraća nisu svima mogla pružiti utočište i pomoć, Stepinac je, kako smo već spomenuli, većinu prognanih slovenskih konventualaca razmjestio po župama svoje nadbiskupije. Tako im je zapravo pružio krov nad glavom i omogućio im da se uzdržavaju od svoga svećeničkog rada. Nažalost, na temelju sačuvanih i dostupnih nam arhivskih vrela nismo uspjeli za svakoga detaljno utvrditi gdje je i kada boravio u Zagrebačkoj nadbiskupiji, ali smo većinu podataka ipak utvrdili, te ih ovdje iznosimo.

Fra Marijan Gojkošek, koji je u Hrvatsku stigao 22. travnja 1941., već 26. travnja bio je imenovan duhovnim pomoćnikom u Brdovcu kod Zaprešića. Otišao je onamo 29. travnja i ostao do 18. kolovoza 1941. Tog je dana umjesto njega u Brdovec došao fra Alojz Horvat, koji je ostao ondje do početka kolovoza 1944 (AHPFK 22, Potočnik 2008, 146–147). Gojkošek je od kolovoza 1941.

boravio u zagrebačkom samostanu, odakle je početkom kolovoza 1942. poslan za duhovnoga pomoćnika u Podravsku Slatinu. Tu je ostao do povratka u Sloveniju u lipnju 1945. (AHPFK 17, AHPFK 26, Potočnik 2008, 138). Fra Andrej Vatovec bio je duhovni pomoćnik u Kaptolu kod Požege od 26. travnja do 15. listopada 1941., a potom duhovni pomoćnik u Bjelovaru do početka prosinca 1941. Kasnije je boravio u Petrovaradinu, a u kolovozu 1942. premješten je za vjeroučitelja i kapelana u konventualskoj župi u Selima kod Siska (AHPFK 18, Potočnik 2008, 266–267). Fra Jozafat Jagodič prvo je potkraj travnja 1941. bio poslan za kapelana u Pregradu, no vlasti su tražile da se svi slovenski svećenici premjeste iz župa koje su se nalazile u blizini hrvatsko-slovenske granice, pa je zbog toga Nadbiskupski duhovni stol i fra Jozafata, uz suglasnost konventualskoga provincijala, 4. prosinca 1941. riješio službe u Pregradi i poslao ga za duhovnoga pomoćnika u Mariju Bistricu. Ondje je stigao 17. prosinca 1941. i ostao do 19. kolovoza 1942., kada je razriješen službe i stavljen na raspolaganje konventualskom provincijalu. Već 1. rujna te godine povjereno mu je upravljanje novoosnovanom župom u Gornjem Miholjcu, a kasnije je bio u službi u Podravskoj Slatini, gdje je ostao do povratka u Sloveniju u lipnju 1945. (AHPFK 15, AHPFK 23, Potočnik 2008, 149–150).

Tri dana nakon što je fra Danijel Tomšič prognan u Hrvatsku, provincijal Ambroz Vlahov zamolio je 9. svibnja 1941. zagrebački Nadbiskupski duhovni stol da ga smjesti u neku župu kao duhovnoga pomoćnika. Nadbiskupski duhovni stol istoga je dana udovoljio provincijalovoj molbi i imenovao Tomšića duhovnim pomoćnikom u župi Sv. Martina pod Okićem. No zbog raznih poteškoća na župnom dvoru Tomšič se poslije deset dana vratio u Zagreb, o čemu je provincijal Ambroz Vlahov 15. lipnja obavijestio Nadbiskupski duhovni stol i predložio Tomšića za kapelana u Podravskoj Slatini. Ondje bi zamijenio bolesnoga fra Konstantina Ocepeka, koji mora na liječenje. Nadbiskupski duhovni stol i ovoga je puta udovoljio provincijalu i 17. lipnja 1941. imenovao Tomšića duhovnim pomoćnikom u Podravskoj Slatini, ali se on ni ondje nije dugo zadržao, jer tamošnji župnik nije želio za duhovnoga pomoćnika imati redovnika. Stoga je Nadbiskupski duhovni stol, na molbu provincijala Ambroza Vlahova, 1. srpnja razriješio Tomšića službe u Podravskoj Slatini i premjestio ga za duhovnoga pomoćnika u Čađavici. Ondje je stigao 3. srpnja i ostao do sredine studenoga 1941., kada je imenovan upraviteljem župe u Selima kod Siska (Potočnik 2008, 261–262). U to su mjesto konventualci došli 1939. i preuzeli pastoralnu skrb za župu, koja im je službeno predana tek početkom lipnja 1940. U rujnu te godine konventualci su u Selima otvorili i novicijat, koji je 13. kolovoza 1941. ipak premješten u Zagreb, a 21. kolovoza te godine general Reda je, uz prethodni pristanak provincijskoga Definitorija i Zagrebačke nadbiskupije, dopustio da se zatvori i redovnička kuća u Selima. To je 1. rujna odobrila i Sveta Stolica, ali do zatvaranja kuće u praksi ipak nije došlo jer je u Sela, kako je spomenuto, došao fra Danijel Tomšič (AHPFK 1, AHPFK 2, AHPFK

3, AHPFK 9, AHPFK 10, AHPFK 11, Barić 2002, 148, 178, Drnić & Maračić 2008, 73–74). On je vršio službe župnika i gvardijana u tom mjestu do povratka u Sloveniju u lipnju 1945. (AHPFK 18, AHPFK 24, AHPFK 28, Potočnik 2008, 261–262). Kako je već rečeno, Tomšiču se u Selima u kolovozu 1942. pridružio fra Andrej Vatovec, kojemu su povjerene službe kapelana i vjeroučitelja (AHPFK 18). Nažalost, u sačuvanim izvorima nismo pronašli podatak do kada je Vatovec ostao u Selima.⁷

Fra Konstantin Ocepek u Hrvatsku je stigao 22. travnja 1941., a već 26. travnja imenovan je duhovnim pomoćnikom u Podravskoj Slatini. No tamošnji je župnik, vlč. Julije Bürger, već 2. svibnja vratio Nadbiskupskom duhovnom stolu dekret Ocepekova imenovanja duhovnim pomoćnikom i zamolio da mu se pošalje drugoga duhovnog pomoćnika jer se Ocepek želi vratiti u svoju domovinu čim to prilike dopuste. Stoga je župnik predložio da se fra Konstantina pošalje nekamo odakle će se lakše moći vratiti u Sloveniju. Osim toga čini se da je fra Konstantin imao i zdravstvenih problema. Bilo kako bilo, Nadbiskupski duhovni stol povukao je Ocepeka iz Podravske Slatine i poslao ga 10. listopada 1941. za duhovnoga pomoćnika u Mariju Bistricu. Ondje je od siječnja 1942. bio vjeroučitelj u pučkoj školi, ali je u kolovozu te godine ponovno premješten u Podravsku Slatinu, gdje se ovoga puta zadržao do lipnja 1945. u svojstvu vjeroučitelja u pučkoj i u građanskoj školi (AHPFK 12, AHPFK 15, AHPFK 27, Potočnik 2008, 202–203, 261).

S fra Konstantinom Ocepekom stigao je 22. travnja 1941. u Hrvatsku i fra Gaudencije Golob. On je 26. svibnja imenovan duhovnim pomoćnikom u Bednji, no 23. svibnja 1942. provincijal Ambroz Vlahov obavijestio je Nadbiskupski duhovni stol da je fra Gaudencije potreban Provinciji na drugoj službi te zahvalio Nadbiskupskom duhovnom stolu “na ljubavi, koju je iskazao ovom našem patru, koji je morao silom prilika otseliti iz svoje domovine i ostaviti svoj samostan” (AHPFK 14, AHPFK 19). Stoga je fra Gaudencije razriješen službe u Bednji (AHPFK 19, Potočnik 2008, 138–139).

U Hrvatsku je 1. svibnja 1941. stigao i fra Božidar Glavač, pa je provincijal Ambroz Vlahov 8. svibnja zamolio Nadbiskupski duhovni stol da ga smjesti na neku župu. Već sutradan Glavač je imenovan duhovnim pomoćnikom u Podravskoj Moslavini, gdje je ostao nešto duže od četiri mjeseca, jer je provincijal Vlahov 28. rujna 1941. zamolio Nadbiskupski duhovni stol da ga razriješi službe jer ga Provincija hitno treba. Molbi je udovoljeno i fra Božidar je 1. listopada 1941. razriješen službe, ali je već 13. prosinca te godine imenovan duhovnim pomoćnikom u Pregradi. No u siječnju 1942. otišao je u Rim (AHPFK 7, AHPFK 8, AHPFK 13).⁸

Spomenuti nam je još fra Štefana Savinščka, koji je u Hrvatsku prognan 6. svibnja 1941. Poslije deset dana, 16. svibnja, bio je imenovan duhovnim pomoćnikom u Novigradu na Dobri. Nažalost, nisam uspio saznati do kada se ondje zadržao (Potočnik 2008, 239).

6. Slovenski konventualci u Podravskoj Slatini

13

Razmještanje prognanih slovenskih konventualaca po župama Zagrebačke nadbiskupije i njihov pastoralni rad u tim župama iznjedrili su ideju o osnivanju nove redovničke kuće usmjerene na župski apostolat, i to u Podravskoj Slatini. Vidjeli smo da je ondje 26. travnja 1941. za duhovnoga pomoćnika bio poslan fra Konstantin Ocepek, koji je u lipnju povučen sa službe na traženje tamošnjega župnika Julija Bürgera, ali i zbog zdravstvenih razloga. U Podravskoj Slatini zamijenio ga je fra Danijel Tomšič, koji je duhovnim pomoćnikom u toj župi imenovan 17. lipnja, ali je već 1. srpnja razriješen službe jer tamošnji župnik nije želio za duhovnoga pomoćnika imati redovnika. Možda je zbog istoga razloga i fra Alojz Horvat, koji je neko vrijeme bio na službi u Podravskoj Slatini, 17. lipnja premješten u Brdovec (AHPFK 7, AHPFK 12, AHPFK 13, Potočnik 2008, 203–204, 261–262).

No konventualcima se uskoro pružila prilika za povratak u Podravsku Slatinu, jer im je ondje potkraj 1941. darovnim ugovorom pripala kuća Huga i Danice Deutsch. Stoga je provincijal Ambroz Vlahov u srpnju ili početkom kolovoza 1942. zamolio nadbiskupa Stepinca da dopusti konventualcima osnovati redovničku kuću u Podravskoj Slatini. Stepinac je 6. kolovoza udovoljio njegovoj molbi i izrazio želju “da po mogućnosti redovnici te kuće preuzmu upravu koje novo osnovane župe među prelaznicima i kolonistima” (AHPFK 16). Suglasan s nadbiskupovom željom, provincijal mu je istoga dana uputio molbu da imenuje fra Marijana Gojkošeka duhovnim pomoćnikom u Podravskoj Slatini, što je već sutradan učinjeno. S Gojkošekom se u Podravsku Slatinu vratio fra Konstantin Ocepek, preuzevši službu vjeroučitelja u pučkoj i u građanskoj školi (AHPFK 15, AHPFK 17, Potočnik 2008, 138, 204). Potkraj tog mjeseca, 27. kolovoza 1942., general Reda franjevac konventualaca dao je dopuštenje da se u Podravskoj Slatini utemelji samostan, s čime se sredinom rujna složila i Kongregacija za redovnike (AHPFK 20, AHPFK 21). Fra Marijan Gojkošek i fra Konstantin Ocepek, kojima se malo kasnije pridružio i fra Jozafat Jagodič, ostali su u Podravskoj Slatini do lipnja 1945., kada su se vratili u Sloveniju (AHPFK 26, AHPFK 27, AHPFK 23).

Nakon što su se slovenski konventualci u lipnju 1945. počeli vraćati u svoju domovinu, hrvatski konventualci odlučili su ostati u Podravskoj Slatini, pa je provincijal Ambroz Vlahov polovicom 1945. Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu predložio da im se privremeno povjeri upravljanje župama u Podravskoj Slatini i Sladojercima. Na konzistorijalnoj sjednici, održanoj 8. lipnja pod Stepinčevim predsjedanjem, sa zadovoljstvom je primljen na znanje njegov prijedlog i odmah je upraviteljem župe u Podravskoj Slatini imenovan fra Atanazije Sparožić, a za župu u Sladojercima odlučeno je da će biti povjerena konventualcima čim je napusti poljski svećenik Tadej Lubik, koji ondje boravi (AHPFK 25). No do toga ipak nije došlo (AHPFK 29, AHPFK 30). Štoviše, komunističke su vlasti 1947. protjerale konventualce iz njihove kuće u Podravskoj

Slatini, pa im je Nadbiskupski duhovni stol dopustio da se smjeste u župnoj kući. Ondje su ostali do početka studenoga 1948., kada je Nadbiskupski duhovni stol fra Atanzija Sparožića razriježio župničke službe i zahvalio konventualcima za njihov pastoralni rad u Podravskoj Slatini (Drnić & Maračić 2008, 76–77).

7. Zaključak

U ovom smo radu kritički obradili temu skrbi zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca za konventualce koje su nacistički okupatori u doba Drugoga svjetskoga rata prognali iz Slovenije u Hrvatsku. O toj se temi dosad pisalo samo u kratkim crtama i uvijek o okviru drugih, većih tema. Ovdje smo progonu konventualaca iz Slovenije, njihovu prihvatu u Hrvatskoj i razmještanju po župama Zagrebačke nadbiskupije prvi put posvetili kritički članak. Rad smo temeljili poglavito na neobjavljenim arhivskim izvorima, a jedan smo izvor smo (svjedočanstvo fra Miroslava Godine o izgonu konventualaca iz Slovenije) donijeli u prilogu. Temu smatramo važnom zbog proširivanja spoznaja o liku i djelu Bl. Alojzija Stepinca, ali također i slovenske crkve i nacionalne povijesti. Ovaj članak zapravo obrađuje povijesno poglavlje koje je zajedničko i jednako važno hrvatskom i slovenskom narodu. Stoga smo nastojali temeljito istražiti tematiku i detaljno je izložiti. To nas je dovelo prvenstveno do zaključka da je nadbiskup Alojzije Stepinac bio najveći dobrotvor prognanih slovenskih konventualaca (i ostalih svećenika) u doba Drugoga svjetskog rata. Drugi zaključak, koji se nameće sam od sebe, jest potreba detaljnijega istraživanja o ostalim svećenicima, redovnicima i redovnicama koje su nacisti u doba Drugoga svjetskog rata iz Slovenije prognali u hrvatske krajeve. Ta tematika zaslužuje da joj se hrvatski i slovenski povjesničari zajednički posvete na posebnom znanstvenom skupu i da potom rezultate svojih istraživanja prezentiraju u zborniku radova. U nadi da ovaj zaključak, koji je ujedno i poziv na suradnju, neće ostati bez odjeka, napominjemo da je to povijesno poglavlje zajedničko Hrvatima i Slovencima i da je jednima i drugima osobito dragocjeno.

Literatura i izvori

- AHPFK 1 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 162/1939, Dekret Generalne kurije Reda franjevac konventualaca, Rim, 22. 10. 1939.
- AHPFK 2 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 171/1939, Apostolski reskript, Vatikan, 23. 10. 1939.
- AHPFK 3 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 237/1940, Msgr. Alojzije Stepinac fra Bonaventuri Buriću, Zagreb, 7. 6. 1940.
- AHPFK 4 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 253/1941, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 25. 4. 1941.
- AHPFK 5 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 265/1941, Fra Miroslav Godina. Kako so bili izgnani redovnici minoriti iz Ptuja (Slovenija) od nemških oblasti dne 22. aprila 1941, Zagreb, 15. 5. 1941.

- AHPFK 6 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 285/1941, Fra Ambroz Vlahov prognanim slovenskim konventualcima, Zagreb, 18. 5. 1941.
- AHPFK 7 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 285/1941, Naši redovnici Slovenci, koji su bili u travnju 1941. istjerani iz naših samostana u Sloveniji na Štajerskom, Zagreb.
- AHPFK 8 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 319/1941, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 15. 6. 1941.
- AHPFK 9 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 463/1941, Dekret fra Bede Hessa, generala Reda franjevac konventualaca, Rim, 21. 8. 1941.
- AHPFK 10 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 474/1941, Dekret Svete Stolice, Vatikan, 1. 9. 1941.
- AHPFK 11 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 25, br. 598/1941, Fra Dionizije Drnić: Izvještaj o gospodarstvu nakon dvije godine, te o župi Sela, 9. 10. 1941.
- AHPFK 12 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 36/1942, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 23. 1. 1942.
- AHPFK 13 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 63/1942, Fra Beda Hess fra Ambrozu Vlahovu, Rim, 22. 1. 1942.
- AHPFK 14 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 232/1942, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 23. 5. 1942.
- AHPFK 15 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 335/1942, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 6. 8. 1942.
- AHPFK 16 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 340/1942, Msgr. Alojzije Stepinac fra Ambrozu Vlahovu, Zagreb, 7. 8. 1942.
- AHPFK 17 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 347/1942, Msgr. Franjo Salis Seewis fra Marijanu Gojkošku, Zagreb, 7. 8. 1942.
- AHPFK 18 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 361/1942, Fra Ambroz Vlahov samostanu u Petrovaradinu, Zagreb, 10. 8. 1942.
- AHPFK 19 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 430/1942, Nadbiskupski duhovni stol Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja, Odjelu za bogoštovlje, Zagreb, 14. 9. 1942.
- AHPFK 20 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 440/1942, Dekret generale Reda franjevac konventualaca fra Bede Hessa o uspostavi redovničke kuće u Podravskoj Slatini, Rim, 27. 8. 1942.
- AHPFK 21 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 26, br. 452/1942, Dekret Svete Stolice o uspostavi redovničke kuće u Podravskoj Slatini, Vatikan, 17. 9. 1942.
- AHPFK 22 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 574/1944, Fra Ambroz Vlahov fra Alojzu Horvatu, Zagreb, 5. 8. 1944.
- AHPFK 23 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 150/1945, Fra Ambroz Vlahov konventualcima u Podravskoj Slatini, Zagreb, 27. 5. 1945.
- AHPFK 24 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 160/1945, Fra Ambroz Vlahov Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, Zagreb, 5. 6. 1945.
- AHPFK 25 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 183/1945, Msgr. Josip Lach fra Ambrozu Vlahovu, Zagreb, 11. 6. 1945.
- AHPFK 26 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 184/1945, Msgr. Josip Lach fra Marijanu Gojkošku, Zagreb, 11. 6. 1945.
- AHPFK 27 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 185/1945, Msgr. Josip Lach fra Konstantinu Ocepeku, Zagreb, 11. 6. 1945.

- AHPFK 28 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 212/1945, Msgr. Josip Lach fra Danijelu Tomšiću, Zagreb, 22. 6. 1945.
- AHPFK 29 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 335/1946, Msgr. Josip Lach fra Ćirilu Sparožiću, Zagreb, 19. 10. 1946.
- AHPFK 30 (Arhiv Hrvatske provincije franjevac konventualaca), kutija 27, br. 336/1946, Fra Ćiril Sparožić Nadbiskupskom duhovnom stolu, Zagreb, 13. 11. 1946.
- Barić, A., 2002. *Sela kod Siska nekad i danas*. Vlastita naklada, Sela.
- Blumenwitz, D., 2005. *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946)*. Mednarodnopravna študija. Mohorjeva založba, Celovec.
- Drnić, D. & Maračić, Lj. A., 2008. Otvaranje novih samostana. U Lj. A. Maračić (ur.) *Posljednjih stotinu godina (1907.–2007.)*: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca. Sv. 1. Veritas, Zagreb, 54–90.
- Ferenc, T., 1979. *Nacistička politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941 do 1945*. Partizanska knjiga, Ljubljana, Beograd.
- Karakaš Obradov, M., 2012. Migracije Slovencev na hrvaško območje v drugi svetovni vojni (izseljevanje in izgnanstvo). *Prispevki za novejšo zgodovino* 52 (2), 139–174.
- Kodrić, M. S. & Palac, B. N., 1987. *Školske sestre franjevke Krista Kralja. Povijest – poslanje i život*. Hrvatske provincije školskih sestara franjevaka, Mostar, Sarajevo, Split.
- Potočnik, M., 2008. *Blaženi Alojzije Stepinac i prognani slovenski svećenici u Zagrebačkoj nadbiskupiji (1941.–1945.)*. Magistarski rad, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb.
- Rybář, M., 1978. Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije 1941–1945. U A. Ožinger (ur.) *Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije: 1228–1978*. Mariborski škofijski ordinariat, Maribor, 33–102.
- Salmić, I., 2009. Slovenski minoriti i njihov položaj u Provinciji sv. Jeronima (1914.–1972.). U Lj. A. Maračić (ur.) *Posljednjih stotinu godina (1907.–2007.)*: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca. Sv. 2. Veritas, Zagreb, 96–116.
- Vogrin, M., 1989. Zgodovinska podoba samostana od leta 1918 do današnjih dni. U J. Mlinarič & M. Vogrin (ur.) *Minoritski samostan na Ptuju: 1239–1989*. Slovenska minoritska provincija sv. Jožefa, Minoritski samostan na Ptuju, Mohorjeva družba, Celje, 179–231.
- Vogrin, M., 2009. Slovenski minoriti u poratnoj represiji. U Lj. A. Maračić (ur.) *Posljednjih stotinu godina (1907.–2007.)*: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca. Sv. 2. Veritas, Zagreb, 162–169.

Bilješke

- ¹ Alojzije Stepinac (Brezarić kraj Krašića, 1898 – Krašić, 1960) bio je zagrebački nadbiskup koadjutor s pravom nasljedstva od 1934. i potom nadbiskup ordinarij od 1937. U doba Drugoga svjetskog rata i u komunističkoj Jugoslaviji suprotstavljao se totalitarnim ideologijama, zalagao se za ljudska prava i branio prava Crkve. Komunističke su ga vlasti 1946. na montiranom sudskom procesu osudile na 16 godina robije. Tamnovao je u Lepoglavi, a od 1951. bio je u kućnom pritvoru u Krašiću. God. 1952. imenovan je kardinalom. Papa Ivan Pavao II. proglasio ga je blaženim 1998.
- ² Svjedočanstvo fra Miroslava Godine, sačuvano u Arhivu Hrvatske provincije franjevac konventualaca u Zagrebu (dalje AHPFK), prvi put se objavljuje u prilogu ovoga rada.
- ³ Magistarski rad Marjete Potočnik, najopsežnije djelo o skrbi nadbiskupa Alojzija Stepinca za prognane slovenske svećenike, utemeljen je poglavito na arhivskoj građi, metodološki je dotjeran, posjeduje kritički aparat i vrsnu analizu materije, pa je stoga prava šteta da nije objavljen.
- ⁴ Te redovnice pripadale su Mariborskoj provinciji Družbe školskih sestara franjevki Krista Kralja, a u konventualskom samostanu u Ptuju djelovale su od 1927. (Kodrić & Palac 1987, 234).

- ⁵ Fra Alfonsa Sveta nacisti su prebacili u Ptujšku bolnicu, a potom u starački dom u Muretincima, gdje je preminuo 27. 9. 1943. (Vogrin 1989, 188).
- ⁶ Fra Miroslav Godina nije se dugo zadržao u Zagrebu, nego je poslije dva mjeseca otišao u Ljubljano i na Barju pokušao utemeljiti samostansku zajednicu. Tu mu se u kolovozu 1941. pridružio fra Gabrijel Pavlič, potom fra Štefan Savinšek, a potkraj te godine i fra Inocent Končnik. U Barju je fra M. Godina u travnju 1942. bio imenovan delegatom generala Reda za tu zajednicu (Salmić 2009, 105–106, Vogrin 1989, 189–190).
- ⁷ Fra Andrej Vatovec nakon Drugoga svjetskog rata zasigurno je teško doživio represije komunističkih vlasti nad zagrebačkim nadbiskupom, a osobito montirani proces, kojim je Stepinac osuđen na zatvorsku kaznu. Vatovec se vjerojatno divio Stepinčevoj snazi, koja se očitovala u njegovu uspravnom držanju pred komunističkim sudom. Tijekom sudskog procesa Stepinac je održao znameniti govor, u kojemu je raskrinkao lažnu optužnicu protiv sebe, ali i sam sustav, koji mu je montirao sudski proces. Premda je taj njegov govor bilo doslovno opasno posjedovati, čitati i drugima dijeliti, mnogi su činili upravo to. Među takvima je bio i fra Andrej Vatovec. No netko je očito prijavio komunističkim vlastima da on posjeduje taj Stepinčev govor, jer je Udba sredinom 1952. u Vidimu obavila pretres njegove sobe. Oduzeto mu je nekoliko propovijedi, ali Stepinčev govor sa suda, koji su zapravo tražili, nije pronađen tada, nego naknadno, iste godine, u Podbrežju, kod nekog čovjeka koji je prije radio za Nijemce. On je odao Udbi da je govor dobio od fra Andreja, koji je stoga 2. kolovoza 1952. uhapšen i izložen mučnom i dugotrajnom ispitivanju. Prisjećao se da je saslušan stotinjak puta i da su ga pokušali lažno optužiti za špijunažu. Ipak, najveći njegov krimen u očima komunističkih vlasti bio je taj što je posjedovao i drugima dijelio govor koji je nadbiskup Stepinac održao na montiranom mu sudskom procesu u Zagrebu 1946. Vlasti su smatrale da time širi neprijateljsku propagandu. Na okružnom je sudu u Mariboru fra Andrej 21. siječnja 1953. osuđen na četiri godine strogoga zatvora, što je nakon žalbe smanjeno na tri godine (Vogrin 2009, 162–163).
- ⁸ Fra Božidar Glavač se nakon rata prvi vratio u ptujski samostan 31. 5. 1945. (Vogrin 1989, 190).

Prilog

Fra Miroslav Godina. Kako so bili izgnani redovnici minoriti iz Ptuja (Slovenija) od nemških oblasti dne 22. aprila 1941. (AHPFK 5).

Prečastitemu Provincijalatu Franjevac Konventualaca v Zagrebu.

Dne 25. marca 1941. je pristopila Jugoslavija k Trojnomu paktu sil osi šča Rim – Berlin – Tokio. Pristop k temu paktu je bil podpisan s posebno pogodbo na Dunaju od predsednika jug. vlade [Dragiša] Cvetkovića in zunanjega ministra dr. Cincar Markovića. Jugoslovansko ljudstvo je bilo s pristopom naše države k Trojnomu paktu zadovoljno, le vojska in srbska duhovščina na čelu s patrijarhom Gavrilom Dožićem je temu nasprotovala. Dne 28–29 marca (ponoči) je vojska, posebno generalštabni oficiri jugoslovanskega letalstva z generalom [Dušanom] Simovićem na čelu, izvedla državni vdar. Odstavili so Kraljevsko Namesništvo in vlado ter postavili mladoletnega Kralja Petra II. na prestol.

V Ptujju je samostanska družina štela takrat 8 patrov, 7 bratov, 26 dijakov (semenišče od I.–VI. incl. razr. gimnazije) in 3 šolske sestre, ki so vodile gospodinjstvo.

Ker je naša država pričela takoj s tiho mobilizacijo so bile vse šole zaprte. Vsled tega in zaradi nevarnosti, da izbruhne vojna, se je semenišče raspustilo, oziroma poslalo dijake k svojim starišem. Iz tega samostana so bili poklicani na "orožne vaje" samo trije bratje in to: fr. Gabriel Pavlič, sakristan; fr. Peter Mrak, sobar; fr. Emil Ocvirk, krojač. - Od živine je bilo vpoklicanih na "orožne vaje" 6 konjev in dva težka vola.

Na cvetno nedeljo, dne 6. aprila 1941. zjutraj je nemška vojska prekoračila našo mejo. V Ptuj je prišla nemška vojska že v torek, dne 8. aprila 1941. opoldne. Od strani Nemcev Ptuj ni bil bombardiran, pač pa je jug. vojska, ki se je že vmaknila čez reko Dravo, streljala s topovi na mesto in pri tem več hiš poškodovala. Samostan je ostal, hvala Bogu, nepoškodovan. - Nemški vojaki so takoj zasedli en del samostana (semenišče), govorilnico, pevsko dvorano in konjsko štalo ter vso dvorišče.

V torek, dne 15. aprila 1941. je prišla v Ptuj nemška politična oblast in takoj prevzela vse posle. Zraven so prišle tudi SS, SA, SNKK čete in državna policija. V samostanu so se nastanili SS čete (v semenišču).

Drugi dan, t.j. 16. aprila sta prišla dva od državne policije v samostan, poklicala p. gvardijana in dala nalog, naj se odprejo vse samostanske sobe in prostorije. Ko sta vse pregledala, sta rekvirirala tri pisalne mize in nato zaukazala, da se morajo takoj izprazniti vse prostorije in sobe v samostanu in vso robo prenesti na hodnik v prvem nadstropju vzhodnega dela samostana (kjer je zimska obednica). Tisti del samostana je določen za samostansko družino, drugo pa bo od sedaj služilo v državne namene. Nato je poveljnik rekel, da v samostanu sme bivati samo gvardijan, ki je obenem župnik, trije kapelani in dva brata za našo postrežbo. Naknadno je na prošnjo p. gvardijana dovolil, da sme v samostanu ostati še bolani in 82 let stari p. Alfonz Svet in p. Štefan Savinšek kot četrti kapelan, ki obskrbuje podružnico Sv. Doroteje v Dornovi. Ker je p. Karel Jelušič, ravnatelj semenišča že pred prihodom nemške vojske bil poslan v Sv. Vid pri Ptuj, p. Andrej Vatovec pa se je mudil v Zagrebu, ni bilo potrebno nobenemu izmed patrov napustiti samostana. Le bratom, ki jih je bilo trenutno pet (fr. Peter Mrak se je že vrnil iz vojske) jim je p. gvardijan sporočil, da trije lahko gredo domov svojim starišem. Ker so bili večinoma od daleč niso mogli dobiti še dovoljenja za potovanje, temveč se je reklo naj počekajo še nekoliko dni, nakar bodo lahko odpotovali. Edino fr. Rafael Zemljič, doma iz Sv. Benedikta v Slov. Goricah, je takoj drugi dan odšel na svoj dom.

Takoj smo začeli z urejevanjem svojih majhnih sob, postavili pri vratih od kora (pevskega) in pri letnem refektoriju leseno steno in delali načrte kako bomo preuredili nam dodeljeni trakt v prvem nadstropju, da bo lahko vsak imel svojo majhno sobico / sedaj so spali po 2-3 v eni sobi.

Naslednji dan, t.j. v četrtek, dne 17. aprila 1941. je prišel en policaj v rumeni obleki (Gestapo) s poveljem, da mora popisati vso

hrano in ves inventar živi in mrtvi (posestvo), ki ga ima naš samostan. To sta s p. gvardijanom delala cela dva dni. Ko sva končala je vzel ključke z naročilom, da kar bo samostanska družina potrebovala vsak dan za jesti in piti, bo on vsak dan sproti odmeril. V soboto, dne 19. aprila je isti policaj v spremstvu še enega svojega tovariša prevzel samostansko blagajno z naročilom, da brez njegovega dovoljenja se ne sme nič več prodati inti izplačati. Denarja v gotovini je bilo Din. 14.500. Na ta način je samostan dobil svojega političnega komisarja, ki bo upravljal s samostanskim premoženjem.

Bili smo prepričani, da nas bodo sedaj pustili pri miru. Zadovoljni smo bili, da nič hujšega ni bilo.

Toda zmotili smo se. Ponoči (ravno opolnoči) od pondeljka na torek 21-22. apr. 1941. je močno pozvonil zvonec na klavzuri pri sakristiji. P. gvardijan sluteč kaj more biti, je hitro skočil odpreti vrata. Pred seboj je zagledal okoli 15 policajev v črnih oblekah (SS), dva pa sta bila v sivi uniformi. Na vprašanje: Kdo ste, sem odgovoril: gvardijan in župnik. Kje so pa drugi? Spijo, sem rekel. Hitro jih zbudite, ker greste vsi z nami. Takoj sem prebudil vse patre in brate in rekel naj se hitro pripravijo na odhod, kajti časa so nam dali samo 20 minut. Nato so vprašali kje so častne šolske sestre? Ko sem jim pokazal, so rekli naj se tudi one hitro odpravijo, ker gredo z nami.

V odprtem tovornem avtomobilu so nas odpeljali na kazensko sodišče v Ptuju. Tam so nas popisali, vzeli ves denar (vsakemu so pustili samo 300-500 din.) in nato izrekli obsodbo, da nas bodo vrgli čez mejo (kam niso povedali) odkoder ne sme nihče več nazaj, ker bo takoj streljan. Od cele samostanske družine je ostal v samostanu edino bolni in stari p. Alfonz Svet, katerega - so rekli - bodo odpeljali v bolnico. - Na sodišču sta bila že dva naša patra iz Ptujске gore: p. Konstantin Ocepek, župnik in p. Gavdencij Golob, kapelan. Od naše redovniške obitelji pa so bili: p. Mirko Godina, gvardijan; p. Marijan Gojkošek, kapelan; p. Horvat Alojz, kapelan; p. Jagodič Jozafat, kapelan; Fr. Peter Mrak, brat sobar; Fr. Alojz Mrak, sakristan; Fr. Martin Žaberl, krojač; Fr. Ludvik Videmšek, refektorist; S. M. Radoslava Kröpf, prednica in kuharica; S. M. Pulherija Zupan, šivilja in perica; S. M. Bratušek Livina, vrtnarica.

Za nami so pripeljali tudi ptujске kapucine (brate in patre, vseh skupaj 9) in še oba duhovnika iz župnije Majšperk. Vsi smo vstopili spet v isti odprti tovorni avto in močno zastražene so nas odpeljali proti Zavrču do hrvaške meje, kjer so nas pustili z naročilom, da zginemo in gremo kamor hočemo, samo nazaj nikoli več.

Bilo je ravno okoli 3 ure zjutraj, ko smo vsak s svojim kovčgom in odejo v roki, nemo, žalostno hiteli po cesti, ki pelje v Varaždin. Bilo je hoda za 20 klm. Pri očetih kapucinih smo bili na obedu. Drugi dan smo se odpeljali v Zagreb, kjer so nas bratje lepo sprejeli in spravili pod streho. Pet patrov, t.j. p. Konstantin, p. Marijan, p. Andrej, p. Gavdencij in p. Jozafat so bili takoj nastavljeni kot kapelani v zagrebški nadškofiji, dokler se drugače ne bo kaj ukrenilo. - Da se

spravi pod streho tudi častne sestre, se je sklenilo, da se v našem samostanu v Zagrebu adaptira prostor pred klavzuro za njih in jim poveri naše gospodinjstvo.

Vsaki dan smo čakali na prihod ostalih naših patrov, t.j. iz Sv. Vida pri Ptuju: p. Daniela Tomšiča, župnika; p. Inocenca Končnika, kapelana in p. Karla Jelušiča; iz Sv. Trojice v Halozah: p. Božidarja, kapelana; iz Dornove: p. Štefana Savinška, kapelana. Bojimo se, da je njih usoda morda še hujša od naše. Prašali so nas za nje in jih imeli tudi popisane. Jezus in Marija s sv. Frančiškom naj jih varujejo in spremljajo kjerkoli so.

Naša slovenska minoritska provincija, ki je bila letos nanovo oživiljena, je doživela hud udarec. Komaj rojena, je morala umreti. Njene štiri postojanke: Ptuj, Ptujška gora, Sv. Vid pri Ptuju in Sv. Trojica v Halozah so ena lepša od druge. Narod je bil dober in pobožen ter rad je imel svoje redovnike in dušne pastirje. Kaj bo sedaj z našim dobrim ljudstvom? Morda se bodo tudi nad slovenskim ljudstvom uresničile besede sv. pisma: Udaril bom pastirja in razkropile se bodo črede? Trpljenje in bolečina je velika. Slovenski narod preživlja svoj Veliki petek. Ali bo učakal tudi svoje Velikonočno vstajenje?

Jezus, bodi naša tolažba in pomoč v teh težkih dneh!

Exilii (Zagreb), dne 1. maja 1941.

Fr. Mirko Godina

minoritski gvardijan v Ptuju.

Dodatek

Dne 2. maja 1941. so prišli, oziroma izpuščeni iz ječe in vrženi čez mejo, 28 duhovnikov med njimi: p. Karol Jelušič, ravnatelj našega semenišča v Ptuju, p. Božidar Glavač, kapelan pri Sv. Trojici v Halozah in p. Inocenc Končnik, kapelan v Sv. Vidu pri Ptuju.

Dne 6. maja 1941. je bilo spet veliko duhovnikov pripeljano čez mejo v Nezavisno Hrvatsko Državo in med njimi so bili še zadnji naši trpini in to: p. Daniel Tomšič, župnik iz Sv. Vida pri Ptuju, p. Štefan Savinšek, kapelan v Dornovi pri Ptuju.

Tako smo, hvala Bogu, vsi prišli v Zagreb in ad interim bili nastavljeni kot kapelani po župnijah v zagrebški nadškofiji in Djakovački škofiji.

Exilii, Zagreb, dne 12. maja 1941.

Fr. Mirko Godina

minoritski gvardijan v Ptuju.

Filip Škiljan

Slovensko stanovništvo u župama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec od sredine 19. stoljeća do današnjih dana

Područje donjosutlanskog pojasa naselja uz granicu Slovenije i Hrvatske oduvijek je bilo podložno migratornim kretanjima. Autor u tekstu kroz analizu arhivskog gradiva, odnosno matičnih knjiga umrlih i vjenčanih u periodu između sredine 19. i sredine 20. stoljeća pokušava ustanoviti broj osoba koje su preminule u župama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec, a bile su podrijetlom iz Slovenije, odnosno broj osoba koje su se oženile/udale u Hrvatskoj, a bile su podrijetlom iz Slovenije. U drugom dijelu teksta na temelju polustrukturiranih dubinskih intervjua s pripadnicima slovenske nacionalne manjine i pripadnicima većinskoga hrvatskog naroda u navedene tri župe autor pokušava ustanoviti koliko su veze između Hrvata i Slovenaca u donjosutlanskom pojasu još uvijek jake i koliko su se one promijenile nakon uspostava dviju neovisnih država.

Ključne riječi: Marija Gorica, Dubravica, Brdovec, Slovenci, matične knjige, migracije.

Slovenian Population in the Parishes Marija Gorica, Dubravica and Brdovec from the mid-19th Century to the Present Day

The area of the Sutla belt along the Slovenian-Croatian border has always been subject to migration movements. Through the analysis of archival records and parish registers in the period between the mid nineteenth and mid twentieth century, the author has attempted to determine, on the one hand, the number of persons originally from Slovenia that died in the parishes Marija Gorica, Dubravica and Brdovec, and, on the other hand, the number of persons who were married in Croatia, but were originally from Slovenia. In the second part of the text, which is based on interviews with the members of the Slovene national minorities and Croatians from the three parishes (Marija Gorica, Dubravica and Brdovec), the author sought to determine the degree of rapport between the Croats and Slovenes in the Sutla belt and how this may have changed after the establishment of two independent states.

Keywords: Marija Gorica, Dubravica, Brdovec, Slovenians, parish registers, migrations.

Correspondence address: Filip Škiljan, Institut za migracije i narodnosti / Institute for migration and ethnic studies, Trg Stjepana Radića 3, 10000 Zagreb, Croatia, e-mail: filipiskiljan@yahoo.co.uk.

Slovensko prebivalstvo v župnijah Marija Gorica, Dubravica in Brdovec od sredine devetnajstega stoletja do današnjega dne

Na območju spodnjegotlanskih krajev ob slovensko-hrvaški meji so bila vedno prisotna migrantska gibanja. V prispevku avtor skozi analizo arhivskega gradiva oziroma matičnih knjig umrlih in poročenih oseb v obdobju od sredine devetnajstega do sredine dvajsetega stoletja poskuša ugotoviti število oseb, ki so umrle v župnijah Marija Gorica, Dubravica in Brdovec, oziroma število oseb, ki so se iz Slovenije poročile na Hrvaško. V drugem delu prispevka, ki temelji na polstrukturiranih globinskih intervjujih s pripadniki slovenske narodne manjšine in pripadniki večinskega hrvaškega naroda v omenjenih treh župnijah, avtor poskuša ugotoviti, ali so vezi med Hrvati in Slovenci v spodnjegotlanskem območju še vedno močne in kako so se spremenile po vzpostavitvi dveh neodvisnih držav.

Ključne besede: Marija Gorica, Dubravica, Brdovec, Slovenci, matične knjige, migracije.

1. Uvod i metodologija istraživanja

Donjosutlansko područje danas obuhvaća teritorij općina Brdovec, Marija Gorica i Dubavica, odnosno područje župa Brdovec, Marija Gorica i Dubravica. Područje ovih općina, koje su nastale 1993. godine, u najvećoj se mjeri poklapa s teritorijem župa. Najveća je župa od triju navedenih župa u Brdovcu, koja je do 1946. godine obuhvaćala i naselje Zaprešić, odnosno područje uz Savu do slovenske granice. Župa je u periodu koji smo istraživali za potrebe ovoga rada obuhvaćala naselja Brdovec, Drenje, Harmicu, Javorje, Ključ, Laduč, Prigorje, Prudnice, Savski Marof, Šenkovec, Šibice, Zdenice i Zaprešić. Župa u Mariji Gorici obuhvaćala je naselja Sveti Križ, Kraj Donji, Trstenik, Mariju Goricu, dio Šenkovca, Vukovo Selo, Celine, Bijelu Goricu, Hrastinu, Oplaznik, Žlebec i Špirkovec. Župa u Dubravici, najsjevernija od istraživanih župa, obuhvaćala je naselja Bobovec, Pologi, Lugarski Breg, Vučilićevo, Kraj Gornji, Rozga, Strmec, Lukavec, Dubravica, Merenje i Prosinec.

U istraživanju su korištene matične knjige umrlih i vjenčanih između 1857. i 1946. za župe Marija Gorica (Matična knjiga umrlih za razdoblje od 1878. do 1946.) i Dubravica te matične knjige umrlih župe Brdovec iz perioda između 1857. i 1918., čiji se mikrofilmovi čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Iz navedenih matičnih knjiga vjenčanih preuzeti su podaci o nacionalno mješovitim brakovima, godinama sklapanja brakova i mjestima rođenja u Sloveniji, odnosno mjestima stanovanja u Hrvatskoj. Iz matičnih knjiga umrlih preuzeti su podaci o mjestima rođenja, odnosno smrti pojedinca, a kao dodatno istraživanje iz matičnih knjiga umrlih župe Brdovec preuzeti su podaci o za-

nimanjima, odnosno statusu umrlih osoba podrijetlom iz Slovenije, što nam daje uvid u razloge migracijskih kretanja iz jednog područja u drugo. Za župu Brdovec provedeno je to dodatno istraživanje koje se tiče zanimanja osoba koje su doselile iz Slovenije jer je raznolikost zanimanja na području te župe, koja je bila znatno veća od preostalih dviju župa, bila mnogo veća.

U državnompravnom smislu u vrijeme Habsburške Monarhije granica na Sutli nije postojala (kranjsko/štajersko-hrvatsku granicu možemo u to vrijeme promatrati kao granicu između austrijske i ugarske polovice Monarhije) i ako govorimo o granici, onda u to vrijeme možemo govoriti o granici u etničkom i jezičnom smislu. U prvoj jugoslavenskoj državnoj zajednici možemo govoriti o upravnim granicama oblasti i banovina. Tada Sutla predstavlja granicu između Dravske i Savske banovine. U vrijeme NDH Sutla je činila granicu između Njemačkog Reicha i NDH, a nakon 1945. federalne sastavnice Jugoslavije (Hrvatska i Slovenija u našem slučaju) bile su nominalno suverene, savezni zakoni bili su iznad republičkih, a granice republika bile su administrativne. Granica je na Sutli kao granica između dviju neovisnih država postavljena tek 1991. godine. Međusobna povezanost stanovništva s jedne i s druge strane Sutle oduvijek je bila vrlo intenzivna (Josipović & Škiljan 2014, 29–47).

Istražujući matične knjige umrlih i vjenčanih na području župa Zagorska Sela, Poljana Sutlanska, Prišlin, Taborsko, Klanjec, Tuhelj i Kraljevec na Sutli uvjerali smo se da je ta povezanost tijekom druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća i u tom području bila iznimno snažna. Rijeka Sutla u to vrijeme nije predstavljala granicu (ni fizičku, ni u mentalitetu), a stanovnici s obiju strana rijeke Sutle međusobno su se oslanjali jedni na druge. Ni u donjosutlanskom pojasu naselja nije bilo nikakvih razlika u migracijskim kretanjima u odnosu na gornjosutlanski pojas, a mještani naselja uz Sutlu oduvijek su živjeli zajedno pomažući jedni drugima. Osim toga Sotelsko i Kozjansko, područja uz Sutlu, nisu imala svoja regionalna središta, koja bi ih privlačila kao migracijski centri, pa su se stoga vrlo često oslanjali na Hrvatsku (Zupančič 2003, 88).

Uz istraživanja matičnih knjiga na području navedenih župa provedeni su i polustrukturirani dubinski intervjui s pripadnicima slovenske nacionalne manjine, odnosno s pripadnicima većinskog naroda, na temelju kojih se moglo donijeti zaključke o intenzitetu međunacionalnih povezivanja u vrijeme socijalističke Jugoslavije, odnosno o smanjenju intenziteta tih odnosa od vremena uspostave dviju samostalnih država, Hrvatske i Slovenije. Slična istraživanja provedena su i u Gorskom kotaru uz granicu Hrvatske i Slovenije (Riman 2013, 63–88, Riman 2014, 95–124) te u Krapinsko-zagorskoj županiji (Škiljan 2016).

2. Matične knjige umrlih i vjenčanih kao izvor za istraživanje Slovenaca u donjosutlanskom pojasu

2.1 Župa Marija Gorica

Franjevci iz provincije Bosne Srebrene¹ na područje su Marije Gorice pristigli početkom 16. stoljeća. Ondje su, prema pisanju Franje Gonzaga, sagradili samostan 1517. godine, dok Franjo Glavinić smatra da su pristigli nešto kasnije, 1527. godine. Zajedno s franjevcima na područje donjeg dijela sutlanske doline pristiglo je i stanovništvo koje je bježalo pred Osmanlijama. Sutlanski ikavci, kako ih nazivaju jezikoslovci zbog specifičnoga donjosutlanskoga ikavskog govora, danas žive u 23 sela u okolici Brdovca i Marije Gorice. Na temelju njihovih prezimena možemo zaključiti odakle su po podrijetlu, pa tako je vidljivo da su pojedine obitelji pred osmanskom opasnošću pobjegle iz Hrastovice (Hrastovčan), Udbine (Udvinac), Cetingrada (Cetinec), Tršca na Korani (Tržački), Zrinja (Zrinski), Vukmanića (Vukmanić), Buzete (Bužečki), Brubna (Brumečki), Perne (Pernanin), Utinje (Hutinec) i Slunja (Slunjski). Od 1300 porodičnih prezimena 1/5 potječe iz teritorija odakle su doselili sutlanski ikavci. Činjenica je da su u selima na desnoj strani Sutle u Štajerskoj u tom periodu naseljeni i brojni strani kmetovi, odnosno osobe koje su izbjegle s područja današnjeg Korduna, Banije, sjeverne Dalmacije, Bosne i iz Like na područje Štajerske. Utemeljitelj samostana u Mariji Gorici bio je Stjepan Zylaghy de Deeshazy, o čemu govori isprava iz 1527. godine. Franjevci su od tada vodili župu Svetog Križa, kojoj je pripadao samostan u Mariji Gorici do 1640. godine, kada je zagrebački biskup B. Vinković ujedinio tu župu sa susjednom župom Svetog Vida u Brdovcu (Krivošić 1996, 55–72). Župa Marija Gorica osnovana je 1789. godine na temelju odredbe Josipa II, koji je tražio da se na području Habsburške Monarhije osnuje mnogo novih župa zato da nijedno selo ne bude udaljenije od svojeg župnog središta više od jednog sata. Tako je Maksimilijan Vrhovec proveo osnivanje župe u Mariji Gorici, čija su područna sela bila Hrastina, Sveti Križ, Vukovo Selo, Kraj Donji, Kraj Gornji, Bijela Gorica, Oplaznik, Celine, Žlebec i Trstenik. Radi osnivanja nove župe u Mariji Gorici dokinut je franjevački samostan. Župu je u Mariji Gorici nakon njezina osnivanja preuzeo franjevac Macedonije Gabrić, nekadašnji gvardijan samostana u Mariji Gorici. Samostan je nakon 1829. stradao u požaru, pa je srušen, a nova župna kuća sagrađena je 1837. godine (Cvekan 1994, 9–23).

Iz matičnih knjiga umrlih vidljivo je da su postojali intenzivni kontakti Hrvata i Slovenaca s jedne i druge strane Sutle. Prema matičnim knjigama umrlih u periodu između 1878. i 1946. najviše slovenskih doseljenika umrlo je na području sela Kraj Donji (njih 11) i Bijela Gorica (njih 8) te Sveti Križ (njih 8). Na području Vukovog Sela i Šenkovca (koji je očito jednim dijelom pripadao župi Marija Gorica, a drugim dijelom župi Brdovec) bilo je po sedam slučajeva

osoba koje su preminule, a bile su podrijetlom iz Slovenije. Najmanji broj osoba podrijetlom iz Slovenije živio je u Celinama i Žlebecu te Kraju Gornjem (koji je jednim svojim dijelom pripadao župi Dubravica). Podrijetlo doseljenika bilo je uglavnom s područja uz Sutlu u Štajerskoj, pa je tako najviše njih bilo s područja Kapela (7), Rakovca (njih 6), Obreža (očito i Velikog i Malog) (njih 5) i Vrha Kapelskih (4). Manji broj doseljenika bio je podrijetlom iz nekog od udaljenijih dijelova Slovenije – kao naprimjer iz Bohinjske Bele, Celja, Svetog Tomaža pri Ptuju, Višnje Gore ili iz Radgone, ali tu se radilo o pojedinačnim slučajevima. Ostali doseljenici su bili redovito podrijetlom s područja župa uz samu granicu ili udaljenih nekoliko kilometara od granice (npr. Podsreda, Brežice) (Tablica 1.).

Tablica 1: Osobe slovenskog podrijetla prema matičnim knjigama umrlih župe Marija Gorica

Mjesto smrti u župi Marija Gorica	Naselje rođenja u Sloveniji
Sveti Križ	Župa Dobova 1 (1878), 1 (1903), Kapele 1 (1918), Rigonce 1 (1890), 1 (1905), Mostec 1 (1891), Sela 1 (1896), Radgona 1 (1920) = 8
Kraj Donji	Brežice 1 (1878), Rakovec 1 (1889), 1 (1895), 1 (1926), Vrhi (Kapele) 1 (1906), 1 (1934), 1 (1939), Sostra u Kranjskoj 1 (1915), Jereslavec 1 (1919), 1 (1923) Prusna Vas 1 (1933) = 11
Trstenik	Podsreda 1 (1879), 1 (1898), Kapele 1 (1912), Stara Vas (Videm) 1 (1887), Rakovec 1 (1891) = 5
Marija Gorica	Kapele 1 (1880), 1 (1918), Celje 1 (1885), Lesce u Kranjskoj 1 (1892) = 4
Šenkovec	Kapele 1 (1883), Loče 1 (1883), 1 (1885), Gaberje 1 (1889), Felsdorf 1 (1901), Čatež 1 (1929), Sveti Tomaž pri Ptuju 1 (1935) = 7
Vukovo Selo	Župa Dobova 1 (1932), Loče 1 (1917), Pišece 1 (1884), Gaberje 1 (1904), 1 (1944), Obrež 1 (1904), Mihalovec 1 (1945) = 7
Celine	Veliki Kamen 1 (1892), Vitna Vas (Bizelj) 1 (1903) = 2
Bijela Gorica	Kapele 1 (1911), Pišece 1 (1893), Rakovec 1 (1914), 1 (1931), Obrež 1 (1906), Bohinjska Bela 1 (1905), Slogansko 1 (1919), 1 (1925) = 8
Hrastina	Višnja Gora 1 (1902), Senožec 1 (1906) = 2
Oplaznik	Kapele 1 (1906), Vrhi (Kapele) 1 (1926), Sromlje 1 (1911) = 3
Žlebec	Obrež 1 (1910) = 1
Kraj Gornji	Obrež 1 (1913) = 1
Špiirkovec	Obrež 1 (1916) = 1

Izvor: Priređeno po HDA, MKU 5; HDA, MKU 6.

Iz matičnih knjiga vjenčanih (HDA, MKV 13, HDA, MKV 14), koje obuhvaćaju duži period od matičnih knjiga umrlih (HDA, MKU 5, HDA, MKV 6), moguće je utvrditi da su se u 72 slučaja Slovenci ili Slovenke (uglavnom Štajerci ili Štajerke, a u manjoj mjeri Kranjci ili Kranjice) vjenčali na području župe u Mariji Gorici i u najvećem broju slučajeva kasnije nastanili u istoj župi. Najveći broj

takvih brakova, njih čak 20, zabilježeno je u naselju Kraj Donji. U naselju Sveti Križ zabilježeno je 13 takvih brakova, dok je u Bijeloj Gorici, Vukovom Selu i Mariji Gorici u navedenom razdoblju zabilježeno po sedam takvih brakova. Najmanji broj takvih brakova zabilježen je u selu Žlebec (1), što je logično, jer se radi o malom selu, udaljenijem od rijeke Sutle. Prema provenijenciji mladoženja moguće je ustanoviti da je najvećih broj doseljenika iz Štajerske bio iz Velikog Obreža (njih 11), potom iz Loča (5), Kapela (5) i iz Rakovca (5), što pokazuje da su doseljenici u najvećem broju slučajeva bili iz najbližih slovenskih naselja, iz sela na drugoj obali Sutle. Ipak, određeni broj doseljenika dolazio je i iz nešto udaljenijih krajeva današnje Slovenije (Tolmin i Velika Nedjelja pri Ptuj). Zanimljivi su i kontakti koje su održavali Hrvati iz Marije Gorice s obližnjom Dolenjskom, dakle sa selima koja su se nalazila s druge strane rijeke Save, pa je tako vidljivo da su u navedenom vremenu čak tri braka sklopljena između stanovnika sela Kraj Donji (2) i Trstenik (1) te stanovnika sela Cirknik na obroncima Gorjanaca. Brakovi su, u navedenom razdoblju (od 1858. do 1947.), sklapani i sa stanovništvom Bele krajine, odnosno iz Metlike, što potvrđuju dva braka na području župe Marija Gorica (Tablica 2.).

Tablica 2: Osobe slovenskog podrijetla prema matičnim knjigama vjenčanih župe Marija Gorica

Mjesto življenja	Mjesto rođenja
Kraj Gornji	Styria 1 (1859), Veliki Obrež 1 (1897), 1 (1902), Zdole kraj Reichenburga (Brestanica) 1 (1939) = 4
Sveti Križ	Riegelsdorf 1 (1861), Rakovec 1 (1895), 1 (1910), Loče 1 (1883), 1 (1908), Kapele 1 (1911), Zabriek u Štajeru 1 (1878), Šedum u Štajeru 1 (1883), Metlika 1 (1898), Male Grahaše (?) 1 (1889), Cirknik 1 (1895), 1 (1903), Rigonce 1 (1913) = 13
Bijela Gorica	Styria 1 (1862), Veliki Obrež 1 (1862), Kapele 1 (1864), 1 (1879), Vrhi pri Kapelah 1 (1931), Pavlova Vas 1 (1906), Bučka 1 (1921) = 7
Oplaznik	Rakovec 1 (1862), St. Laurentii in Styria 1 (1869) = 2
Vukovo Selo	Rakovec 1 (1903), Loče 1 (1863), 1 (1896), 1 (1919), Mali Obrež 1 (1893), Mihalovec 1 (1909), Dečno Selo 1 (1947) = 7
Kraj Donji	Veliki Obrež 1 (1893), 1 (1910), 1 (1914), 1 (1926), 1 (1935), Kapele 1 (1888), Gaberje 1 (1869), Jerslavec 1 (1869), Slape in Carniola 1 (1870), Pišce 1 (1871), St. Leonardi (ex Carniola) 1 (1877), Mali Obrež 1 (1894), 1 (1895), Sodrače u Kranjskoj 1 (1885), Slogansko 1 (1888), Dramlje 1 (1888), Prušnja Vas 1 (1890), Vrhi pri Kapelah 1 (1891), Rigonce 1 (1896), Mali Podbrig (Leskovec pri Krškom) 1 (1946) = 20
Marija Gorica	Rakovec 1 (1913), Veliki Obrež 1 (1901), Jerslavec 1 (1874), Slogansko 1 (1897), Velika Nedjelja kod Ptuja 1 (1920), Župelevec 1 (1922), Dobova 1 (1943) = 7
Trstenik	Kapele 1 (1879), Cirknik 1 (1945), Rigonce 1 (1919), Gomila (Boštanj) 1 (1921) = 4
Celine	Metlika 1 (1887), Veliki Kamen 1 (1888), Sromlje 1 (1888), Volarje (Tolmin) 1 (1923) = 4
Žlebec	Veliki Obrež 1 (1902) = 1
Hrastina	Veliki Obrež 1 (1905), Leskovec pri Krškom 1 (1916), Brezje (Pišce) 1 (1946) = 3

Izvor: Priređeno po HDA, MKV 13; HDA, MKV 14.

2.2 Župa Dubravica (stari naziv Rozgo/Rozga)

27

Župa sv. Ane u Rozgi (Dubravici) spominje se već u 13. stoljeću. Župa se protezala sve do današnjih Novih Dvora te je obuhvaćala današnju župu Kraljevec na Sutli i dio župe Marija Gorica. Stara se crkva nalazila na brijegu koji se zove Vinsko brdo. Nekadašnja je građevina stradala u požaru, a kip se Svete Ane potom, prema legendi, pojavio ispod rozgve podno Vinskog brda, pa je tako ondje podignuta nova građevina. Radovi na novoj crkvi završeni su 1842. godine, za vrijeme župnika Jurja Ročića. Pokrovitelji gradnje su bili grofovi Erdödy iz Novih dvora kod Klanjca (Šmaguc, Šmaguc & Štoos 2006). Crkva je izgrađena u klasicističkom stilu. Područje župe Dubravica bilo je, kao i teritorij župa Marija Gorica i Brdovec, usko vezan za područje obližnje Štajerske.

Iz matičnih knjiga umrlih iz Dubravice vidljivo je da je u periodu između 1858. i 1946. na području župe bilo 80 slučajeva smrti osoba koje su rođene u Sloveniji. Najveći broj tih osoba bio je podrijetlom iz obližnje župe Kapele, u susjednoj Štajerskoj. Za njih 16 naznačeno je da su rođeni ili u župi (ex parocchia Capella) ili u mjestu Kapele, a za njih jedanaest utvrđeno je da su rođeni u selima župe Kapele (Slogonsko) (4), Podvinje (1) i Rakovec (1), Jereslavec (2), Sromlje (3). Sljedeće se kao mjesto podrijetla prema broju umrlih osoba koje potječu iz Slovenije navodi Bizelj (8) te parrocchia St. Laurentii (4), čije je središte bilo Bizelj. Četiri osobe potječu i iz župe Šempeter, čije se sjedište nalazi nasuprot Kumrovcu u današnjoj Bistrici ob Sotli, a koja je prilično udaljena od Dubravice. Kao mjesto podrijetla navodi se i ex Styria, odnosno iz Štajerske (njih 7). Znatno je manji broj onih podrijetlom iz Kranjske (često se navode kao ex Carniola). Izenađujuća su podrijetla stanovništva iz Kočevja, Nove Vasi kod Ptuja, Suhora kod Metlike, Tišine kod Murske Sobote, Postojne i Zagorja kod Ljubljane, naselja koja su kilometrima udaljena od Dubravice. Najviše umrlih Slovenaca u navedenom je periodu stanovalo u Bobovcu (njih 22), potom u Pologima (njih 10), a zatim u Dubravici (njih 9). Bilo ih je u Vučičićevu (7) i u Kraju Gornjem (7). Najmanje ih je bilo u Lugarskom Bregu (1). Što se tiče vremenskih okvira, najveći broj umrlih osoba podrijetlom iz Slovenije živio je na području župe Dubravica u vrijeme postojanja Austro-Ugarske Monarhije (Tablica 3.).

Najveći broj brakova u kojima je jedan od partnera bio Slovenac/Slovenka sklopljen je u Bobovcu (13) i u Rozgi (12), dok je najmanji broj brakova sklopljen na području naselja Pologi (svega 2). Prema mjestu podrijetla najveći broj Slovenaca koji su ulazili u brakove s Hrvatima potječe iz naselja Kapele (5) i Slogonsko (5) te ex Styria (6), kako je navedeno u matičnim knjigama vjenčanih (Tablica 4.).

Tablica 3: Osobe slovenskog podrijetla prema matičnim knjigama umrlih župe Dubravica

Mjesto smrti u župi Dubravica	Mjesto rođenja
Bobovec	Ex parocchia Cappella i iz Kapela 3 (1861), 1 (1868), Pišce 1 (1903), Bizelj 1 (1880), 1 (1904), 1 (1913), 1 (1915), Ex Styria 1 (1858), 1 (1865), 1 (1888), Ex parocchia St. Laurentii 1 (1860), Slogansko 1 (1858), Kranjska 1 (1889), Sromlje 1 (1882), 1 (1911), Žetale 1 (1907), 1 (1941), Kočevje 1 (1931), Zagorje kod Ljubljane 1 (1922), Stara Vas 1 (1935) = 22
Pologi	Ex parocchia Capella i iz Kapela 1 (1888), 1 (1893), Pišce 1 (1861), Ex parocchia St. Laurentii 1 (1867), Kranjska 1 (1912), Sromlje 1 (1860), Jereslavec 1 (1884), 1 (1899), Postojna 1 (1911), Rakovec 1 (1929) = 10
Lugarski Breg	Iz sela Sitih u Kranjskoj 1 (1864) = 1
Vučiličevo	Ex parocchia Capella i iz Kapela 1 (1889), Pišce 1 (1866), Bizelj 1 (1865), Ex Styria 1 (1879), Slogansko 1 (1879), 1 (1906), Srebrnjak 1 (1860) = 7
Kraj Gornji	Ex parocchia Capella i iz Kapela 1 (1866), 1 (1884), Bizelj 1 (1910), Tišina (Murska Sobota) 1 (1889), Podvinje (Kapele) 1 (1910), Suhor (Metlika) 1 (1918), Brežice 1 (1927) = 7
Rozga	Ex parocchia Capella i iz Kapela 1 (1866), 1 (1888), Bizelj 1 (1911), Ex parocchia St. Laurentii 1 (1870), Labaco 1 (1873), Kranjska 1 (1880) = 6
Strmec	Ex parocchia Capella ili iz Kapela 1 (1866), 1 (1896), Slogansko 1 (1874), Kranjska 1 (1894), Dobova 1 (1890), Kočevje 1 (1858) = 6
Lukavec	Pišce 1 (1867), 1 (1894), Ex Styria 1 (1874), Šempeter 1 (1900) = 4
Dubravica	Ex parocchia Capella i iz Kapela 2 (1882), Ex parocchia St. Laurentii 1 (1883), Rabmannsdorf (Kranjska) 1 (1869), Šempeter 1 (1887), 1 (1889), 1 (1917), Reichenburg (Brestanica) 1 (1898), Laporje 1 (1909) = 9
Prosinec	Ex parocchia Capella i iz Kapela 1 (1899), ex Styria 1 (1916), 1 (1917), Nova Ves (Ptuj) 1 (1908), Šekernik (?) 1 (1911) = 5
Merenje	Bizelj 1 (1908), Bračna Vas 1 (1906), Krško 1 (1917) = 3

Izvor: Priredeno po HDA, MKU 8; HDA, MKU 9; HDA, MKU 7; HDA, MKU 10; HDA, MKU 11; HDA, MKU 12.

Tablica 4: Osobe slovenskog podrijetla prema matičnim knjigama vjenčanih župe Dubravica

Naselje življenja	Naselje rođenja
Rozga	Artič 1 (1859), Reichenburg (Brestanica) 1 (1861), Reichenegg 1 (1862), Slogansko 1 (1862), Šempeter 1 (1885), 1 (1887), Loče 1 (1882), Nova Ves pri Visselu 1 (1883), Brezje pri Bizelju 1 (1883), Žetale 1 (1891), Podvinje (Kapele) 1 (1926), Veliki Obrež 1 (1910) = 12
Kraj Gornji	Ex Styria 2 (1865), Slogansko 1 (1878), 1 (1885), Kapele 1 (1910), Podvinje Kapele 1 (1897) = 6
Dubravica	Ex Styria 2 (1868), Metlika 1 (1874), Armeško (Krško) 1 (1876), Kapele 1 (1890), Prekarje (Hohenegg-Vojak) 1 (1890), Jereslavec 1 (1891), Venik (?) Celje 1 (1909) = 8
Vučiličevo	Slogansko 1 (1872), 1 (1896), Šempeter 1 (1881), Veliki Obrež 1 (1907), Gornja Sušica 1 (1907) = 5
Bobovec	Ex Styria 1 (1874), Sveti Lovrenc na Bizelju 1 (1884), Gornja Lendava 1 (1885), Gregovce 1 (1888), Podgorje (Pišce) 2 (1888), Dragomelj 1 (1888), Kapele 1 (1923), Žetale 1 (1891), Sela 1 (1895), Olimje 1 (1895), Pišce 1 (1909), Kozje 1 (1913) = 13
Polagi	Slogansko 1 (1886), Jereslavec 1 (1886) = 2
Prosinec	Jereslavec 1 (1920), Kapele 2 (1890), Nova Ves (Optuj) 1 (1890), Stara Vas (Bizelj) 1 (1932) = 5

Izvor: Priredeno po HDA, MKV 18; HDA, MKV 15; HDA, MKV 16; HDA, MKV 17.

2.3 Župa Brdovec

29

Župa Brdovec jedna je od najstarijih župa u Zagrebačkoj nadbiskupiji, utemeljena 1334. godine. Sjedište se župe u prošlosti nalazilo na brdu, gdje i danas stoji kapela Sv. Križa, koja sada pripada župi Marija Gorica. Pretpostavlja se da su župa i naselje ime dobili prema prvoj lokaciji crkve. Po tome je župa i dobila ime Brdovec. Današnja je crkva sagrađena u nizini i posvećena je 1679. godine. Župa Brdovec u davna je vremena obuhvaćala mnogo veći teritorij. Pod župni je teritorij potpadala cijela Marija Gorica, dijelovi župa Rozga i Pušća, dok je Zaprešić tek 1946. godine postao samostalna župa. Danas se župa Brdovec proteže dolinom rijeke Save od Zaprešića do rijeke Sutle, gdje je ujedno državna granica sa Slovenijom. Predaja govori da su mještani jednog jutra na mjestu gdje stoji sadašnja crkva pronašli kip Svetoga Vida, koji je doplutao Savom i zaustavio se na jednoj vrbi. Odlučili su na tom mjestu sagraditi crkvu (Kutarčić 2004).

Za područje župe Brdovec istraživane su matične knjige umrlih između 1857. i 1918. Naime radi se o prostorno iznimno velikoj župi, koja je obuhvaćala najmanje 17 naselja, od kojih su Brdovec i Zaprešić u navedenom periodu predstavljali naselja od više stotina, pa i od preko 1.000 stanovnika. Iz prikupljenih podataka moguće je utvrditi da je župnik u knjigama umrlih u početku upisivao samo mjesta rođenja pokojnika, ali nije upisivao i mjesta njihova stanovanja. Budući da su svi pokojnici umrli na području župe Brdovec, zasigurno je najveći dio njih i živio na području te župe, pa smo takve upisali u rubriku mjesta smrti župa Brdovec (njih 80). Definitivno najveći broj onih koji su bili umrli na području župe Brdovec, a podrijetlom su bili iz Slovenije, živio je u Zaprešiću, najvećem naselju župe Brdovec, koje je već 1910. godine brojilo 1490 stanovnika. Veći broj osoba koje su bile podrijetlom iz Slovenije živio je i u Laduču (njih 21) te u Prigorju Brdovečkom (njih 20). U Harmici je također umrlo 20 Slovenaca u promatranom periodu, a u Brdovcu njih 18. U ostalim naseljima župe Brdovec broj preminulih Slovenaca u razdoblju između 1857. i 1918. bio je znatno manji. Najmanje preminulih Slovenaca bilo je na dvama izdvojenim imanjima, koja se u matičnoj knjizi spominju tek u 20. stoljeću – u Novim Dvorima (pokraj Zaprešića) i u Januševcu. Jedna se osoba slovenskog podrijetla spominje u Svetom Križu, ali je područje Svetog Križa pripadalo župi Mariji Gorici, pa je ovaj preminuli Slovenac vrlo vjerojatno zbog nekih objektivnih okolnosti upisan u matičnu knjigu umrlih župe Brdovec, a ne župe Marija Gorica. Mjesta koja se najčešće navode kao naselja podrijetla u Sloveniji jesu Kapele (14), Drachenburg (Polje) (8), Dobova ili župa Dobova (10), Veliki Obrež (6), Vissel (Bizelj) (8), Rigonce (9), Riglinovci (6), Reichenburg (Brestanica) (7) i Pišece (7). Sva ova naselja nalaze se u neposrednoj blizini granice s Hrvatskom. Bilo je Slovenaca koji su podrijetlom bili iz udaljenijih dijelova Slovenije poput Ljubljane, okolice Ljubljane, okolice Kočevja, Kopra, okolice Trsta, Radovljice, Ormoža, okoline Ptuja, Maribora i slično (Tablica 5.).

Tablica 5: Osobe slovenskog podrijetla prema matičnim knjigama umrlih župe Brdovec

Mjesto smrti u župi Brdovec	Mjesto rođenja
Župa Brdovec	Sromlje 1 (1858), Krško 1 (1917), Styria (par. St. Hemmae) 1 (1858), Šempeter 1 (1888), Styria 1 (1858), 1 (1861), 1 (1862), 1 (1876), Stein 1 (1858), Černomelj (Bojanci) 1 (1858), Deutschdorf (Nemška Vas) 1 (1858), Kozje 1 (1858), Mulendorf (?) Carniola 1 (1859), Drachenburg (Polje) 1 (1859), 1 (1865), 1 (1867), 1 (1871), 1 (1873), Cernomel (Oberberg) Gorenja Podgora 1 (1860), Carniola 1 (1860), 1 (1861), 2 (1862), Veliki Obrež 1 (1860), Marburgio (Maribor) - Lukanc (?) 1 (1860), Metlika (Maline) 1 (1861), parocchia Dobovensi ili Dobova 1 (1861), 1 (1870), Hersbadii 1 (1861), Planina 2 (1862), Carniolus ex Lass (Runarsko) 1 (1862), Gross Lašič (Podpeč) 1 (1862), Vissel 1 (1863), 1 (1901), Prečen (Carniola) 1 (1863), Vrbina 1 (1863), Rann (Brežice) 1 (1863), 1 (1870), Kapele 1 (1868), Ditmansdorf (Pišece) 1 (1863), 1 (1870), Neofradien (Pouhonza/Pohonca) 1 (1863), 1 (1874), Jaurovitz (Carniola) 1 (1864), Montpreis (Planina – Styria) 1 (1866), Dobrna 1 (1865), Videm 1 (1865), 1 (1869), 1 (1872), Lasnič 1 (1865), Triffer 1 (1866), Rohich (Rogatec) 1 (1866), Orle (Carniola) 1 (1867), Fužine (Carniola) 1 (1867), Polsko 1 (1867), Senovo 1 (1867), Solmein (?) 1 (1867), Puhovo (parocchia Labacensi) 1 (1868), Grize (Styria) 1 (1869), Salog (Carniola) 1 (1869), Gradina (Styria) 1 (1869), Carniola e Laudrap Landstrasse 1 (1871), 1 (1875), Ebenthall Gottschée (Carniola) 1 (1871), Bučka Sleme in Carniola 1 (1910), Lansberg (Dolec) 1 (1871), Marburg (Leitersberg) 1 (1872), Pifchets 1 (1873), 1 (1877), Walitschendorf 1 (1875), Raka ili Rače 1 (1875), Riglinovci 1 (1875), Gurfeld (Krško) 1 (1875), Cernomel (Vrtače) 1 (1876), Trifail (Trbovlje) Loke 1 (1877), Hrib (Ljubljana) 1 (1867), Mali Obrež 1 (1884), Haloze 1 (1914) = 80
Ključ	Styria 1 (1858), 1 (1868), 1 (1876), Veliki Obrež 1 (1901), Rigonce 1 (1885), 2 (1901), 1 (1902) = 8
Laduć	Jesenice 1 (1898), Altfriesach (Staro Brezje) (Kočevsko) 1 (1887), 1 (1888), Styria 1 (1859), 1 (1891), Erlachfrein (?) Styria 1 (1858), Veliki Obrež 1 (1881), Metlika-Maline 1 (1917), Parocchia Dobovensi ili Dobova 1 (1868), 1 (1879), 1 (1890), 1 (1896), Vissel 1 (1917), Rann (Brežice) 1 (1881), Kapele 1 (1890), 1 (1896), Riglinovci 1 (1895), Rakovec 1 (1896), Podsreda 1 (1909), Rigonce 1 (1896), Veliki Koren u Kranjskoj 1 (1900) = 21
Prigorje Brdovečko	Sromlje 1 (1904), Styria 1 (1877), 1 (1878), Carniola 1 (1880), Veliki Obrež 1 (1877), Kapele 1 (1863), Kostrevnica 1 (1890), Neofradien (Pouhounza/Pohonca) 1 (1873), Videm 1 (1890), 1 (1892), Reichenburg (Brestanica) 1 (1907), 1 (1908), Bučka-Sleme in Carniola 1 (1871), Pifchets (Pišece) 1 (1914), Gurfeld (Krško) 1 (1887), Radmansdorf (Radovljica) 1 (1877), 1 (1878), Ljubljana 1 (1889), 1 (1906), Maribor 1 (1886) = 20
Lužnica	Čemšenik (Ljubljana) 1 (1910), Styria 1 (1863), 1 (1871), Carniola 1 (1913), Ormož 1 (1881), Zamusen Okna (?) 1 (1882) = 6
Šibice	Ajdovščina 1 (1909), Draga kod Ljubljane 1 (1892), Styria 1 (1873), 1 (1874), 1 (1897), Vissel 1 (1889), Rann (Brežice) 1 (1880), 1 (1895), Kapele 1 (1907), Montpreis (Planina) 1 (1864), Pifchets (Pišece) 1 (1907), Ljubljana 1 (1886) = 12
Zdenci	Veternik 1 (1896), Kapele 1 (1868), Koenigsberg u Štajerskoj 1 (1883), Rakovec 1 (1885) = 4
Zaprešić	Vrdela (Trst) 1 (1910), Slogonsko 1 (1907), Vrhi (Kapele) 1 (1902), Bukošek 1 (1894), Verače 1 (1896), Gradec (Slovenska Bistrica) 1 (1894), Vrhpeč (Novo Mesto) 1 (1889), Jereslavac 1 (1887), Sevnica 1 (1887), Styria 1 (1869), 1 (1873), 1 (1875), 1 (1881), Drachenburg (Polje) 1 (1873), 1 (1909), Carniola 1 (1873), 1 (1878), parocchia Dobovensi ili Dobova 1 (1911), Vissel 1 (1885), 1 (1901), Kapele 1 (1879), Rohich (Rogatec) 1 (1898), Reichenburg (Brestanica) 1 (1868), 1 (1916), Runcusis (Styria) 1 (1868), Pifchets (Pišece) 1 (1883), Raka ili Rače 1 (1886), Hoerberg (Podsreda) 1 (1878), Lože u Kranjskoj 1 (1878), Cernice u Kranjskoj 1 (1883), Reit (?) u Štajerskoj 1 (1884), Rakovec 1 (1909), Sveti Križ u Kranjskoj 1 (1885), Ljubljana 1 (1896), 1 (1899), Leskovec (Bregi) 1 (1900), Podturn 1 (1886), Optuj 1 (1902), Merna u Kranjskoj 1 (1889), Tigano kod Bleda 1 (1889) = 41

Harmica	Capodistria 1 (1910), Grabrovec (Črnomelj) 1 (1917), Sela pri Dobovi 1 (1904), 1 (1912), Brežice 1 (1893), Loče 1 (1888), 1 (1895), 1 (1891), 1 (1901), Styria 1 (1869), 1 (1878), 1 (1883), Veliki Obrež 1 (1892), parocchia Dobovenski ili Dobova 1 (1889), 1 (1917), Kapele 1 (1897), Riglinovci 1 (1875), Mostec 1 (1878), 1 (1897), Gaberje 1 (1879) = 20
Brdovec	Sromlje 1 (1917), Čatež 1 (1909), Grabrovec (Črnomelj) 1 (1917), Artiče 1 (1887), Mrtvice (Leskovec) 1 (1891), Styria 1 (1870), Veliki Obrež 1 (1893), Vissel 1 (1913), 1 (1917), Kapele 1 (1909), 1 (1916), Videm 1 (1882), Reichenburg (Brestanica) 1 (1877), Rožno 1 (1882), Lenstein (?) 1 (1883), Harfred u Kranjskoj 1 (1884), Seldorf (?) 1 (1885), Optuj 1 (1889) = 18
Javorje	Marija Trošt (Kočevje) 1 (1918), Veseli Vrh (Pišce) 1 (1889), Styria 1 (1877), Drachenburg (Polje) 1 (1871), Reichenburg (Brestanica) 1 (1873), Pifchets (Pišce) 1 (1903), Riglinovci 1 (1894) = 7
Sveti Križ	Rohich (Rogatec) 1 (1873) = 1
Šenkovec	Metlika-Maline 1 (1874), Grabrovec (Črnomelj) 1 (1899), Kapele 1 (1892), Rohich (Rogatec) 1 (1901) 1 (1894), Carniola e Landrup Landstrasse 1 (1874), Pifchets (Pišce) 1 (1914), Laubenberg (?) 1 (1874), Mostec 1 (1905), Razbor u Štajerskoj 1 (1884), Rigonce 1 (1885), 1 (1904), 1 (1913) = 12
Drenje	Veliki Osolnik 1 (1916), Styria 1 (1876), parocchia Dobovenski ili Dobova 1 (1896), Gropilina 1 (1874), Lichtenwald (Sevnica) 1 (1881), 1 (1892), Draguč kod Maribora 1 (1883), Sezomle 1 (1884), Rigonce 1 (1888) = 9
Prudnice	Metlika 1 (1903), Kapele 1 (1888), Riglinovci 1 (1893), 1 (1905), Župelevec 1 (1881) = 5
Savski Marof	Velika Dolina 1 (1916), Zasharje (?) 1 (1909), Kapele 1 (1901), Rohich (Rogatec) 1 (1901), Reichenburg 1 (1881) = 5
Novi Dvori	Krško 1 (1910), Čatež 1 (1895) = 2
Januševac	Koritno 1 (1917), Jesenice 2 (1918) = 3

Izvor: Priređeno po HDA, MKU 4; HDA, MKU 1; HDA, MKU 2; HDA, MKU 3.

Posebno su zanimljiva zanimanja Slovenaca koji su se doselili na područje župe Brdovec. Dakako, bilo je najviše seoskog stanovništva, koje se bavilo zemljoradnjom, te djece, koja su u to vrijeme masovno umirala od najobičnijih prehlada, glista, proljeva, kašlja i slično, kako je stajalo u knjigama umrlih. Međutim, vidljivo je da je bilo i zanimljivih zanimanja kojima su se bavili Slovenci na području župe Brdovec. Ovdje ću spomenuti samo neka od njih: sluga na vlastelinstvu Novi Dvori bio je iz Krškog, ekonom na istoimenom imanju bio je podrijetlom iz Čateža, supruga sedlara bila je iz okolice Ptuja, noćni stražar u tvornici žeste u Savskom Marofu bio je iz susjedne Velike Doline u Dolenjskoj (Kranjskoj), kolar u Laduču bio je iz Brežica, lončokrpa u Zaprešiću bio je iz Loža u Kranjskoj, košarač iz Zaprešića podrijetlom je bio iz Ljubljane, činovnik u tvornici žeste u Savskom Marofu bio je podrijetlom iz Rogateca, tesar u Zaprešiću bio je iz Pišeca, bačvarski zanatlija u Zaprešiću bio je iz Bizelja, a krčmar i sin krčmara bili su iz okolice Kočevja (vrlo je lako moguće da se radilo o Kočevarima, odnosno kočevskim Nijemcima). Prema maticama umrlih na području župe Brdovec bilo je i mnogo prosjaka podrijetlom iz raznih krajeva Slovenije.

3. Broj Slovenaca prema popisima stanovništva 1900.–1991.

Prema popisima stanovništva provedenim na području Hrvatske usporedili smo broj Slovenaca u naseljima koja su pripadala župama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec u periodu između 1900. i 1991., do kada posjedujemo popisne liste po nacionalnosti za pojedinačna naselja. Ni u jednom naselju Slovenci nisu činili većinsko stanovništvo. Vidljivo je da su Slovenci za vrijeme postojanja Austro-Ugarske činili veći postotak stanovništva pojedinih naselja nego u kasnijem razdoblju. Tako su primjerice Slovenci u naselju Harmica 1900. činili 12,15 posto stanovništva, u Javorju iste godine 7,3 posto stanovništva, u Prudnicama 9,4 posto, a u Zaprešiću 5 posto. U kasnijim periodima broj Slovenaca opada. Iznimku čine dva naselja – Lužnica, dvorac s gospodarstvom, gdje je prema popisu stanovništva 1953. udio Slovenaca bio 28,35 posto, te naselje Ključ Brdovečki, gdje su Slovenci npr. 1981. imali 5,14 posto stanovništva. Sasvim je sigurno bilo i više Slovenaca u nekim naseljima, ali kako su živjeli u hrvatskim obiteljima, vrlo su se često asimilirali i izjašnjavali se kao Hrvati. Prikazi su u Tablici 6, Tablici 7. i Tablici 8.

Tablica 6: Broj Slovenaca u odnosu na broj stanovnika u župi Marija Gorica 1900.–1991.

Naselje	1900.	1910.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Bela Gorica	7/201	6/222	0/231	0/206	0/193	4/201	3/225	3/162
Celine Puščanske	2/161	0/169	0/185	0/172	0/150	0/108	0/181	0/89
Kraj Donji	14/302	4/343	*	2/346	2/395	1/370	4/476	5/458
Križ Brdovečki	6/441	2/489	8/520	7/510	5/494	7/381	5/249	7/309
Marija Gorica	5/132	4/162	2/145	3/151	1/160	0/163	0/139	0/138
Oplaznik	0/69	3/85	0/82	0/73	0/69	1/45	0/47	0/58
Trstenik Puščanski	1/250	0/275	**	0/278	0/290	1/238	1/263	4/258
Vukovo Selo	4/190	4/200	2/669	6/307	10/335	9/325	10/333	8/325
Žlebec Gorički	1/238	0/281	0/334	0/292	0/232	0/91	0/27	0/77
Žlebec Puščanski	***	***	***	***	***	0/91	0/126	0/74

Izvor: Gelo, Crkvenčić & Klemenčić, 1998, 3- 161; Kržišnik-Bukić 1997, 48–51, 96–101.

* Iskazano s naseljem Vukovo Selo

** Iskazano s naseljem Prudnice

*** Iskazano s naseljem Žlebec Gorički

Tablica 7: Broj Slovenaca u odnosu na broj stanovnika u župi Dubravica 1900.–1991.

Naselje	1900.	1910.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Bobovec Rozganski	2/633	0/654	**	0/591	0/500	0/453	1/409	0/397
Donji Čemehovec	*	*	**	2/44	1/49	1/44	2/34	3/44
Dubravica	8/219	4/237	13/1749	12/202	2/176	0/177	0/167	1/148
Kraj Gornji	6/399	8/486	0/493	0/466	1/466	0/415	0/308	4/376
Lugarski Breg	0/81	0/92	**	0/102	0/104	0/98	0/82	0/103
Lukavec Sutlanski	0/209	0/225	**	0/217	0/185	0/174	0/157	4/158
Merenje	1/225	0/259	0/252	0/235	0/227	0/175	0/113	0/186
Pologi	1/113	9/162	0/203	0/175	0/162	1/102	2/131	1/85
Prosinec	3/150	3/195	**	3/163	2/155	5/132	7/134	6/116
Rozga	1/149	1/193	**	5/201	1/202	0/182	0/179	1/159
Vučilićevo	0/166	1/204	**	2/162	0/169	0/163	0/160	1/159

Izvor: Gelo, Crkvenčić & Klemenčić 1998, 3- 161; Kržišnik-Bukić 1997, 48–51, 96–101.

* Iskazuje se od 1931.

** Iskazano s naseljem Dubravica

Tablica 8: Broj Slovenaca u odnosu na broj stanovnika u župi Brdovec 1900.–1991.

Naselje	1900.	1910.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Brdovec	11/462	26/466	32/2005	9/703	5/827	8/1052	13/1815	21/1913
Donji Laduč	1/570	6/630	*	6/736	8/659	7/642	6/803	6/625
Drenje Brdovečko	14/386	8/418	*	3/612	4/629	7/661	11/664	10/660
Gornji Laduč	10/312	5/325	8/1809	3/509	8/577	3/609	5/589	4/793
Harmica	22/181	15/186	**	2/163	8/181	8/179	12/266	6/190
Javorje	13/176	8/219	****	3/309	2/352	4/457	2/525	4/578
Ključ Brdovečki	7/265	7/295	50/954	17/518	17/552	22/581	30/583	29/573
Lužnica	5/48	7/40	****	19/67	18/91	8/89	4/65	0/64
Prigorje Brdovečko	14/349	13/357	***	9/577	7/691	11/795	10/725	9/966
Prudnice	22/233	1/254	27/1231	24/421	10/481	14/515	6/523	10/526
Savski Marof	2/23	4/57	*	0/84	4/110	1/83	0/76	2/34
Šenkovec	26/195	15/213	**	15/322	13/41,6	26/545	17/537	15/626
Šibice	12/207	2/195	****	0/279	0/340	2/466	0/385	2/742
Zaprešić	70/1394	22/1490	34/2294	22/2537	29/3311	34/4992	50/8201	84/15678
Zdenci Brdovečki	0/362	11/401	****	2/615	8/695	7/763	6/880	3/945

Izvor: Gelo, Crkvenčić & Klemenčić, 1998, 3-161; Kržišnik-Bukić 1997, 48–51, 96–101.

* Iskazano s naseljem Gornji Laduč

** Iskazano s naseljem Ključ Brdovečki

*** Iskazano s naseljem Prudnice

**** Iskazano s naseljem Brdovec

4. Polustrukturirani dubinski intervjui s pripadnicima slovenske nacionalne manjine i Hrvatima uz rijeku Sutlu u općinama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec

U vrijeme zajedničke države prostor uz rijeku Sutlu bio je međusobno iznimno snažno povezan, o čemu svjedoče i iskazi prikupljeni na području općina Marija Gorica, Dubravica i Brdovec. Za svakodnevni život ruralnih zajednica postoji sve veći interes i u znanstvenim krugovima. Etnolozi, sociolozi, antropolozi, demografi, a u posljednje vrijeme i povjesničari bave se istraživanjima ruralnih zajednica. Gospodarske i društvene promjene unutar jedne mikroregije odražavaju se daleko šire na društvene i gospodarske procese u svijetu, pa nije pogrešno reći da povijest svih ljudi čini svjetsku povijest. "Te pojedinačne priče o teškom ili lagodnom djetinjstvu, radu, vjeri, obitelji i prijateljima, o onom malom svijetu jednako anonimnih pojedinaca, u kojem se netko kretao, govore tek o njegovom/njenom životu" (Leček 1996, 249). Međutim kada se prikupi nekoliko tih priča (uz uvjet da su ih ispričali pripadnici iste društvene skupine iz istoga zemljopisnog područja), one postaju ogledalo društvenih procesa u određenom periodu na određenom prostoru.

U svom sam istraživanju pokušao prikazati svakodnevni život hrvatskog i slovenskog stanovništva uz rijeku Sutlu u Zagrebačkoj županiji u posljednjih 100 godina. Istraživanje je jednim dijelom zasnovano na metodi usmene povijesti,² odnosno na razgovorima vođenim sa stanovnicima slovenskog i hrvatskog podrijetla na području naselja Gornji Čemehovec, Donji Čemehovec, Vučilićevo, Kraj Donji i Ključ Brdovečki. Provedeni su razgovori s ukupno 10 kazivača, od kojih je najstarija kazivačica u trenutku intervjuja imala 97, a najmlađa 55 godina. Unatoč tome što ova metoda ima već poznate slabosti, ona je u principu nezamjenjiva za proučavanje povijesti seoskog stanovništva koje samo ne ostavlja pisanog traga za sobom, a o kojemu najčešće pišu drugi, tj. pripadnici školovane elite, kako navodi Suzana Leček, i to "često neobjektivno, tendenciozno, a svakako nepotpuno" (Leček 1999, 284).

4.1 Razgovori s kazivačima

4.1.1 Općina Dubravica

Od izvorišnog područja rijeke Sutle sve do utoka Sutle u Savu kod Ključa Brdovečkog lokalno stanovništvo s jedne i druge strane Sutle međusobno je iznimno povezano. Jedan od oblika povezanosti jesu nacionalno mješoviti brakovi pripadnika naroda s jedne i druge strane rijeke Sutle. Kazivač Ignac Štruel rođen je na području Općine Brežice, u mjestu Pišece 1955. godine. Odrastao je u velikoj obitelji s puno djece (bilo ih je čak sedmero). Djed je bio mesar,

ali se bavio poljoprivredom, stočarstvom i vinogradarstvom, a otac mu je bio radnik. Djedova obitelj potječe iz Hrvatske, s područja Kraljevca na Sutli, otkud se doselio pradjed, ali se djed rodio u Globokom pokraj Pišeca. Štruclova baka rođena je u Polju nedaleko od Kozja. Štruel kazuje kako su se njegovi osjećali “kao Slovenci”. U Donji Čemehovec doselio se iz Brežica 1982. godine i kazuje kako nikada nije radio razliku između Hrvata i Slovenaca. “Mi smo svi bili jedni ljudi. Mi živimo jedan život” (Intervju s Ignacem Štrucлом, 2016).

Prijelazi preko Sutle u Čemehovcu bili su iznimno česti zbog postojanja Figarova mosta, koji je povezivao dvije obale. Marijana Štritof rođena je u Selima pri Dobovi. Kazuje kako je odrasla u obitelji s troje djece, gdje su majka i otac bili radnici. Osnovnu školu je završila u Dobovi, a višu ekonomsku u Brežicama. Potom je na fakultet otišla u Ljubljanu. Marijana ističe kako su Slovenci s desne strane Sutle “preferirali Zagreb kao svoje središte”. “Do Zagreba nam je bilo svega tridesetak kilometara, pa su nam i liječnici i fakulteti bili bliže u Zagrebu nego u Ljubljani” (Intervju s Marijanom Štritof, 2017). Kao djeca, Slovenci su odlazili na kupanje na Sutlu u Veliki Obrež, a iz Vučilićeva su mladi Hrvati odlazili na kupanje na Sutlu. Jezik Vučilićeva, Dubravnice i Kraljevca te s druge strane jezik Kapela, Bizeljskog i Dobove vrlo su slični. Prema riječima Marijane Štritof “djeca danas govore književno, ali nekada su svi govorili po domaći, mešano”. Mladi su se upoznivali i u gostionicama (Ladinski raj), u kafićima i u discu (Dobova, Čatež). Marijana Štritof prisjeća se da je čak pola njezinog razreda bilo iz nacionalno mješovitih brakova.

Ivanka Strunjak rođena je u Vrhju, nedaleko od Kapela 1953. godine. Majka i otac su joj bili poljoprivrednici, a u obitelji je bilo šestero djece. Zbog mnogočlane obitelji Ivanka je odrasla kod bake u Jereslavcu, na obali Sutle. “Moji roditelji su Slovenci i baka je bila Slovenka, ali je bakin tata bio iz Dubravnice u Hrvatskoj”. O povezanosti jedne i druge obale Sutle govori Ivankino sjećanje:

Svaku Svetu Anu odlazili smo preko brvi u Dubravicu. Kroz livade smo prolazili do crkve, a potom smo posjećivali rodbinu koja je živjela u Hrvatskoj. Dubravica je dolazila u Kapele 15. kolovoza. Mi u Jereslavcu nismo ni znali koja je od onih žena u selu Hrvatica koja se udala u Sloveniju. Uz Sutlu je bilo iznimno miješano stanovništvo, jer su se sklapali nacionalno mješoviti brakovi (Intervju s Ivankom Strunjak, 2016).

Suradnja Slovenaca i Hrvata bila je i gospodarske prirode.

Najviše se sjećam kad su Slovenci vozili pajceke na farmu u Dubravicu, a teleke u Kraljevec na Sutli. Posebno su bili popularni sajmovi. Kapele su imale prvi sajam na Svetih 40 Mučenika u prvom mjesecu. Z Hrvatske su žene donosile prve lučice (prvi luk) i prodavale ga. Iz Slovenije su Slovenci donosili prve črešnje u Kraljevec na Trojičku Nedjelju, u svibnju. U sobotu je bil u Brežicama živilski sejem. Dolazili su ljudi s konjima, pajcekima i iz Hrvatske. Ljudi sa sutlanskog područja najviše su volili doći u staru gostionu pokraj sejma koja se zvala Unkeš. Koristilo se i obrtne usluge. Moj je tast u Hrvatskoj bil kovač, a kovao je konje ljudima iz Zagorja i iz Slovenije (Intervju s Ivankom Strunjak, 2016).

Anka Strunjak, djevojačkog prezimena Prosinečki, rođena 1919. godine, prisjeća se da su mlijeko koje bi dobivali na gospodarstvima u Gornjem Čemehovcu nosili preko Sutle u Župelevac ili Staru Vas, a posebno u kuću Figer Müller. U prodavaonici, koja je također bila u Sloveniji u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, otkupljivali su jajca i bažulj. Zanimljiva je činjenica da su brojne žene stajale na Figarovu mostu³ (između Čemehovca i Slovenije) i ondje čekale da Slovenci iz Bizelskog dođu po radnu snagu za okopavanje vinograda, berbu ili što god slično. Druženje Slovenaca i Hrvata odvijalo se preko ljetnih mjeseci na Sutli. Ljeti su zabave bile i na mostu, a muškarci su često odlazili iz Hrvatske u Sloveniju na tzv. gasilske zabave. Anka Strunjak prisjeća se kako su se Hrvati i Slovenci kupali zajedno na Sutli te kako su Slovenci dolazili u hrvatske gostionice u Draše i Kraljevec na Sutli, dok su Hrvati odlazili i u Staru Ves. Iako je u vrijeme Drugoga svjetskog rata na Sutli postojala bodljikava žica, koja je dijelila Treći Reich od NDH, ljudi su švercali preko granice. Najviše se, prema pričanju Anke Strunjak, krijumčarilo konje i stoku. Prema njezinim riječima, iako su postojale pogranične karte za prelazak preko granice, "sa Švabima se moglo dogovoriti" (Intervju s Ankom Strunjak, 2016). Svi su naime imali vinograde sa slovenske strane rijeke Sutle, a bilo je i Slovenaca koji su imali zemlju na hrvatskoj strani. Anka Strunjak možda rezimira razmišljanja svih kazivača iz ovoga područja kada kaže: "Mi smo pograničari. U kući je jedan narod pa se posvađa, ali jedan drugoga su uvijek trebali" (Intervju s Ankom Strunjak, 2016).

4.1.2 Općina Marija Gorica

Nešto južnije od Dubrave stoji selo Kraj Donji. Ondje se Dragutin Boranić prisjeća kako se živjelo pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća.

Od 1956./1957. počeo je voziti vlak. Pruga se gradila ručno. Zemlja od regulacije Sutle, koja je do te godina bila puna meandara, navozila se za gradnju pruge, koja je prolazila što je moguće bliže Sutli zato da bi je mogli koristiti i Slovenci s druge strane rijeke. Mi smo do tada bili slijepo crijevno. Ta pruga nam je postala prozor u svijet. Od tada su svi i s jedne i s druge strane Sutle vlakom krenuli na posao u Zagreb. Do tada je marijagorički kraj bio mahom poljoprivredni kraj i tek je tada došlo do napretka. Mnogo je Slovenaca odlazilo od tada na vlak za Zagreb i upisivalo srednje obrtničke i ekonomske škole kao i fakultete. Mnoge su Slovenke odlazile vlakom prodavati svoje poljoprivredne proizvode na zagrebačke tržnice. Mnogi su brakovi i veze započeli u vlaku, a željeznicu su koristili kako Hrvati, tako i Slovenci. Željeznička stanica Vukovo Selo, koje se nalazi u Hrvatskoj, nalazila se na slovenskom teritoriju (Intervju s Dragutinom Boranićem, 2017).

To mnogo govori o činjenici da su u vrijeme gradnje željeznice Hrvati i Slovenci živjeli zajedničkim životom. Vlakom se odlazilo i na kupanje u Atomske toplice u Podčetrtek, a vlak je prometovao uz Sutlu najmanje 6 ili 7 puta dnevno u jednom smjeru i isto toliko puta u drugom smjeru.

Dragutin Frkanec, Danica Frkanec i Dragutin Boranić ističu činjenicu da je suživot između Hrvata i Slovenaca na području Marije Gorice bio prisutan u svim vidovima života: prijateljski, rodbinski, društveno (lovačka društva, društva umirovljenika, dobrovoljna vatrogasna društva i slično) (Intervju s Dragutinom Frkanec, 2017, Intervju s Danicom Frkanec, 2017, Intervju s Dragutinom Boranićem, 2017). Na području od Harmice do Dubrave i dan danas ima najmanje 30 nacionalno mješovitih brakova, a kako smatraju moji kazivači, takvih mješovitih brakova jednako toliko ima i na drugoj, slovenskoj strani Sutle. Kao i na području Dubrave, u vrijeme Drugoga svjetskog rata granica između Reicha i NDH bila je minirana bombama, a Slovenci su prisilno iseljavani.

Dragutin Frkanec kazuje kako su neki uspjeli pobjeći u “/.../ naša sela. Oni koji nisu pobjegli u NDH govorili su kada su odlazili Zbogom bratje Hrvati, više se ne bomo videli!”

Na njihova su mjesta naseljeni Nijemci, tzv. Kočevari, koji su prisilno iseljeni nakon Drugoga svjetskog rata. Jezično su se marijagorički i brdovečki Hrvati razlikovali od Slovenaca s one strane Sutle. Kako kazuju Danica i Dragutin Frkanec “/.../ mi smo ikavski kajkavci. Od Rozge se govori onaj zagorski kajkavski, a naš se jezik više razlikuje od štajerskog dijalekta.”

I u Kraju Donjem i u Pologima bilo je uobičajeno, kao i u Dubravi i okolici, da se odlazi na sajam Antunovo (28. siječnja) u Kapele. Dragutin Frkanec se prisjeća: “Bio je to veliki stočni sajam gdje su se mogle uz stoku nabaviti i lučice i košare.” Dolazili su ljudi iz brojnih sutlanskih naselja, ali i oni iz unutrašnjosti (Pušća, Luka /.../). Nekada su zime bile jako hladne, tako se Sutla znala zalediti, a Frkančev je otac preko zaleđene Sutle prelazio s volovima na sajam u Kapele. Jednako su tako za Svetu Anu Slovenci dolazili u Rozgu. Čitava je sutlanska dolina odlazila na proštenje na Svete Gore iznad Bistrice ob Sotli. Stanovnici s jedne i druge strane Sutle posjeduju zemlju u Hrvatskoj i u Sloveniji. Stanovnici Kraja Donjeg kupovali su mnogo zemlje u vrijeme socijalističke Jugoslavije na području zvanom Dubrava i na teritoriju koji se naziva Mokrice, u blizini Kapela.

4.1.3 Općina Brdovec

O povezanosti brdovečkog kraja sa Slovenijom govore iskazi Božidara Novaka iz Ključa i njegova kolege Franca Cvetkovića iz Velikog Obreža, koji sada živi u Ključu (Intervju s Božidarom Novakom, 2017, Intervju s Francem Cvetkovićem, 2017). Za razliku od Hrvata koji su smješteni uzvodno uz Sutlu, mještani Ključa nisu imali samo poveznice sa Štajerskom, već i s naseljima u obližnjoj Dolenjskoj, preko rijeke Save. Ključani su odlazili na primjer u šumu u selo Cirknik, na obroncima Gorjanaca. Povezanost sa Štajerskom očitovala se primjerice u odlascima na polnočku u Dobovu, gdje se nalazila najbliža župna crkva. Odlazilo se u prošlosti preko brvi koja je postojala na Sutli, a kasnije, kada je sagrađen most, preko mosta. Ključani su također kao stanovnici naselja koje

se nalazi uz samu granicu sa Slovenijom oduvijek imali najveći broj slovensko-hrvatskih nacionalno mješovitih brakova. O tome je statistiku napravio Pavao Kutarčić, jedan od starih Ključana: 54 Slovenke udale su se u Ključ u periodu od 1780. do 2013, dok je u periodu između 1880. i 2013. tek 17 Slovenaca stiglo u Ključ. U obrnutom smjeru otišlo je tek deset muškarca u periodu između 1913. i 1947. godine te 19 žena u periodu između 1901. i 1989. godine. Kutarčić ističe kako se broj mješovitih brakova nakon uspostavljanja granice značajno smanjio. I Cvetković i Novak ističu činjenicu da su “do devedesetih bili česti nacionalno mješoviti brakovi, ali kako je to onda stagniralo nakon uspostave granice”. Na području Ključa i okolice stanovništvo govori, kao i u selima oko Marije Gorice, i kajkavskom ikavicom, što ukazuje na njihovo podrijetlo, pa stoga na čitavom tom području nema nekog zajedničkog hrvatsko-slovenskog jezika, kao što je to slučaj u gornjosutlanskom području ili teritoriju uz rijeku Kupu. Orijentacija prema Sloveniji bila je vrlo izražena. Mnogi su Ključani, ali i mještani drugih mjesta uz granicu, radili u slovenskim poduzećima, a i brojni su Slovenci dnevno migrirali u Zagreb, kako naglašavaju kazivači, čak od Sevnice i područja prema Zidanom Mostu. O toj međusobnoj oslonjenosti jednih na druge govori i činjenica da su 1926. godine, nakon što je iskra iz vlaka koji je prolazio pokraj sela Rigonce zapalio gotovo čitavo selo, u pomoć selu pritekla Dobrovoljno vatrogasno društvo Harmica i Dobrovoljno vatrogasno društvo Zdenci s hrvatske strane te sudjelovali u spašavanju slovenskog Rigonca. Zanimljiva je i sama granična međa u Ključu, koja prolazi, kao i u drugim naseljima uz Sutlu, po starom koritu rijeke Sutle, tako da su pojedini dijelovi slovenske zemlje sada na lijevoj obali Sutle, a dijelovi hrvatske zemlje na desnoj, slovenskoj obali Sutle. Paradoks je da granica prolazi po sredini nogometnog terena u Ključu Brdovečkom, jer je teren smješten u starom koritu rijeke Sutle. Danas su Ključani omiljeni gosti na fašniku u Dobovi, a mještani Dobove na fašniku u Ključu.

5. Zaključak

Na temelju istraženih matičnih knjiga i provedenih polustrukturiranih dubinskih intervjua vidljivo je da su veze Štajerske i donjosutlanske doline i u prošlosti i danas vrlo snažne. O tome govori i broj nacionalno mješovitih brakova te broj umrlih Slovenaca na teritoriju tih triju župa. Broj od 274 osobe, koje su podrijetlom iz Slovenije, a koje su preminule na brdovečkom području, odnosno broj od 60 preminulih na području župe Marija Gorica i 80 preminulih na području župe Dubravica te 51 vjenčana osoba na dubravičkom području i 72 vjenčane osobe na marijagoričkom prostoru u periodu od oko 100 godina govori o intenzitetima hrvatsko-slovenskih odnosa. Usporedimo li te nalaze s istraživanjem koje je provedeno u Krapinsko-zagorskoj županiji, vidjet ćemo da je u otprilike jednakom periodu sličan odnos umrlih, odnosno vjenčanih Slovenaca. Odskače jedino župa Taborsko, gdje je broj brakova u istom periodu iznosio 186, a broj

umrlih podrijetlom iz Slovenije 177. U malim župama poput Poljane Sutlanske broj je brakova bio mnogo manji (35), a jednako tako i broj umrlih (28). U župi Kraljevec na Sutli taj je broj iznosio 116 vjenčanih i 102 umrla, a na području klanječke župe 64 vjenčana i 99 umrlih. U Zagorskim Selima 106 osoba iz Slovenije bilo je vjenčano u periodu između 1857. i 1946., a u istom su periodu umrle 93 osobe podrijetlom iz Slovenije. Iznimno velik broj umrlih podrijetlom iz Slovenije na području župe Brdovec možemo objasniti činjenicom da se u blizini nalazi grad Zagreb, koji je privlačio velik broj stanovnika donje Štajerske te da je župa Brdovec po broju stanovnika i po površini i tada bila iznimno velika župa. Kao i kod donjosutlanskih župa i u gornjosutlanskim župama većina vjenčanih i umrlih bila je iz naselja koja su tek nekoliko kilometara udaljena od župnih središta, odnosno mjesta u koja su se priženili/udale. Iz intervjuva koji su provedeni s pripadnicima slovenske nacionalne manjine i s pripadnicima većinskog naroda na području spomenutih triju župa (Marija Gorica, Dubravica i Brdovec) jasno je vidljivo da su odnosi između Slovenaca i Hrvata ostali dobri i tijekom socijalizma. Željeznička pruga, radna mjesta, blizina grada Zagreba, koji je privlačio stanovnike sutlanske doline, te sličnosti u tradicijama i običajima i oslonjenost jednih na druge u svakodnevnom životu snažno ih su vezali.

Iz odgovora kazivača koji se tiču razdoblja nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije 1991. godine moguće je iščitati kako su otada hrvatsko-slovenske veze pomalo olabavile, ali se ponovno učvršćuju ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, u koju je Slovenija ranije primljena.

Literatura i izvori

- Cvekan, P., 1994. Samostan Marija Gorica 1517.–1786. *Zaprešićki godišnjak* 4, 9–23.
- Gelo, J., Crkvenčić, I. & Klemenčić, M., 1998. *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880.–1991. po naseljima*. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- HDA, MKU 1 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Brdovec, 1871–1878, (M-808)
- HDA, MKU 2 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Brdovec 1878–1891, (M-808).
- HDA, MKU 3 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Brdovec 1892–1918, (M-809).
- HDA, MKU 4 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Brdovec 1858–1871, (M-805).
- HDA, MKU 5 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Marija Gorica 1878–1916, (M-821).
- HDA, MKU 6 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Marija Gorica 1917–1948, (M-822).
- HDA, MKU 7 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1879–1894, (M-817).
- HDA, MKU 8 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1858–1874, (M-816, M-817).
- HDA, MKU 9 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1874–1878, (M-816).
- HDA, MKU 10 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1895–1911, (M-817).
- HDA, MKU 11 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1912–1920, (M-818).
- HDA, MKU 12 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1921–1947, (M-818).

HDA, MKV 13 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Marija Gorica 1858–1877, (M-820).

HDA, MKV 14 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Marija Gorica 1878–1947, (M-820, M-821).

HDA, MKV 15 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1878–1898, (M-816).

HDA, MKV 16 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1899–1933, (M-816).

HDA, MKV 17 (Hrvatski državni arhiv, Matična knjiga umrlih), Rozga 1934–1948, (M-5780).

HDA, MKV 18, Rozga 1858–1878, (M-816).

Intervju s Ankom Strunjak (r. Prosinečki), rođenom 1919. godine u Prosincu (sada Gornji Čemehovec), obavljen 7. 5. 2016.

Intervju s Božidarom Novakom, rođenim 1943. godine u Ključu, obavljen 21. 1. 2017.

Intervju s Danicom Erkanec, rođenom 1951. godine u Kraju Donji, obavljen 1. 2. 2017.

Intervju s Dragutinom Boranićem, rođenim 1950. godine u Kraju Donji, obavljen 1. 2. 2017.

Intervju s Dragutinom Erkanecem, rođenim 1949. godine u Pologu, obavljen 1. 2. 2017.

Intervju s Francem Cvetkovićem, rođenim 1955. godine u Velikom Obrežu (sada Ključ), obavljen 21. 1. 2017.

Intervju s Ignacem Štrulcom, rođenim 1955. godine u Pišecima, (sada Donji Čemehovec), obavljen 7. 5. 2016.

Intervju s Ivankom Strunjak (r. Vrek), rođenom 1953. godine u Vrhjahu (Kapele) (sada Gornji Čemehovec), obavljen 7. 5. 2016.

Intervju s Marijanom Štritof, rođenom 1962. godine u Selu pri Dobovi (sada Vučilićevo), obavljen 15. 1. 2017.

Josipovič, D. & Škiljan, F., 2014. Nekaterne novejšje dileme razvoja slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na območju ob meji s Slovenijo. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 73, 29–47.

Klaić, V., 2002. Rijeka Sutla (zemljopisno-povjesnička crtica). *Zaprešićki godišnjak* 12, 107–133.

Krivošić, S., 1996. Počeci nekadašnjeg franjevačkog samostana u (Mariji) Gorici. *Zaprešićki godišnjak* 6, 55–72.

Kržišnik-Bukić, V., 1997. *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

Kutarčić, P., 2004. *Općina i župa Brdovec: obiteljska i rodoslovna stabla: 1800.–2002*. Vlast. naklada, Ključ Brdovečki.

Leček, S., 1996. Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918.–1960. Metoda usmene povijesti (oral history). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 29 (1), 249–265.

Leček, S., 1999. Struktura seljačke obitelji Prigorja i Hrvatskog zagorja (1918.–1941.). *Časopis za suvremenu povijest* 31 (2), 279–305.

Riman, B., 2013. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u Čabarski kraj na temelju zabilježki u knjigama Status animarum. *Migracijske i etničke teme* 29 (1), 63–88.

Riman, B., 2014. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u župe Središnjega kraja i Kupske doline na temelju zabilježki u knjigama Stanje duša od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. *Migracijske i etničke teme* 30 (1), 95–124.

Škiljan, F., 2016. *Slovinci u Krapinsko-zagorskoj županiji*. SKD Nagelj, Varaždin.

Šmaguc, J., Šmaguc, V. & Štos, A. (ur.), 2006. *Općina Dubravica: monografija*. Općina Dubravica, Dubravica.

Zupančič, J., 2003. Čezmejne dnevne delovne migracije v slovenskem obmejnem prostoru. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 43, 63–111.

Bilješke

- ¹ Bosna Srebrena franjevačka je provincija, jedina od institucija srednjovjekovne bosanske države koja se sačuvala do današnjih dana. Obuhvaćala je područje Bosne i Hercegovine, najveći dio Hrvatske, Srijema i Bačke te dio današnje Mađarske.
- ² Metoda usmene povijesti najčešće se definira kao oblik povijesno-istraživačke prakse, tj. kao bilježenje, čuvanje i interpretacija povijesnih informacija utemeljenih na osobnim iskustvima i mišljenjima govornika, tj. postupak smišljenog audio- ili audiovizualnog bilježenja osobnih događanja ili iskustava. Predmet su usmene povijesti pojedinci ili grupe koji su dosad bili odsutni ili nevidljivi u kolektivnoj povijesti, a sada postaju predmetom povijesnih istraživanja te takva povijest postaje prigoda za promišljanje što to zaista čini povijesno znanje.
- ³ Osim ovoga mosta Vjekoslav Klaić nabroja još nekoliko mostova u sutlanskoj dolini. Tako navodi da se prvi most nalazio kod Svetoga Roka (cesta koja vodi iz Krapine za Rogatec), drugi između Rogateca i Huma, treći između Miljane i Imena, četvrti između Zagorskih Sela i Štajerske, peti između Razvora i Šempetra, šesti, Figarjov most, između Čemehovca i Črešnica, sedmi između Harmice i Dobove i osmi, tzv. željeznički most, između Savskog Marofa i Dobove (Klaić 2002, 113). U međuvremenu je izgrađeno još mostova. Tako postoje i mostovi u Malom Taboru, Rakovcu, Gmajni, Harinoj Zlaci i kod Ključa Brdovečkog.

Kristina Riman

Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnosa

Veze između Slovenije i Hrvatske njeguju se dug niz godina. Najviše su slovensko-hrvatskim vezama pridonosili oni pojedinci koji su svojim podrijetlom i djelovanjem povezivali te dvije zemlje. Stoga se u radu promatraju tekstovi slovenskih autora koji su dio svojega života proveli u Hrvatskoj i u njoj se ostvarili u različitim profesionalnim aktivnostima. Na temelju publicističkih tekstova koje su u različitim novinama i časopisima objavljivali književnici i kulturni djelatnici Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomšić, Josip Starè i Janko Barle upoznaju se slovensko-hrvatski odnosi krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Uvid u publicističke tekstove na temelju postavki teorije recepcije ukazuje na to da su autori izvještavali hrvatsku i slovensku publiku o aktualnostima na društvenom, kulturnom i književnom planu koristeći velik broj svojih napisa s ciljem upoznavanja implicitnih čitatelja sa zbivanjima u neposrednom susjedstvu i jačanja slovensko-hrvatskih veza i odnosa.

Cljučne riječi: slovensko-hrvatske veze, književnost, novine, časopisi.

Slovene Writers in Croatia as Connectors within Slovenian-Croatian Relations

The connections between Slovenia and Croatia have been nurtured for many years. Most contributions to Slovenian-Croatian relations have been made by individuals whose origins and activities connected these two countries. The paper reviews texts by Slovene authors who, at some point in their life, resided in Croatia and were recognised in different professional fields. Slovenian-Croatian relations in the late 19th and early 20th centuries are presented through publications in various newspapers and magazines, with articles by writers and cultural workers Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomšić, Josip Starè and Janko Barle. Analysis of journalistic texts, based on reception theory principles, suggests that these authors reported the current social, cultural and literary agenda to the Croatian and Slovene audience, many of their writings having the aim of introducing the implicit readers to information about events in their immediate surroundings and strengthening Slovenian-Croatian relations and connections.

Keywords: Slovenian-Croatian connections, literature, newspapers, journals.

Correspondence address: Kristina Riman, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište u Puli / Faculty of Educational Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Ronjgova 1, 52100 Pula, Croatia, e-mail: kriman@unipu.hr.

Slovenski pisci na Hrvaskem kot graditelji slovensko-hrvaških odnosov

Vezi med Slovenijo in Hrvaško se negujejo že vrsto let. Najbolj so na slovensko-hrvaške povezave vplivali tisti posamezniki, ki so s svojim poreklom in delovanjem povezovali ti dve državi. Prav zato so v prispevku analizirana besedila slovenskih avtorjev, ki so del svojega življenja preživeli na Hrvaskem in se tudi tam izpopolnili v različnih profesionalnih aktivnostih. Na osnovi publicističnih besedil, ki so jih v različnih novicah in časopisih objavljali književniki in kulturni delavci Stanko Vraz, Ivan Tomšić, Ljudevit Tomašić, Josip Starč in Janko Barle, je možno spoznati slovensko-hrvaške odnose ob koncu devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja. Vpogled v publicistična besedila na osnovi načel teorije recepcije nakazuje, da so avtorji hrvaškemu in slovenskemu občinstvu poročali o aktualnostih na družbenem, kulturnem in knjižnem področju ter ob tem uporabljali veliko število svojih zapisov s ciljem, da se implicitni bralci seznanijo z dogajanjem v neposredni sosesčini ter s tem posledično tudi krepijo slovensko-hrvaške vezi in odnos.

Ključne besede: slovensko-hrvaške vezi, književnost, novice, časopisje.

1. Uvod

Veze između Hrvata i Slovenaca vrlo su intenzivne i trajne. Sve je veći broj istraživača koji promatraju hrvatsko-slovenske odnose na različitim razinama, u različitim vremenima i iz perspektive različitih znanosti. Vera Kržišnik-Bukić (2006) temeljito je istraživala život Slovenaca u Hrvatskoj i na temelju svojih spoznaja navela je velik broj pojedinaca koji su svojim djelovanjem zadužili i slovenski i hrvatski narod. Međutim veći i sama autorica upozorava na to da je velik broj onih javnih djelatnika koji su barem svojim podrijetlom Slovenci (Kržišnik-Bukić 2006, 61) uvršten u popis zaslužnih Hrvata, iz čega proizlazi da ih hrvatska javnost nije prepoznavala kao pojedince koji se na bilo koji način razlikuju od većine. O tome da stariji istraživači nisu posebnu pozornost posvećivali Slovencima u Hrvatskoj piše i Vitomir Belaj (1995) i to tumači činjenicom da su se pripadnici slovenskog naroda u Hrvatskoj brzo i jednostavno asimilirali, pa ih stoga etnolozi nisu prepoznavali kao pripadnike manjinskog naroda. Možemo pretpostaviti da je na takav stav hrvatske javnosti prema Slovencima utjecao i njihov dugogodišnji odnos u kojem su pojedinci tijesno surađivali u različitim područjima javnoga života, a koji se intenzivirao u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda. Takva suradnja, u prvom redu na kulturnom i društvenom planu, utjecala je na to da se i u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća intenziviraju hrvatsko-slovenske veze, naročito između Ljubljane i Zagreba.

Brojni autori (Gantar Godina 2004, 2006, Kržišnik-Bukić 2006) ističu drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća kao period u kojem su veze između Hrvatske i Slovenije intenzivne, a uvidom u tiskovine koje su bile objavljene u

tom vremenu možemo uočiti i da su značajnije dokumentirane. Pritom valja uočiti da događanja u Hrvatskoj, naročito Zagrebu, u slovenskom tisku najčešće dokumentiraju Slovenci. Može se pretpostaviti da je to zato što su svojim izvješćima željeli upoznati slovensku javnost o događanjima kojima svjedoče u susjednoj zemlji u okvirima Austro-Ugarske Monarhije. Oni su također bili vični slovenskom jeziku, pa su, može se pretpostaviti, urednici slovenskih časopisa rado primali i objavljivali njihove tekstove. Međutim isti su autori najčešće objavljivali svoje priloge o događanjima u Sloveniji u hrvatskim časopisima, što možemo tumačiti njihovom potrebom da hrvatskoj čitalačkoj publici približe događanja iz svoje slovenske domovine.

Ako se uzme u obzir činjenica da je tisak bio vodeći masovni medij u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća, možemo zaključiti da su u njima bili objavljivani tekstovi relevantni za to doba, odnosno da su autori tih tekstova bili uvaženi i prihvaćeni u javnom životu kao dokumentaristi zbivanja kojima svjedoče. Pritom treba imati na umu da novine i časopisi u 19. stoljeću nisu zadovoljavali isključivo čitateljsku potrebu za informiranjem, već i čitav niz drugih potreba, među kojima treba istaknuti književno i literarno stvaralaštvo. Tu činjenicu među prvim ističe Stanko Vraz, koji časopise naziva književnim hambarima (Brešić 2005, 11). Neki su časopisi veliku pozornost posvećivali upravo literarnim tekstovima, pa je na temelju toga upravo Vraz odredio temeljna svojstva časopisa, po kojima se razlikuju od novina. Prema Vinku Brešiću (2014, 30–31), Vraz je razlikovao one književne listove te tjednike i dnevnike, kao njihove podvrste, čiji je zadatak bio izvještavati o književnim stvarima od književnih časopisa, koje dijeli na opće i specijalne, za koje smatra da se trebaju baviti književnim stvarima i trijezno ih rasuđivati. Josip Horvat (2003, 17), koji piše o povijesti novina u Hrvatskoj, ističe da je upravo ta javna djelatnost najviše utjecala na narodni život, pri čemu naglašava doprinos ostvarenju jedinstvenog pravopisa i zajedničkog književnog jezika. Na temelju toga možemo zaključiti da su i novine i časopisi u Hrvatskoj, s obzirom na to da im je temeljno izražajno sredstvo riječ, u svojim začecima u velikoj mjeri prednost davali književnim tekstovima. Međutim izdavanje časopisa u prvom je redu društveni čin, što znači da je svako pokretanje časopisa vezano uz ideju o njegovu mjestu, ulozi i aktualnosti (Barthes 1971, 171–172). U skladu s tim časopisna se produkcija pokazuje kao specifičan primjer društvene prakse unutar koje se verbaliziraju i usustavljaju pogledi na svijet (Brešić 2005, 128–129). Razvojem periodičkog tiska informativni tekstovi dobivaju prednost pred literarnima, barem kada se radi o novinama. Srećko Lipovčan (2003) te tekstove klasificira kao publicističke vrste koje imaju dominantnu funkciju informiranja (izvještaji, prikazi, rasprave, traktati, dijalozi, intervjui, razgovori reportaže i vijesti) ili vrednovanja (osvrti, komentari, uvodnici, kritike, ogledi, feljtoni i polemike). U ovom će se radu na temelju pojedinih publicističkih vrsta nastojati ustanoviti koje su informacije o hrvatsko-slovenskim odnosima bile relevantne i zanimljive čitateljskoj publici te

što su autori pojedinih tekstova željeli istaknuti kao aktualnosti u suvremenoj društvenoj praksi.

46

2. Stanko Vraz i počeci hrvatske publicističke produkcije

Velik je broj Slovenaca koji su se našli u situaciji u kojoj su imali prilike svojim djelovanjem, u prvome redu pisanjem, pridonijeti jačanju veza između hrvatskog i slovenskog naroda. Najpoznatiji među njima svakako je bio Stanko Vraz (1810–1851). Svojim se djelovanjem upisao u prvom redu u povijest hrvatske književnosti, kao ilirac iz Štajerske, čije je djelovanje bilo obilježeno intenzivnim književnim i publicističkim radom.

Stanko Vraz želio se afirmirati u slovenskoj književnosti, i to na taj način da svoje radove objavljuje u časopisu Čbelica,¹ ali nije uspio ostvariti suradnju sa slovenskim kolegama (Drechsler 1909, 9–15). Stoga je počeo intenzivnije surađivati s nositeljima hrvatskoga narodnog pokreta, u početku s Ljudevitom Gajem,² koji ga je privolio na suradnju, a kasnije i s ostalim sudionicima. Tako je Vraz u hrvatskoj književnosti najpoznatiji po svom ljubavnom kanconijeru Đulabije, zbirci pjesama koja po svojim značajkama predstavlja novost u hrvatskoj književnosti i afirmira preporodnu književnost kao umjetnički validnu.

Iako se profesionalno ostvarivao u okviru hrvatske književnosti, Vraz je i dalje nastojao djelovati i na slovenskim prostorima. S Francom Miklošičem namjeravao je pokrenuti almanah Cvetlice, međutim njegova ideja nije naišla na potporu kolega. U slovenskim je časopisima sudjelovao samo kao sakupljač pjesama i prevoditelj (Drechsler 1909, 19).

Na hrvatskim je prostorima Vraz značajan i po tome što je bio jedan od utemeljitelja časopisa Kolo.³ Taj je časopis Vraz počeo izdavati kao odgovor na potrebu da se u hrvatskoj književnosti otvori prostor za objavu tekstova koji će se baviti književnošću i kulturom, a ne prvenstveno politikom.

Osim književnim tekstovima Vraz se posvetio i književnoj kritici. Svojim je prikazima i kritikama nastojao približiti slovensku književnost hrvatskoj publici. Kao primjer Vrazova rada može se navesti tekst Urbana Jarnika *Obraz slovenskoga narječja u Koruškoj*, koji je, popraćen Vrazovim uvodom i opaskama, tiskan u prvom broju Kola (Jarnik 1942). Pritom treba imati na umu i okolnosti u kojima je Vraz stvarao, a odnose se na temeljno značenje ilirstva kao ideje o zajedništvu slavenskih naroda, u koju su njezini idejni začetnici željeli uključiti i Slovence (Petrè 1939, Rahten 2008). U tom se smislu inzistiralo, a to je činio i Vraz, na zajedništvu i jedinstvu slavenskih naroda i nije bilo neuobičajeno da se slavenski narodi povezuju. Navedeni primjer tek je pokazatelj općeg trenda koji je u to vrijeme vladao ne samo na području hrvatsko-slovenskih odnosa već i odnosa među ostalim slavenskim svijetom (Ciliga 1970, Leto 2004).

3. Braća Tomšić – urednici časopisa za djecu i mladež

Stanko Vraz nije bio jedini Slovenac koji je na hrvatskim prostorima utemeljio časopis relevantan za hrvatsku javnost. Za promatranje slovensko-hrvatskih odnosa, naročito kada se radi o publiciranju časopisa, značajan je rad dvojice Slovenaca, braće Ivana i Ljudevita Tomšića. U knjizi koju je posvetio braći Velimir Deželić naglašava činjenicu da su se oba brata ostvarila u narodu u kojem su živjela te da je njihov angažman primjer na temelju kojeg bi Slovenci i Hrvati trebali surađivati:

Zaista rijedak slučaj. Dva brata zaslužna su tako da su našli kolo štovatelja, koji im postavljaju ploče. Ali još je redji slučaj, da dva brata dobivaju ploče od dva plemena, koja imaju svoje posebne književnosti. Ivan ju je dobio od Slovenaca, a Ljudevit od Hrvata. Dva brata od dva bratska plemena. I tako će na onoj čednoj slovenskoj kući ovim spomen-pločama biti plastički izražen jedan on najvećih ideala hrv. i slovenskoga naroda. Ona kuća bit će vidljivi znak onoga, što svaki čestiti Hrvat i Slovenac u svom srcu goji (Deželić 1907, 4).

Ivan Tomšić život je proveo u Sloveniji. Iako je po obrazovanju bio učitelj, bavio se i publicističkim radom. To što je bio učitelj utjecalo je na njegov publicistički rad, a ogledalo se u prvom redu u odabiru tema koje je objavljivao te u recepcijskoj usmjerenosti časopisa što ga je utemeljio i dugo vremena uređivao. Napisao je i preveo čitav niz djela koja je namijenio djeci i mladeži,⁴ ali i poučnih tekstova koje je namijenio odraslima.⁵ Bio je dugogodišnji urednik dječjeg časopisa Vrtec, a svoje je priloge objavljivao u ostalim slovenskim časopisima (za odrasle) kao što su Kmetijske in rokodelske novice, Učiteljski tovariš, Slovenski glasnik, Primorec, Besednik i drugi.

Ljudevit Tomšić rano se počeo baviti literarnim radom. Prvi mu je rad objavljen u Šolskom prijatelju kada je imao tek deset godina (Deželić 1907, 16). Još kao učenik ljubljanske gimnazije pokrenuo je rukopisni list Vneti Slovenec, a kasnije litografirani list Torbica, zbog čega su ga isključili iz gimnazije,⁶ pa je školovanje nastavio u zagrebačkoj gimnaziji. Školovanje mu je olakšao Ivan Macun⁷ tako što mu je omogućio polaganje ispita na njemačkom jeziku.⁸

Ljudevit Tomšić svoje je tekstove objavljivao u Gajevim Narodnim novinama i Danici ilirskoj. Nakon što je završio učiteljsku školu, zaposlio se u Karlovcu, gdje je počeo objavljivati list Karlovački viestnik, u kojem je objavljivao i vlastite tekstove, ali ih nije potpisivao. U Zagrebu je pokrenuo Pučke novine: časopis za gospodarstvo, obrt i domaći život. Ljudevit Tomšić posvetio se i časopisima za mlade, pa je najprije pokrenuo list za mladež Zlatni orasi,⁹ zatim je radio oko osnutka dječjeg časopisa Smilje, da bi 1873. godine počeo izdavati i uređivati list za mlade Bršljan¹⁰ (Crnković & Težak 2002, Pašagić 2003, Batinić 2004). O časopisu svjedoči i Janko Barlè, koji je za časopis Dom in svet napisao sljedeće:

Ob novem letu je počel izhajati v Zagrebu pod uredništvom Lj. Tomšića nov list za mladino, Bršljan, kateri je pa že pred nekaterimi leti izhajal. Hrvatska mladina nima toliko izbirati, kaj naj čita, kakor naša. Nežna mladina naj bi imela tak in pa tako urejevan list, kako je naš Vrtec, a mladini srednjih in pa višjih dekleških šol naj bi dajal primeren list zdrave hrane. /.../ Zdi se nam pa vendar, da niso Hrvatje pri svoji mladini dosti pazljivi, kar ni izvestno bez slabih nasledkov. Mladina hrvatska ima premalo primerne berila, pa je li potem čudno, da poseza tudi po onem, za kar ni še zrela. /.../ Zatorej tem bolj veselo pozdravljamo novi list Bršljan kateri je namenjen mladini, a da bode dokaj izvrsten, pričajo nam do sedaj izišli številki in pa Tomšićevo ime (Barlè 1889a, 49).

Iz ovih se riječi može zaključiti da je Ljudevit Tomšić uvidio potrebu za stvaranjem još jednog časopisa za djecu (istovremeno u Hrvatskoj izlazi časopis Smilje, koji izdaje Hrvatski pedagoški zbor) upravo na temelju usporedbe s brojem i vrsnoćom časopisa na slovenskim prostorima, te da se ugledao, između ostaloga, i na angažman brata Ivana oko časopisa Vrtec.

Istovremeno je Ljudevit Tomšić surađivao i u drugim časopisima za djecu i mladež, ali i za odrasle: u Školskom prijatelju je npr. objavio studiju o slovenskom biskupu, pod naslovom Biskup Slomšek kao pedagog, te članak Današnji položaj slovenskih pučkih učitelja, a književne tekstove objavljuvao je u slovenskom časopisu Učiteljski tovariš te slovenskom časopisu Vrtec.

4. Josip Starè – redoviti izvjestitelj slovenske publike o prilikama u Zagrebu

Među Slovencima koji su u to vrijeme živjeli u Hrvatskoj i objavljujivali priloge u Sloveniji bio je i Josip Starè.¹¹ On se redovito javljao u slovenskom tisku Pismima iz Zagreba, objavljenima u časopisu Ljubljanski zvon, te je detaljno izvještavao o suvremenim događanjima u hrvatskom glavnom gradu, ali i o njegovoj prošlosti. Svako od Pisama bavilo se određenom temom za koju je Josip Starè procijenio da će biti zanimljiva slovenskim čitateljima. Tako on piše o Matici ilirskoj (kasnije Matici hrvatskoj)¹² (Starè 1881a, 1886, 1887a, 1887b), Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti)¹³ (Starè 1881b), Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu¹⁴ (Starè 1881c), Društvu Sv. Jeronima¹⁵ (Starè 1881d), Augustu Šenoi (Starè 1882), hrvatskoj glazbi i glazbenicima (Starè 1883a), hrvatskim obrazovnim ustanovama (Starè 1883b, 1887a), Zagrebu i njegovim stanovnicima (Starè 1884, 1885a), hrvatskom jeziku i narodnom preporodu (Starè 1885b), likovnoj umjetnosti (Starè 1885c), zagrebačkim crkvama (Starè 1885d), književnosti i književnim časopisima (Starè 1887a, 1887b, 1889) i ostalim segmentima zagrebačkog života.

U Pismima iz Zagreba Starè se obraća svojoj slovenskoj publici tako što opisuje Zagreb uspoređujući ga s Ljubljanom, odnosno uopće uspoređujući hrvatski i slovenski način života, pritom pronalazeći sličnosti. Osim što uspoređuje

gradove, Starè pronalazi sličnosti između obaju naroda i u poslovicama: “ ‘Ljubo doma, kdor ga ima.’ pravi slovenski pregovor, hrvaški pa isto misel še lepše in določneje izreka v besedah: ‘Moja kućica, moja slobodica.’ ” (Starè, 1889, 34).

O sporadičnom izvještavanju drugih slovenskih autora u slovenskim časopisima o zbivanjima u Hrvatskoj, naročito o onima u hrvatskoj kulturi i književnosti, Starè izvještava:

Razen društvenega glasila je akademija do današnjega dne izdala 12 knjig Starin, 11 knjig starih hrvatskih pisateljev, 11 knjig zgodovinskih spomenikov, 3 knjige juridičnih spomenikov, 17 knjig razne vsebine ter 1. zvezek velikoga hrvatskoga slovarja, o katerem je Zvon v 2. številki prinesel obširno poročilo in priporočilo od g. Levstika (Starè 1881b, 217).

U prilog činjenici da su upravo Pisma iz Zagreba, namijenjena Slovencima, ali su imala odjeka i kod hrvatskih čitatelja, bila primjer slovensko-hrvatske suradnje svjedoči i obraćanje Ivana Trnskog¹⁶ uredništvu Ljubljanskog zvona, koje je i objavljeno u cijelosti:

Slavnomu uredništvu ljubljanskoga Zvona, Liepa hvala na uvrštaju Starètova pisma o mojoj svečanosti 6. broj Zvona i liepa hvala što mi je slavno uredništvo dva primjerka toga broja, jedan u Zagreb, drugi v Kamnik, gdje sada boravim, dostaviti izvolilo. Dični me Slovenci odlikovahu svojom pažnjom za mladih ljeta, kao i sada na kraju mojega vieka, Slovenka je bila moja nezaboravljena pokojna druga, možete mi vjerovati, da sam svih Slovenaca i slavnoga uredništva iskreni štovalac i prijatelj Ivan Trnski (Trnski 1887, 442).

Na temelju te zahvale možemo zaključiti da je postojala publika koja je bila zainteresirana za zbivanja u susjednim zemljama, odnosno da su brojni intelektualci pratili zbivanja koja su se smatrala relevantnima kod susjeda. Takve pojave također govore u prilog činjenici da je slovenskim i hrvatskim zemljama stalo do zajedništva, barem kulturnog, ako već ne i političkog, te da su brojni javni djelatnici imali potrebu pratiti zbivanja u susjedstvu i, po potrebi, djelovati u skladu s njima.

Starè je svojim napisima o slovenskoj književnosti bio prisutan i u hrvatskom tisku. Tekstove je objavljivao u Viencu, u razdoblju od 1879. do 1883. godine (Mitrović 2004, 373).

5. Janko Barlè – plodan izvjestitelj o zbivanjima u hrvatskom i slovenskom kulturnom životu

To je vrijeme poznato po brojnosti autora koji su sporadično svojim dokumentarističkim tekstovima povezivali hrvatske i slovenske prostore. Jedan od najplodnijih među njima svakako je bio Janko Barlè.¹⁷ Taj je zagrebački kanonik

ostavio dubok trag u društvenom životu Zagreba. Iako se danas uglavnom prepoznaje njegovo djelovanje kao svećenika, povjesničara, etnologa i urednika časopisa Sv. Cecilija, Janka Barlèa može se cijeniti i po tome što iza sebe ostavio i velik broj literarnih i publicističkih tekstova, na temelju kojih ga možemo promatrati kao iznimno produktivnog autora. Valja naglasiti da je napisao velik broj pjesama i pripovijedaka za djecu i odrasle, zapisivao je usmenoknjiževne tekstove, pisao je znanstvene i stručne radove iz različitih područja znanosti.

Za potrebe ovoga rada izdvojili smo i popisali tekstove koje je Barlè objavio u hrvatskom i slovenskom tisku kako bi čitalačku publiku upoznao s kulturnim i društvenim događanjima u Hrvatskoj, odnosno Sloveniji. O hrvatskim aktualnostima redovito je pisao u slovenskom časopisu Dom in svet. Njegovi su tekstovi donosili novosti o hrvatskim književnim izdanjima i događajima u raznim udruženjima. O zbivanjima u slovenskom književnom i društvenom životu Barlè je izvještavao u hrvatskim časopisima Prosvjeta i Katolički list. I u hrvatskim je časopisima uglavnom izvještavao o književnim događanjima u Sloveniji. Objavljivao je i manji broj ostalih dokumentarističkih tekstova poput nekrologa, prikaza i slično.

S obzirom na sadržajnu usmjerenost Barlèovih zapisa u slovenskim periodičkim publikacijama i s obzirom na temu tih napisa navedene tekstove možemo razvrstati u nekoliko skupina.

5.1 Književni prikazi hrvatskih izdanja u slovenskim časopisima

Tijekom svojeg izvještavanja o novim hrvatskim tiskovinama Barlè je donosio kratke prikaze knjiga i osvrt na autorovo djelovanje te je ponekad i vrednovao tekstove u skladu sa svojim horizontom očekivanja. Promatrajući zapise u rubrici Hrvasko slovstvo u časopisu Dom in svet, može se ustanoviti da je Barlè nastojao obavijestiti slovenske čitatelje o velikom broju publikacija koje su u Hrvatskoj objavljene. Tako on navodi izdanja poznatih hrvatskih književnika poput Augusta Šenoe, za kojeg pretpostavlja da je poznat njegovoj publici: "O Šenoi ne bodem govoril, ker ga mora poznati vsaki Slovenec" (Barlè 1888d, 127). Vrlo je detaljno opisao njegovu publikaciju Sabrane pripoviesti, pri čemu je najviše prostora posvetio romanu Zlatarovo zlato. Nakon što je prepričao radnju romana, Barlè ističe:

Naj omenim le, da je povest pisana 1. 1871 in da je v hrvatskem slovstvu prva svoje vrste, zato bi jo mogli nazvati 'prvim hrvatskim romanom' (ker Kraljevičev: 'Požeški djak. Prvi naški izvorni, roman iz 1. 1863' jedva odgovarja svojemu imenu) — a ne samo prvim, nego tudi najboljim (Barlè 1890f).

Pišući o Ksaveru Šandoru Gjalskome, Barlè koristi priliku i ističe autorov moto, koji se sastoji od stihova slovenskog pjesnika Simona Gregorčiča "Oj mati moja

domovina, ljubezen moja ti edina!" (Barlè 1888d, 127). U povodu objavljivanja djela Eugena Kumičića Preko mora Barlè ipak navodi sve ostale njegove tekstove jer pretpostavlja da je manje poznat slovenskoj publici (Barlè 1889d), a slično je s detaljnim prikazom romana Pavao Šegota Vjenceslava Novaka (Barlè 1889e). Slično čini s najavom pripovijetke Emin-Agina Ljuba Josipa Eugena Tomića (Barlè 1889f). Kada piše o tekstovima Dragutina Hirca, podsjeća na njegova ranija djela (Barlè 1894e). Nadalje objavljuje prikaze djela Janka Leskovara (Barlè 1896a). Predstavljajući djelo Marije Jurić Zagorke, ističe da se radi o vrijednoj spisateljici (Barlè 1904b).

Barlè se ne osvrće samo na suvremene pisce, već ističe i stare hrvatske književnike poput Ivana Gundulića (Barlè 1888c, 127) i Marka Marulića (Barlè 1893c, 1902b, 1902c).

Barlè je izvještavao i o svojim suvremenicima koji su uživali ugled u vrijeme kada su svoje radove objavljivali, međutim danas su slabo poznati u okvirima hrvatske književnosti, pa tako spominje Davorina Trstenjaka (Barlè 1888c, 1888f, 1894a), Ivana Lepušića (Barlè 1889a), Matiju Bana (Barlè 1889b), Kristijanu Solvejgs (kontesu Vojnićevu) (Barlè 1894f), Ivana Devčića (1905b) i druge.

Barlè (1888a, 1892g, 1903d) redovito izvještava slovensku javnost o pojavi novih hrvatskih časopisa: Dom i svijet, Pregalac, Prijatelj naroda, Zora (Karlovac), Nepristran (Sušak), Pobratim, Vitezović. Nadalje podsjeća na časopise Hrvatska vila, Balkan, Neven, Dragoljub, a osobitu pozornost posvećuje časopisu Vienac (Barlè 1889a, 1890c). Međutim Barlè ne samo da izvještava o pojavi novog lista već povremeno i podsjeća na njih svoju slovensku publiku naglašavajući nova izdanja (Barlè 1890b). On također povremeno piše prikaze pojedinih zbornika, pa tako upozorava na Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva (Barlè 1898f), te Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena (Barlè 1898f, 1899e).

Janko Barlè je dakle detaljno pratio književna događanja u Hrvatskoj, naročito u Zagrebu, pri čemu je vrlo detaljno izvještavao o novim izdanjima suvremenih autora, ali i o djelima autora koji su danas prepoznati kao klasici suvremene hrvatske književnosti. Promatrani Barlèovi tekstovi predstavljaju i potencijalno polazište za rekonstrukciju ne samo njegova horizonta očekivanja koji ima u odnosu na suvremenu produkciju, već i onoga koji se odnosi na njegove implicitne čitatelje.¹⁸ Sličnu preciznost u bilježenju suvremenoga stanja Barlè je pokazao i u odnosu na udruženja i društva koja su imala istaknut status u društvu njegova doba i u čijem je radu najčešće i sam sudjelovao.

5.2 Prikazi rada udruženja koja djeluju u Hrvatskoj

Barlè je za svoga boravka u Zagrebu obnašao važne crkvene službe i bio je prisutan u javnome životu hrvatske metropole. U tekstovima o udruženjima koja se ističu svojim radom Barlè nastoji dokumentirati aktualna zbivanja i upoznati javnost s planovima pojedinoga društva. Nerijetko pritom ne ostaje samo na bilježenju činjeničnoga stanja, već iznosi svoj stav, pohvale i kritike. Iako je sudjelovao u

radu više od dvadeset različitih društava, izvještavao je samo o onima čiji je rad smatrao najrelevantnijima.

Pišući o Društvu sv. Jeronima, Barlè često iznosi kritiku koja se odnosi na nedovoljan angažman toga udruženja:

Društvo ima samo 7853 članov, res premalo število za hrvatski narod. / ... / Društvo je do sedaj izdalo kaj malo zabavnih knjižic, pač pa mnogo poučnih, a prostomu narodu, kateremu je društvo namenjeno, moralo bi najpoprej vlitii veselje do čitanja, in to bi se doselo le z zabavnimi knjigami (Barlè 1888c, 111).

Problem slabijeg djelovanja društva Barlè vidi i u tome "što bilo je prvič pomanjkanje pisateljev, kateri bi hoteli in umeli pisati tako, da bi njihovi spisi narodu godili" (Barlè 1888f, 175). Paralelu ponekad povlači sa slovenskim Društvom sv. Mohora, čime svojoj publici podrobnije dočarava značaj društva i njegovu obrazovnu ulogu. U prilog tome govori i odgojna knjižica Cvjetka Grubera, objavljena u okviru Društva sv. Jeronima: Dobro diete. Dobar mladić. Dobar muž (Barlè 1889). Barlè se vrlo pohvalno izražava o tom izdanju, što je i očekivano s obzirom na njegov svećenički poziv. Međutim bez obzira na to što često nalazi zamjerke tekstovima koje to društvo objavljuje, Barlè izvješćuje o svim njihovim izdanjima (Barlè 1890a, 1890g, 1892a, 1892b, 1893a, 1893b, 1893c, 1894a, 1894b, 1895a, 1896c, 1899a, 1900a, 1902a, 1903a, 1903e, 1905a, 1906, 1908a). Barlè također nastoji redovito izvještavati o radu Društva, naročito o sjednicama na kojima se rješavaju najvažnija pitanja njihova djelovanja (Barlè 1891f, 1898d, 1903f).

Pišući o Matici hrvatskoj, Barlè često ističe velik broj i tematsku raznovrsnost knjiga koje tiska (Barlè 1888c, 1889b). Za razliku od nezadovoljstva koje iskazuje književnom produkcijom što je omogućuje Društvo sv. Jeronima, za Maticu hrvatsku Barlè ističe: "Matica je središće hrv. slovstva; kar je boljih del, izidejo v Matici / ... /" (Barlè 1889e, 178). U skladu s tim Barlè vrijedno izvješćuje o Maticinim izdanjima, neovisno o tome radi li se o književnosti ili stručnim knjigama (Barlè 1889e, 1889f, 1890d, 1890e, 1891c, 1892c, 1892h, 1893c, 1895b, 1895c, 1897b, 1898c, 1898e, 1900b, 1903c, 1904a). On također objavljuje i izvješća s održanih sjednica Matice hrvatske, u kojima nastoji upoznati čitatelje s najvažnijim aktivnostima koje Matica planira provesti u tekućoj godini (Barlè 1893f, 1895e).

U svojem radu Barlè je pokazao i stanovito zanimanje za mladež. Jedno od udruženja čiji je rad pratio bio je i Zbor duhovne mladeži zagrebačke. U časopisu Dom in svet Barlè je iznio povijest njegova nastanka ističući temeljnu ideju radi koje je Društvo i osnovano, a to je utemeljenje književnog društva. Stoga je i naveo čitav niz izdanja koje je Društvo tiskalo, te je tekst, imajući u vidu svoje implicitne čitatelje, završio riječima:

Slovencom pa, zlasti duhovski mladeži, bodi to v opomin in vspodbudo, da deluje navdušeno in vstrajno za svojo izobrazbo in se pripravlja za izobraževanje dragoga nam naroda, a v čistem katoliškom duhu. Hrvatska duhovska mladež more ji skoro biti v vzgled (Barlè 1889h, 206).

I ovdje Barlè koristi priliku da bi upozorio na događanja koja prepoznaje kao pozitivne pojave u hrvatskom društvu i nudi ih kao primjere dobre prakse Slovincima. Međutim isto je tako spreman iskazati poštovanje pojavama na slovenskoj strani kada ih procijeni boljima i pozitivnijima od onih u Hrvatskoj.

Barlè piše i o Hrvatskom pedagoškom književnom zboru, pa ističe zasluge za objavljivanje časopisa za djecu Smilje (Barlè 1889b), ali isto se tako priklanja njihovim kritičarima u trenutku kada su objavili prijevod Rousseauova djela Emil, jer je riječ o tekstu na koji crkva nije blagonaklono gledala. Barlè se u tom trenutku otkriva u prvom redu kao svećenik, postavljajući pitanje: “Kaj ni dosti drugih poštenih pedagogijskih del, katera so pisana na kršćanski podlagi” (Barlè 1889c, 115). Oslikavajući rad pojedinih društava i usporedbom sa sličnim udruženjima u Sloveniji, Barlè je ukazivao na pozitivne pomake u njihovu radu, ali je isto tako bio sklon kritici u slučajevima kada je procjenjivao da bi se moglo činiti i više. Prikaze rada društava treba sagledati kao Barlèove pokušaje da potakne relevantne društvene i kulturne krugove s obje strane granice na angažiraniji rad, u prvom redu na obrazovanju nižih slojeva i mladeži.

5.3 Tekstovi o životu i djelovanju poznatih osoba

Barlè je pisao o osobama koje su u njegovo vrijeme bile značajne te o onima koje su na bilo koji način obilježile hrvatsku ili slovensku povijest. Jedan od suvremenika o kojima je pisao u časopisu Dom in svet bio je dr. Janez Gogala, osnivač Marijanišča. Nakon njegove smrti Barlè opisuje njegov život i posebno naglašava činjenicu da je zaslužan za izgradnju sirotišta što ga je omogućila Družba sv. Vincencija, kojoj je predsjedavao (Barlè 1891e). S obzirom na to da je bio svećenik, Barlè je najčešće pisao o svećenicima koji su se, osim predanim duhovnim radom, bavili i drugim aktivnostima u kojima su bili uspješni. Jedan od njih bio je i Frančišek Pustavrh, slovenski slikar (Barlè 1892e).

Barlè je u slovenskim novinama pisao i o osobama značajnima za razvitak hrvatskog društva. Tako je u više navrata, uz prikaze njegovih radova, pisao o Franji Račkom (Barlè 1894c, 1894g), a predstavio je i knjigu koja je opisala njegov život i rad (Barlè 1895d). Opširan tekst napisao je i o Vatroslavu Lisinskom, pri čemu je autora prikazao u kontekstu hrvatske glazbe, ali napominjući i njegovo slovensko podrijetlo: “Oče mu je bil Andrej Fuchs, Slovenec iz Novega mesta, a bavit se je v Zagrebu, kjer je imel v Ilici svojo hišo, z mesarstvom” (Barlè 1897a, 161). Detaljno opisuje njegov život i stvaranje (Barlè 1897a, 1897b), a pozornost posvećuje i knjizi Franje Kuhača Vatroslav Lisinski i njegovo doba (Barlè 1888e, 144). Ivan Krstnik Tkalcic još je jedna osoba iz hrvatskoga javnog života o kojoj

je Barlè pisao u slovenskim, ali i hrvatskim izdanjima. U tekstovima je vrlo detaljno prikazao njegov život i rad (Barlè 1899b, Barlè 1905) te pojedina njegova djela (Barlè 1901). Objavio je prikaze života Milivoja Šrepela (Barlè 1899c) i Ivana viteza Trnskog (Barlè 1899d, 1905c).

Promatrajući Barlèove tekstove o značajnim ličnostima, može se zaključiti da se uglavnom radi o nekrolozima u društvu eksponiranih osoba, koje su, prema Barlèovu mišljenju i mišljenju urednika promatranih časopisa, zaslužile da se o njima piše. Pritom se među tekstovima nalaze oni koji govore o osobama relevantnima za poznavanje hrvatske ili slovenske povijesti kao i o onima koje su bili relevantne za razdoblje u kojem su živjeli, ali su danas slabije poznati u hrvatskoj ili slovenskoj historiografiji.

Barlèovi tekstovi u hrvatskim časopisima mogu se podijeliti na isti način na koji su se podijelili njegovi slovenski tekstove.

5.4 Književni prikazi slovenskih izdanja u hrvatskim časopisima

U hrvatskim je tiskovinama Barlè izvještavao o slovenskim književnim izdanjima. Kao i o hrvatskim izdanjima u slovenskim časopisima izvještavao je o svemu što je objavljeno u Sloveniji, a da je on s time bio upoznat. Očekivano, piše o pjesništvu poznatoga slovenskog pjesnika Simona Gregorčiča, citirajući pritom neke od njegovih stihova (Barlè 1902e).

Barlè izvještava i o drugim slovenskim autorima poput Antona Hribara Korinskog, autora knjige Popevčice milemu narodu, pri čemu temeljito opisuje njegov životni put, naglašavajući da je službovao na "kranjsko-hrvatskoj medji, gdje se je upoznao sa braćom Hrvatima i zavolio hrvatski jezik i hrvatsku knjigu" (Barlè 1899g, 134). Već na temelju toga primjera može se primijetiti pravilnost s kojom Barlè nastoji istaknuti hrvatsko-slovenske poveznice ako one postoje u životu ili tekstu o kojem u svojim prikazima piše. Barlè piše i o Ksaveru Mešku izričući pohvale tom slovenskom književniku (Barlè 1904c). Osim toga piše o djelima autora Josipa Murna Aleksandrova (Barlè 1903g), Ive Šorle (Barlè 1903h) i ostalih, danas manje poznatih pisaca.

Na temelju onih tekstova koji govore o slovenskoj književnosti može se zaključiti da je Barlè u manjoj mjeri izvještavao hrvatsku publiku o slovenskim tekstovima. Razlog tome može biti i činjenica da je od svojega školovanja do smrti živio u Hrvatskoj i bio je bolje upoznat s hrvatskom književnom produkcijom.

5.5 Prikazi rada udruženja koja djeluju u Sloveniji

Kao što je u slovenskom tisku pisao o hrvatskim udruženjima, na isti način Barlè piše o slovenskim udruženjima u hrvatskom tisku. Tako on redovito izvještava o Slovenskoj matici, i to o njezinim književnim i ostalim izdanjima poput

pripovijedaka Franca Ksavera Meška (Barlè 1899h) Slovenske narodne pesmi, što ih je sabrao Karol Štrekelj (Barlè 1899i), Zgodovina slovenskega slovstva autora Karola Glasera (Barlè 1899j) i slično. Primjerenu je pozornost Barlè posvetio i Družbi sv. Mohorja, ističući u prvom redu njezina izdanja, kao npr. Promišljanja o presvetem Rečnjem Telesu, čiji je autor Janez Krstnik Pagan, Postrežba bolnikom autora Alojza Homana, Australija in nje otoki Ivana Vrhovca, Jagode Jožega Stritara (Barlè 1900c), molitvenik Slava Gospodu, Poljedelstvo Viljema Rohrmana (Barlè 1902f) te različite zabavne knjižice (Barlè 1903j, 1904d). Barlè piše i o Dramatičnom društvu i njegovim zaslugama u razvoju slovenskoga kazališta. Pritom ističe i teškoće s kojima su se slovenski dramski umjetnici susretali, u prvom redu zbog dugotrajnoga prevladavajućeg utjecaja njemačkog jezika u svim sferama života, pa tako i u kazalištu (Barlè 1900d).

5.6 Tekstovi o životu i djelovanju poznatih osoba

Barlè je hrvatskoj publici pobliže prikazao živote Slovenaca za koje je procijenio da će biti zanimljivi hrvatskoj javnosti. Očekivano, pisao je o Francu Prešernu, najpoznatijem slovenskom pjesniku koji je stvarao u preporodno vrijeme, kada, prema Barlèovoj procjeni, Slovenci još nisu mogli sagledati svu vrijednost njegova stvaralaštva (Barlè 1900f). Osim toga napisao je nekrolog svećeniku Ladislavu Hrovatu, za kojeg navodi da je uz slovenštinu, “najviše volio hrvatski jezik, pa se je sve do zadnjih dana svoga života živo zanimao za razvoj naše književnosti” (Barlè 1902d, 294). Barlè je pisao i o Simonu Rutaru, za kojega ističe da je “/ ... / još iz Dalmacije ponesao sobom ljubav i živo zanimanje za Hrvate, pa se i u Spomen cvieću Matice hrvatske nalazi njegov članak Nekaj o bojnom bratstvu Slovencev in Hrvatov” (Barlè 1903i, 390). Uz to je Barlè pisao i nekrologe Hrvatima, i to Josipu Jurju Strossmayeru, Milivoju Šreplu, Ivanu Krstitelju Tkalčiću i drugima (Barlè 1905d, 1905e, 1905f).

Na temelju velikog broja promatranih tekstova može se zaključiti da je Barlè nešto manje izvještavao hrvatsku publiku o zbivanjima u Sloveniji, što je i očekivano. Svoj je radni vijek proveo u Hrvatskoj, i jasno je da su mu zbivanja u toj zemlji bila bliskija, kao i ljudi s kojima je surađivao ili se s njima susretao. Također valja primijetiti da je u najvećoj mjeri Barlè izvještavao krajem 19. i početkom 20. stoljeća, što se može objasniti velikim brojem obveza koje je obnašao u svećeničkom i društvenom životu Zagreba.

6. Zaključak

Autori čije se publicističko stvaralaštvo promatra u ovom radu pridonijeli su ostvarivanju i napretku hrvatsko-slovenskih odnosa, u prvom redu na kulturnom i društvenom području. Izvješćujući o zbivanjima i pojavama kojima su svjedočili i onima u kojima su imali zapažene uloge, Stanko Vraz, Braća Tomšić, Josip

Starè i Janko Barlè objavili su velik broj tekstova za koje su procijenili da će ući u horizont očekivanja njihove implicitne publike. Promatrani tekstovi nastali su na temelju procjene njihovih autora i urednika, a cilj im je bio zadovoljiti čitateljske potrebe za informacijama, ali i uputiti čitatelje na one sadržaje koji su se smatrali vrijednima čitateljske pozornosti. Međutim suvremenom procjenom može se zaključiti da promatrani tekstovi u velikoj mjeri izražavaju različite tendencije unutar društvenog života. U prvom se redu primjećuje da su autori, u skladu sa svojim iskustvom dvojnoga, slovenskoga i hrvatskoga, potaknuti aktualnim društvenim i političkim okolnostima u kojima se poticalo južnoslavensko zajedništvo, naglašavali hrvatsko-slovenske aspekte društvenoga i kulturnoga života sredine u kojoj su boravili. Iako su promatrani autori bili aktivni u brojnim aspektima javnoga života, imali su naglašenu potrebu svojim tekstovima i drugim oblicima suradnje poticati ili barem upozoriti na važnost povezivanja hrvatskih i slovenskih prostora, ne samo kao dvaju susjednih naroda već i kao naroda koji su kroz povijest dijelili sličnu sudbinu unutar Austro-Ugarske Monarhije.

Uzimajući u obzir činjenicu da tekstove o kojima je riječ promatramo s velikim vremenskim odmakom, možemo zaključiti da se pojedine tendencije u njima nisu razvile u smjeru u kojem bi i danas bile bliske suvremenom čitatelju. Velik broj tih tekstova i danas je predmet interesa raznolike publike, međutim u prvom redu kao izvor za promatranje i razumijevanje povijesnih kretanja. Vrazovo je djelovanje zanimljivo u kontekstu stvaranja hrvatske književnosti, naročito časopisa koji bi se u prvom redu bavio književnošću i književnom kritikom. Nesporan je njegov doprinos hrvatskoj publicistici, budući da je Kolo i danas relevantan književno-umjetnički časopis u Hrvatskoj. Braća Ivan i Ljudevit Tomšić predstavljaju jedinstvenu pojavu na slovenskim i hrvatskim prostorima jer su među prvima koji su uređivali časopise za djecu i mladež. Osnivanjem i uređivanjem časopisa, oba su se brata, jedan na slovenskoj, a drugi na hrvatskoj strani, upisala u povijest razvoja dječje književnosti, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da se svijest o potrebi književnosti recepcijski usmjerene na djecu relativno kasno javila na hrvatskim prostorima. Upravo su časopisi odigrali važnu ulogu u formiranju književnosti usmjerene na djecu, a danas nam tekstovi objavljeni u Vrtecu, Zlatnim orasima i Bršljanu pomažu da shvatimo kakvu su sliku djetinjstva suradnici u njihovim časopisima, ali i oni sami, nudili svojim implicitnim čitateljima.

Josip Starè svoje je tekstove objavljivao u razdoblju u kojem su se različite serijske publikacije na hrvatskim i slovenskim prostorima afirmirale i udomaćile, pa je i produkcija publicističkih vrsta razvijenija. Starè tako piše svoj tekst u nastavcima, pri čemu redovito u tri godišta časopisa Ljubljanski zvon u Pismima iz Zagreba izvješćuje o događajima i kulturnim pojavama u hrvatskoj metropoli. Često opisano uspoređuje sa stanjem u Ljubljani, što njegove tekstove danas čini korisnim izvorom za komparativnu analizu i usporedbu stanja u objema metropolama, ali za njegove suvremenike vjerujemo da su predstavljali poticaj

za dodatno uspostavljanje hrvatsko-slovenskih odnosa u različitim aspektima kulture i društvenoga života.

Ipak, od promatranih autora svakako je najplodniji bio Janko Barlè. Njega se u pravom smislu riječi može nazvati kroničarem hrvatsko-slovenskih odnosa jer je vrlo detaljno dugi niz godina objavljivao tekstove u brojnim hrvatskim i slovenskim novinama i časopisima. Njegova je publicistička produkcija danas vrlo koristan izvor za rekonstrukciju društvenih i kulturnih događanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća, u prvom redu u Zagrebu, ali i u Sloveniji. Od svih navedenih autora on ponajviše u tekstovima iskazuje dvojnost svojega identiteta; slovensku publiku izvješćuje iz perspektive Hrvata iz Hrvatske i obrnuto; u hrvatskim tekstovima nudi sliku Slovenije iz slovenske perspektive. Iz toga proizlazi da je upravo on bio najčvršće povezan i sa slovenskim i s hrvatskim podnebljem, te je kompetentno izvještavao svoje implicitne čitatelje o tim dvjema regijama. Osobito se zanimljivima čine njegovi tekstovi u kojima se donose vrijednosni sudovi u skladu s aktualnom klimom koja je na pojedinom prostoru u prošlosti vladala. To naročito dolazi do izražaja u kritičkim prikazima pojedinih publikacija. U prikazu hrvatskih knjiga često kao mjerilo vrijednosti uzima one značajke koje su njemu relevantne, a u vezi su s njegovim svećeničkim pozivom. Iako na primjeren način komentira i vrednuje temu, sadržaj i stil pisanja te ih stavlja u kontekst autorova života i stvaralaštva, u njegovim je vrijednosnim sudovima prepoznatljivo kršćansko/katoličko usmjerenje i težnja za recepcijskom usmjerenošću objavljenih tekstova i prema manje obrazovanoj čitalačkoj publici. Težnju da se knjiga ponudi nižem sloju te da se njegove pripadnike na taj način obrazuje i oplemeni prisutna je ne samo u kritičkim prikazima već i u opisu rada pojedinih društava, ali i u prikazima života njegovih suvremenika i ostalih osoba iz javnoga života.

Svakako valja zapaziti da su se kriteriji za procjenu i odabir sadržaja promijenili, u skladu s društvenim okolnostima. Promjenom okolnosti promijenio se i sustav vrijednosti, i stoga brojne Barlèove procjene, neovisno o vjerskom i domoljubnom okviru koji je bio postavio u donošenju vrijednosnih sudova, ne mogu biti relevantne za današnjeg čitatelja. Stoga njegove radove treba čitati u prvom redu kao dokumentarističke tekstove u kojima se ne prepoznaju samo sastavnice nekoga djela, epizoda u nečijem životu ili subjektivni stav o djelovanju pojedinog društva, već kao svjedočanstvo jednoga vremena koje se danas promatra s iskustvom povijesnog razvoja hrvatskog i slovenskog društva. Promatrani su tekstovi stoga u prvom redu dokumenti vremena koji mogu rasvijetliti sliku hrvatskoga i slovenskoga svijeta u određenom povijesnom razdoblju te ukazati na velik trud koji su pojedinci ulagali u izgradnju i njegovanje hrvatske i slovenske kulture i izgradnji veza između tih dvaju naroda.

Literatura i izvori

58

- Barlè, J., 1888a. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (3), 46–47.
- Barlè, J., 1888b. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (6), 96–96.
- Barlè, J., 1888c. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (7), 111–112.
- Barlè, J., 1888d. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (8), 127–128.
- Barlè, J., 1888e. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (9), 143–144.
- Barlè, J., 1888f. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (11), 175–176.
- Barlè, J., 1888g. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 1 (12), 194–195.
- Barlè, J., 1889a. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (2), 48–49.
- Barlè, J., 1889b. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (4), 98–99.
- Barlè, J., 1889c. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (5), 115–115.
- Barlè, J., 1889d. Hrvatsko slovstvo. *Dom in svet* 2 (7), 160–161.
- Barlè, J., 1889e. Knjige “Matice hrvatske” za leto 1888. *Dom in svet* 2 (8), 178–179.
- Barlè, J., 1889f. Knjige “Matice hrvatske” za leto 1889. *Dom in svet* 2 (9), 208–210.
- Barlè, J., 1889g. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1890. *Dom in svet* 2 (12), 274–275.
- Barlè, J., 1889h. Zgodovina “Sbora duhovne mladeži zagrebačke”. *Dom in svet* 2 (9), 203–206.
- Barlè, J., 1890a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1889. *Dom in svet* 3 (1), 30–31.
- Barlè, J., 1890b. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (2), 63–64.
- Barlè, J., 1890c. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (3), 94–96.
- Barlè, J., 1890d. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (5), 157–158.
- Barlè, J., 1890e. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (7), 222–224.
- Barlè, J., 1890f. Hrvaško o slovstvo. *Dom in svet* 3 (8), 252–254.
- Barlè, J., 1890g. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (11), 351–351.
- Barlè, J., 1890h. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 3 (12), 382–384.
- Barlè, J., 1891a. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 4 (2), 90–90.
- Barlè, J., 1891b. Dragutin Hirc: “Hrvatsko Primorje”. *Dom in svet* 4 (3), 143–144.
- Barlè, J., 1891c. Hrvaško slovstvo. Nikola Tordinac. *Dom in svet* 4 (4), 190–191.
- Barlè, J., 1891d. Glavna seja društva sv. Jeronima. *Dom in svet* 4 (5), 232–233.
- Barlè, J., 1891e. Doktor Janez Gogala. *Dom in svet* 4 (5), 193–196.
- Barlè, J., 1891f. Hrvaško slovstvo. Na rodjenoj grudi. *Dom in svet* 4 (5), 237–238.
- Barlè, J., 1892a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (1), 46–47.
- Barlè, J., 1892b. Knjige “Društva sv. Jeronima” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (2), 94–95.
- Barlè, J., 1892c. Knjige “Matice Hrvatske” za leto 1891. *Dom in svet* 5 (3), 138–139.
- Barlè, J., 1892d. Učiteljski koledar za prestopnu godinu 1892. *Dom in svet* 5 (3), 140–140.
- Barlè, J., 1892e. Frančišek Pustavrh, slovenski slikar. *Dom in svet* 5 (7), 289–293.
- Barlè, J., 1892f. Znameniti grobovi l. 1891/2. *Dom in svet* 5 (7), 336–336.
- Barlè, J., 1892g. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 5 (8), 380–381.
- Barlè, J., 1892h. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 5 (12), 573–574.
- Barlè, J., 1893a. Hrvaško slovstvo. *Dom in svet* 6 (2), 95–95.
- Barlè, J., 1893b. Knjige “Družbe svetega Jeronima”. *Dom in svet* 6 (4), 189–190.

- Barlè, J., 1893c. Knjige "Matice Hrvatske" za l. 1892. *Dom in svet* 6 (6), 286–287.
- Barlè, J., 1894a. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 7 (2), 61–62.
- Barlè, J., 1894b. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 7 (7), 573–574.
- Barlè, J., 1894c. Dr. Francišek Rački. *Dom in svet* 7 (9), 237–238.
- Barlè, J., 1894d. Hrvaška književnost. *Dom in svet* 7 (7), 286–287.
- Barlè, J., 1894e. Novi listovi iz Afrike od Dragutina Lermana. *Dom in svet* 7 (9), 287–287.
- Barlè, J., 1894f. Hrvaška književnost. Elegija. *Dom in svet* 7 (10), 318–319.
- Barlè, J., 1894g. Dr. Francišek Rački. *Dom in svet* 7 (10), 290–290.
- Barlè, J., 1895a. Knjige "Društva sv. Jeronima". *Dom in svet* 8 (1), 28–29.
- Barlè, J., 1895b. Hrvaška književnost. Knjige "Matice hrvatske". *Dom in svet* 8 (5), 158–159.
- Barlè, J., 1895c. Hrvaška književnost. Knjige "Matice hrvatske". *Dom in svet* 8 (7), 222–222.
- Barlè, J., 1895d. Život i djela dra Franje Račkoga. *Dom in svet* 8 (16), 509–509.
- Barlè, J., 1895e. Glavna seja "Matice Hrvatske". *Dom in svet* 8 (16), 513–513.
- Barlè, J., 1897a. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1896. *Dom in svet* 10 (6), 190–190.
- Barlè, J., 1897b. Hrvaška književnost. Danica. *Dom in svet* 10 (9), 286–287.
- Barlè, J., 1897c. Hrvaška književnost. Danica. *Dom in svet* 10 (19), 606–607.
- Barlè, J., 1898a. Vatroslav Lisinski. *Dom in svet* 11 (6), 161–164.
- Barlè, J., 1898b. Vatroslav Lisinski. *Dom in svet* 11 (7), 193–195.
- Barlè, J., 1898c. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1897. *Dom in svet* 11 (6), 190–190.
- Barlè, J., 1898d. Glavna seja društva sv. Jeronima. *Dom in svet* 11 (6), 192–192.
- Barlè, J., 1898e. Knjige "Matice Hrvatske" za leto 1897. *Dom in svet* 11 (8), 254–255.
- Barlè, J., 1898f. Književnost. *Dom in svet* 11 (16), 511–512.
- Barlè, J., 1899a. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1898. *Dom in svet* 12 (1), 32–32.
- Barlè, J., 1899b. Ivan Krstnik Tkalčić. *Dom in svet* 12 (7), 225–228.
- Barlè, J., 1899c. Dr. Milivoj Šrepel. *Dom in svet* 12 (9), 257–260.
- Barlè, J., 1899d. Ivan vitez Trnski. *Dom in svet* 12 (15), 449–452.
- Barlè, J., 1899e. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. *Dom in svet* 12 (15), 479–479.
- Barlè, J., 1899f. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1898. *Dom in svet* 12 (15), 479–479.
- Barlè, J., 1899g. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (4), 134–134.
- Barlè, J., 1899h. Književnost slovenska. O slovenskoj književnosti. *Prosvjeta* 7 (10), 327–328.
- Barlè, J., 1899i. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (13), 422–423.
- Barlè, J., 1899j. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 7 (14), 456–456.
- Barlè, J., 1900a. Knjige društva sv. Jeronima za god. 1899. *Dom in svet* 13 (2), 62–63.
- Barlè, J., 1900b. Knjige "Matice Hrvatske" za l. 1900. *Dom in svet* 13 (20), 637–637.
- Barlè, J., 1900c. Knjige družbe sv. Mohorja za g. 1899. *Prosvjeta* 8 (2), 71–71.
- Barlè, J., 1900d. Slovenska književnost. *Prosvjeta* 8 (5), 166–166.
- Barlè, J., 1900e. Slovenska književnost. *Prosvjeta* 8 (6), 199–199.
- Barlè, J., 1900f. Na Prešernovu grobu. *Prosvjeta* 8 (24), 764–766.
- Barlè, J., 1901. Povjestni spomenici slobodnoga kral. grada Zagreba. *Dom in svet* 14 (2), 126–126.
- Barlè, J., 1902a. Knjige "Društva sv. Jeronima" za l. 1901. *Dom in svet* 15 (2), 116–117.

- Barlè, J., 1902b. Hrvatska književnost. O Maruliću. *Dom in svet* 15 (3), 181–181.
- Barlè, J., 1902c. Hrvatska književnost. Marko Marulić: Judita. *Dom in svet* 15 (11), 691–691.
- Barlè, J., 1902d. O. Ladislav Hrovat. *Prosvjeta* 10 (9), 293–294.
- Barlè, J., 1902e. Poezije. *Prosvjeta* 10 (11), 359–359.
- Barlè, J., 1902f. Knjige “Družbe sv. Mohorja za god. 1902. *Prosvjeta* 10 (23), 742–743.
- Barlè, J., 1903a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1902. *Dom in svet* 16 (2), 117–118.
- Barlè, J., 1903b. Vjesnik hrvatskoga arheološkog društva. *Dom in svet* 16 (3), 183–184.
- Barlè, J., 1903c. Knjige “Matice hrvatske” za l. 1903. *Dom in svet* 16 (5), 309–310.
- Barlè, J., 1903d. Vitezović. *Dom in svet* 16 (9), 567–568.
- Barlè, J., 1903e. Knjige Društva sv. Jeronima za l. 1903. *Dom in svet* 16 (12), 757–758.
- Barlè, J., 1903f. Društvo sv. Jeronima. *Dom in svet* 16 (12), 764–764.
- Barlè, J., 1903g. Aleksandrov: Pesmi in romance. *Prosvjeta* 11 (7), 229–230.
- Barlè, J., 1903h. Človek in pol. *Prosvjeta* 11 (9), 291–291.
- Barlè, J., 1903i. Simon Rutar. *Prosvjeta* 11 (12), 390–390.
- Barlè, J., 1903j. Knjige družbe sv. Mohorja za god. 1903. *Prosvjeta* 11 (24), 774–775.
- Barlè, J., 1904a. Knjige “Matice hrvatske” za l. 1902. *Dom in svet* 17 (3), 174–175.
- Barlè, J., 1904b. Vladko Šaretić. *Dom in svet* 17 (3), 176–177.
- Barlè, J., 1904c. Književnost slovenska. Ksaver Meško: ob tihih večerih. *Prosvjeta* 12 (3), 101–102.
- Barlè, J., 1904d. Književnost slovenska. *Prosvjeta* 12 (22), 708–710.
- Barlè, J., 1905a. Knjige “Društva sv. Jeronima” za l. 1904. *Dom in svet* 18 (2), 115–117.
- Barlè, J., 1905b. Nevenčice. *Dom in svet* 18 (3), 180–180.
- Barlè, J., 1905c. Ivan Krstitelj Tkalcic. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko 3/4, 77–84.
- Barlè, J., 1905d. Strossmayeru. *Prosvjeta* 13 (9), 267–268.
- Barlè, J., 1905e. Dr. Milivoju Šreplu. *Prosvjeta* 13 (5), 162–163.
- Barlè, J., 1905f. Nekoliko uspomena na Ivana Krst. Tkalcica. *Prosvjeta* 13 (11), 351–352.
- Barlè, J., 1906. Hrvatska. *Dom in svet* 19 (3), 182–183.
- Barlè, J., 1908. Knjige društva sv. Jeronima za l. 1907. *Dom in svet* 21 (2), 91–93.
- Barthes, R., 1971. *Književnost – mitologija – semiologija*. Nolit, Beograd.
- Batinić, Š., 2004. *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945*. Hrvatski školski muzej, Zagreb.
- Belaj, V., 1995. Etnološka istraživanja Slovenaca u Hrvatskoj. U V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenici v Hrvatski*. Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 287–295.
- Biti, V., 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Brešić, V., 2005. *Čitanje časopisa*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Brešić, V., 2014. *Praksa i teorija književnih časopisa*. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Buturac, J., 1969. Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1869–1969. *Bogoslovska smotra* 38 (3/4), 376–409.
- Ciliga, V., 1970. Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih odnosa potkraj šezdesetih godina XIX stoljeća. *Historijski zbornik* 23/24, 97–115.
- Crnković, M. & Težak, D., 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje, Zagreb.

- Deželić, V., 1907. *Dva brata Ivan i Ljudevit Tomšić: književno-povjesni prikaz*. Tisak Antuna Scholza, Zagreb.
- Dočkal, K., 1941. Msgr. Janko Barle – nacrt života. *Sv. Cecilija* 35 (1/2), 6–7.
- Drechsler, B., 1909. *Stanko Vraz*. Matica hrvatska i slovenska, Zagreb.
- Gaj, L., 1862. Dopisi Narodnim novinama. *Narodne novine* 28 (51), 30. 8. 1862, 2–2.
- Gantar Godina, I., 2004. Slovenski izobraženci na Hrvaškom od 1850 do 1860. *Dve domovini / Two homelands* 20, 77–94.
- Gantar Godina, I., 2006. Slovenski izobraženci na Hrvaškom po letu 1969. *Dve domovini / Two homelands* 24, 153–166.
- Horvat, J., 2003. *Povijest novina Hrvatske 1771–1939*. Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb.
- Jarnik, U., 1842. Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj. *Kolo* 1 (1), 41–43.
- Koblar, F., 2013. *Starè, Josip (1842–1907)*. Slovenska biografija, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi604308/> (17. 10. 2017).
- Kolarić, J., 1982. Život i djelo Janka Barle. *Sv. Cecilija* 2, 26–30.
- Kržišnik-Bukić, V., 2006. Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino. *Migracijske i etničke teme* 22 (4), 421–445.
- Leto, M. R., 2004. Danica ilirska i pitanje hrvatskoga književnog jezika. *Slavica Tergestina* 11/12, 163–188.
- Lipovčan, S., 2003. Uporabni literarni oblici medijskoga izražavanja. *Društvena istraživanja* 68 (6), 975–988.
- Marn, J., 1887. *Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku*. Rudolf Milic, Ljubljana.
- Mitrović, M., 2004. Josip Starè i hrvatska književnost. U I. Lukežić (ur.) *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002*. Filozofski fakultet, Rijeka, 373–379.
- Ogrizović, M., 1910. *Pedeset godina hrvatskoga kazališta 1860–1910*. Uprava Kraljevskog hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu, Zagreb.
- Pašagić, B., 2003. *Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine*. Udruga umjetnika August Senoa, Zagreb.
- Petrač, B., 2010. Ivan Trnski, pjesnik “dana stare slave”. *Kolo* 5/6, <http://www.matica.hr/kolo/315/ivan-trnski-pjesnik-dana-stare-slave-20718/> (5. 10. 2017)
- Petrè, F., 1939. *Poizkus ilirizma pri Slovencih: (1835–1849)*. Slovenska matica, Ljubljana.
- Pregelj, I., 1920. Slovenski mladinski list “Vrtec”. *Vrtec* 50 (1/2), 3–6.
- Rahten, A., 2008. *Savezništva i diobe: razvoj slovensko-hrvatskih političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji 1848.–1918.* Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb.
- Razum, S., 2016. Doprinos Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima hrvatskoj književnosti kršćanskoga nadahnuća. *Kroatologija* 6 (1/2), 218–226.
- Riman, K., 2011. Literarizacija iskustva (ili stvarnosti) u Barleovu putopisu Put na Volajsko jezero. *Croatia Christiana periodica* 35 (86), 113–123.
- Riman, K., 2014. Naznake identiteta u hrvatskom i slovenskom putopisu Ivana Macuna. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 72, 43–62.
- Riman, K., 2017. Hrvatsko-slovenske veze Josipa Starèa. *Slavistična revija* 65 (1), 169–182.
- Solar, M., 1997. *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb.
- Starè, J., 1881a. Pisma iz Zagreba I. *Ljubljanski zvon* 1 (2), 110–115.
- Starè, J., 1881b. Pisma iz Zagreba II. *Ljubljanski zvon* 1 (4), 213–219.

- Starè, J., 1881c. Pisma iz Zagreba III. *Ljubljanski zvon* 1 (6), 347–352.
- Starè, J., 1881d. Pisma iz Zagreba IV. *Ljubljanski zvon* 1 (9), 542–548.
- Starè, J., 1882. Pisma iz Zagreba V. *Ljubljanski zvon* 2 (2), 79–88.
- Starè, J., 1883. Pisma iz Zagreba VI. *Ljubljanski zvon* 3 (4), 221–227.
- Starè, J., 1884. Pisma iz Zagreba VIII. *Ljubljanski zvon* 4 (4), 223–228.
- Starè, J., 1885a. Pisma iz Zagreba IX. *Ljubljanski zvon* 5 (1), 15–20.
- Starè, J., 1885b. Pisma iz Zagreba X. *Ljubljanski zvon* 5 (2), 144–150.
- Starè, J., 1885c. Pisma iz Zagreba XI. *Ljubljanski zvon* 5 (9), 527–533.
- Starè, J., 1885d. Pisma iz Zagreba XII. *Ljubljanski zvon* 5 (12), 725–729.
- Starè, J., 1886. Pisma iz Zagreba XIII. *Ljubljanski zvon* 6 (2), 94–98.
- Starè, J., 1887a. Pisma iz Zagreba XV. *Ljubljanski zvon* 7 (3), 144–150.
- Starè, J., 1887b. Pisma iz Zagreba XVI. *Ljubljanski zvon* 7 (6), 331–336.
- Starè, J., 1887c. Pisma iz Zagreba XVII. *Ljubljanski zvon* 7 (7), 458–463.
- Starè, J., 1888. Pisma iz Zagreba XVIII. *Ljubljanski zvon* 8 (8), 482–488.
- Starè, J., 1889. Pisma iz Zagreba XIX. *Ljubljanski zvon* 9 (1), 34–39.
- Starè, J., 1890a. Pisma iz Zagreba XXI. *Ljubljanski zvon* 10 (1), 11–17.
- Starè, J., 1890b. Pisma iz Zagreba XXII. *Ljubljanski zvon* 10 (7), 425–431.
- Starè, J., 1891. Pisma iz Zagreba XXIV. *Ljubljanski zvon* 11 (8), 480–485.
- Starè, J., 1892. Pisma iz Zagreba XXV. *Ljubljanski zvon* 12 (5), 279–285.
- Starè, J., 1893. Pisma iz Zagreba XXVII. *Ljubljanski zvon* 13 (1), 21–26.
- Starè, J., 1895. Pisma iz Zagreba XXIX. *Ljubljanski zvon* 15 (5), 277–283.
- Starè, J., 1896. Pisma iz Zagreba XXX. *Ljubljanski zvon* 16 (2), 81–85.
- Starè, J., 1897. Pisma iz Zagreba XXXI. *Ljubljanski zvon* 17 (5), 279–284.
- Trnski, I., 1887. Slavnomu uredništvu Ljubljanskoga “Zvona”. *Ljubljanski zvon* 7 (7), 442–442.

Bilješke

- ¹ Kranjska čbelica prvi je slovenski pjesnički almanah. Objavljeno je pet svezaka u razdoblju od 1830. do 1848. godine. Urednik je bio Miha Kastelic, a među suradnicima bili su France Prešeren, Matija Čop i Andrej Smole.
- ² Ljudevit Gaj bio je hrvatski političar, jezikoslovac, ideolog, novinar i književnik. Također je bio i središnja osoba hrvatskoga narodnog pokreta te je imao važnu ulogu u hrvatskom narodnom preporodu.
- ³ Časopis Kolo: časopis za literaturu, umjetnost i narodni život utemeljio je Stanko Vraz kao tiskovinu kojom bi se pratilo tadašnja suvremena književna pitanja. Časopis je izlazio u razdoblju od 1842. do 1853. godine, a urednici su bili Dragutin Rakovac, Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović i Andrija Torkvato Brlić.
- ⁴ Osim što je pisao prigodne tekstove (uglavnom pripovijetke) za Vrtec, časopis koji je uređivao, iz njegova se opusa izdvajaju autorske knjige Zlati orehi slovenski mladosti v spomin (1866), ABC v podobah in besedi za otroke (1869), knjige prijevoda Krištofa Šmida sto malih pripovedek za mladost (1872), uredničke knjige te brojni drugi tekstovi namijenjeni djeci i mladeži.

- ⁵ Tomšić je pisao poučne tekstove iz različitih oblasti ljudskog života i djelovanja, a kao primjeri za to mogu se izdvojiti djela: *Poboljšani sosedje ali sadje veja v pogovorih za domače ljudstvo* (1867), *Navod, kako naj ravnaio posamezni kmetje in cele soseske z gozdom* (1869), *Poljedelstvo s posebnim ozirom na domače pridelke* (1870).
- ⁶ O isključenju iz ljubljanske gimnazije pisao je urednik časopisa *Narodne novine*, Ljudevit Gaj (Gaj 1862, 2).
- ⁷ Ivan Macun bio je slovenski rodoljub koji se bavio i književnim radom. Zalagao se za jačanje slovensko-hrvatskih odnosa i također je jedan od autora koji su svoje radove objavljivali na hrvatskom (ilirskom) i slovenskom jeziku (Marn 1887, 63). O zajedništvu hrvatskih i slovenskih naroda te o južnoslavenskim idejama pisao je i u putopisnim tekstovima (Riman 2014).
- ⁸ U slovenskim gimnazijama učenici nisu mogli slušati predavanja na slovenskom jeziku, već je službeni jezik bio njemački. Zbog toga je dr. Janes Bleiweis, slovenski publicist i političar, potaknuo sunarodnjaka Ivana Macuna da pomogne Ljudevitu Tomšiću tako što mu je omogućio da položi ispite na njemačkom jeziku (Deželić 1907, 17).
- ⁹ Časopis *Zlatni orasi* Tomšić je pokrenuo 1870. godine kao "časopis za našu malu, dobru mladež" u Karlovcu. U časopisu nije bilo ilustracija, a objavljene pjesmice i prozni prilozi nisu potpisani, pa se pretpostavlja da ih je Tomšić sam pisao i prerađivao (Batinić 2004, 37).
- ¹⁰ Časopis *Bršljan* namijenjen je učenicima nižih razreda pučkih škola, a pokrenuo ga je Ljudevit Tomšić, koji je iz Karlovca prešao u Zagreb. List izlazi od 1873. do 1903. godine. Nakon Tomšićeve smrti uredništvo preuzima njegova snaha, dotadašnja redovita suradnica lista, Marija Tomšić Im (Batinić 2004, 42–44).
- ¹¹ Josip Starčević rođen je u Ljubljani, gdje se i školovao, a maturirao je u Rijeci. Studij slavistike, geografije i povijesti završio je u Pragu. Nakon studija vratio se u Ljubljanu, a zatim je radio kao profesor u Osijeku, Požegi, Varaždinu, Zagrebu i Bjelovaru. Nakon umirovljenja vratio se u Ljubljanu, gdje je živio do smrti. Starčević, živeći u Rijeci, svoje javno djelovanje usmjerio na zbližavanje Hrvata i Slovenaca. Suradivao je s brojnim slovenskim časopisima pišući radove o školstvu, javnom životu i kazalištu, a napisao je i nekoliko tekstova putopisne proze (Kržišnik-Bukić 2006, Koblar 2013, Riman 2017).
- ¹² Matica hrvatska utemeljena je 1842. godine pod imenom Matica ilirska. Cilj udruženja bio je promicati hrvatski nacionalni i kulturni identitet u različitim područjima ljudskoga stvaralaštva. Do danas se smatra jednim od vodećih nakladnika knjiga i časopisa u Hrvatskoj.
- ¹³ Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti osnovana je 1866. godine kao Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Osnivač Akademije bio je Josip Juraj Strossmayer, a prvi predsjednik Franjo Rački. HAZU je najviša hrvatska znanstvena i umjetnička institucija, čiji su ciljevi poticanje i organiziranje znanstvenog rada i zalaganje za primjenu postignutih rezultata, razvijanje umjetničke i kulturne djelatnosti i briga o hrvatskoj kulturnoj baštini i njezinoj afirmaciji u svijetu.
- ¹⁴ Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu osnovano je 1860. godine, kada su hrvatski domoljubi prekinuli izvođenje gostujuće njemačke predstave. Godinu dana kasnije Hrvatski je sabor donio Zakon o kazalištu, kojim je ono proglašeno narodnom ustanovom najviše nacionalne kulturne važnosti. Prvi je kazališni ravnatelj bio Dimitrije Demeter, a nakon njega upravljanje hrvatskim nacionalnim kazalištem preuzima August Šenoa. Deset godina nakon osnutka kazališta osniva se stalna hrvatska Opera, čiji je utemeljitelj i prvi ravnatelj bio Ivan pl. Zajc. Zgrada u kojoj kazalište i danas djeluje izgrađena je 1895. godine. Do danas su u njoj djelovali i nastupali brojni hrvatski i strani umjetnici (Ogrizović 1910).

- ¹⁵ Društvo sv. Jeronima osnovano je 1868. godine na poticaj kardinala Jurja Haulika. Cilj je udruženja promicanje i širenje kršćanstva među hrvatskim pukom, tj. promicanje i širenje književnih, znanstvenih i prosvjetnih djela koja su prožeta kršćanskim duhom (Buturac 1969, Razum 2016).
- ¹⁶ Ivan Trnski bio je hrvatski književnik i prevoditelj. Pisao je pjesme i pripovijetke, prevodio je s engleskog, njemačkog, ruskog i češkog jezika, bavio se pitanjima jezika i metrike. Suvremenici su ga smatrali najvećim hrvatskim pjesnikom. Bio je prvi predsjednik Društva hrvatskih književnika. Objavljivao je u brojnim časopisima (Danica, Neven, Vijenac, Suvremenik).
- ¹⁷ Janko Barlè rođen je u Budanju, kraj Vipave, 1869. godine. Osnovnu je školu polazio u Sloveniji, a školovanje je završio u Hrvatskoj. Nakon studija bogoslovije zaređen je za svećenika. Kraće je vrijeme službovao kao kapelan u Garešnici i kao vjeroučitelj u zagrebačkom Zavodu za gluhonijemu djecu. Nakon toga bio je aktuar, bilježnik, arhivar i ravnatelj nadbiskupske kancelarije, a obnašao je i druge dužnosti: bio je prebendar, nadbiskupov tajnik i kanonik. Bio je član mnogih društava, a postao je i dopisni član JAZU. Zanimao se za brojna područja ljudskoga djelovanja (povijest, književnost, likovne umjetnosti, glazba) te je svoje radove na različite teme objavljivao u Katoličkom listu, Obzoru, Prosvjeti, Viencu, Vjestniku Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskoga arhiva, Liječničkom vjesniku i dr. Priloge iz hrvatske glazbene prošlosti objavljivao je u hrvatskom glazbenom časopisu Sv. Cecilija. Umro je u Zagrebu 1941. godine (Dočkal 1941, Kolarić 1982, Riman 2011).
- ¹⁸ Pojam implicitnog čitatelja uvodi Wolfgang Iser u svojem djelu *Der implizite Leser* objavljenom 1972. kao rezultat interakcije između teksta i zbiljskog čitatelja. U kontekstu teorije recepcije, koja se razvila u okviru sveučilišta u njemačkom gradu Konstanzi, razradilo se učenje o načinu proučavanja književnosti u kojem je čitatelj u središtu zanimanja. Teoretičari recepcije (na čelu s Hansom Robertom Jaussom) razvili su filozofski utemeljeno proučavanje načina kako književnost prihvaćaju i shvaćaju čitatelji kojima je ona i namijenjena. Pri tome naglašavaju da je potrebno analizirati cijeli niz odnosa u kojima povijesno konkretni čitatelj razumijeva pojedino književno djelo. Svojim su radovima teoretičari recepcije kao programsko načelo iskazali interes za ulogu čitatelja kao dionika komunikacije koju književnost podrazumijeva, a obuhvaća autora, djelo i čitatelja (Solar 1997, Biti 2000).

Katarina Pajnič

Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri

Članek se ukvarja z ekonomskim in gospodarskim položajem Slovencev na Hrvaškem ter z njihovo demografsko strukturo. Avtorica izpostavlja Slovence na Hrvaškem kot bolj izobraženo izseljeniško manjšinsko skupnost, ki opravlja poklice, za katere je potrebna visoka kvalificiranost posameznikov. Avtorica predstavi prostorsko umeščenost slovenske skupnosti, ki šteje po statističnih podatkih iz leta 2011 nekaj več kot 10.500 pripadnikov, med katerimi prevladujejo ženske. Na podlagi števila priseljenih iz Slovenije bi morala biti skupnost večja. Slovenci naseljujejo pretežno urbana območja Zagreba, Reke, Istre in Dalmacije ter obmejno območje s Slovenijo. Slovenci (mlajši) imajo postavljene temelje ekonomske organiziranosti, kar predstavlja osnovo za njihov obstoj in razvoj v prihodnosti, posebej v povezavi z odnosi s Slovenijo in drugimi Slovenci na Hrvaškem.

Ključne besede: Slovenci, Hrvaška, demografski položaj, ekonomska struktura, izseljenci, manjšine, narodnostna identiteta.

Economic Situation and Demographic Structure of Slovenes within Croatia: Yesterday, Today, Tomorrow

The paper analyses the economic situation and demographic structure of Slovenes within Croatia. Slovenes in Croatia are highlighted as a better educated emigrant minority community working in more skilled jobs. The widespread prevalence of the Slovene community, which, according to statistical data from 2011, comprises more than 10,500 members (predominately women), has been studied thoroughly. On the basis of the number of immigrants from Slovenia, the community should certainly be bigger. Slovenes inhabit predominantly the urban areas of Zagreb, Rijeka, Istria and Dalmatia as well as the border region close to Slovenia. (Younger) Slovenes have established some sort of economic organization, which represents the foundation for their future existence, especially with regards to their connection to Slovenia and the position of Slovenes within Croatia.

Keywords: Slovenes, Croatia, demographic structure, economic position, emigration, national minorities, national identity.

Correspondence address: Katarina Pajnič, Prelieblerstraße/Prebeljska cesta, 21/2, 9071 Köttmannsdorf/Kotmara vas, Austria, e-mail: katarinapajnic@yahoo.co.uk.

1. Uvod

Za Slovence na Hrvaškem nimamo poglobljenih raziskav o socialnih in ekonomskih strukturah, kot jih imamo za Slovence v Italiji (Brezigar 2016, 8–31, Bogatec & Sussi 2005, Bufon 2001, 268–279), Avstriji (Zupančič 2008b, 235–239, 1999, 2008a) in na Madžarskem (Munda-Hirnök 2000, 235–240). Slovenci na Hrvaškem so z vidika socialnih in ekonomskih struktur metodološko in teoretično zanimiva, vendar neraziskana skupnost. Postavljajo se vprašanja, kdo so bili priseljenci iz Slovenije v preteklosti in kdo so sedaj, kakšni so razlogi priseljevanja, kakršna je starostna, spolna, izobrazbena in socialna struktura priseljencev, družbeni in ekonomski položaj itd. To predstavlja ključni razlog za proučevanje problematike. V prispevku se osredotoča na:

- vzroke in potek priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško;
- izobrazbeno, zaposlitveno, poklicno in socialno strukturo Slovencev po županijah;
- ekonomski položaj in potencial Slovencev na Hrvaškem.

Da bi prišli do odgovorov na ta vprašanja, smo analizirali podatke popisov prebivalstva na območju današnje Hrvaške in izvedli terensko delo v obliki intervjujev in anket, izvedenih med aktivnimi predstavniki slovenskih društev in politično aktivnimi Slovenci v osmih slovenskih kulturnih društvih na Hrvaškem (Slovenski dom v Zagrebu, KPD Bazovica na Reki, Snežnik v Lovranu, Istra v Pulji, Lipa v Zadru, Dr. France Prešeren v Šibeniku, Triglav v Splitu in Lipa v Dubrovniku) ter med predstavniki in člani svetov slovenske narodne manjšine (sveti slovenske narodne manjšine za mesta Zagreb, Reko, Pulj, Umag, Split, Primorsko-goransko, Istrsko, Splitsko-dalmatinsko županijo in občino Lovran ter predstavniki slovenske narodne manjšine za mesta Zadar, Samobor, Karlovec, Zadarsko in Šibeniško-kninsko županijo). Terensko delo je zajelo 144 anketirancev, skupno pa je bilo vanj vključenih 411 oseb, ki živijo v gospodinjstvih skupaj z vprašanimi. Največji problem pri anketiranju je vzpostavitev stika s skrito skupnostjo, kakršna so Slovenci na Hrvaškem. Zato je bilo treba iskati vezi prek vodilnih članov v slovenskih kulturnih društvih in med politično aktivnimi Slovenci. Aktivna skupnost na določenem območju pozna svoje člane, ki sodijo v bolj zavedno skupino pripadnikov slovenske skupnosti, kar je omejitve, ki jo je treba upoštevati pri nadaljnjih analizah anketnih odgovorov. Namen intervjujev je bil pojasniti delo društev, organiziranost, zgodovinske, politične in ekonomske vidike slovenske skupnosti na Hrvaškem.

Raziskovalno delo, povezano s Slovenci na Hrvaškem, je zahtevalo aktivnosti na številnih področjih, povezanih s pridobivanjem literature in virov ter terenskim delom, anketami in intervjuji. Potrebno je spremljati politične in ekonomske procese tako na Hrvaškem kot tudi v Sloveniji.

2. Slovenci na Hrvaškem v preteklosti

67

O tematiki slovenstva v hrvaški zgodovini in o kulturnem ter društvenem delovanju Slovencev je bilo že precej napisanega. Bilo je izvedenih tudi nekaj raziskav. Slovensko-hrvaške vezi so skozi stoletja ustvarjali številni posamezniki, ki so na Hrvaškem živeli in ustvarjali kot strokovnjaki, gospodarstveniki, kulturniki, duhovniki, književniki, medicinci, pravniki, inženirji, vojaki, profesorji, športniki, gostilničarji, sobarice, gozdni delavci itd. (Kržišnik-Bukić 1992a, 172–199, 1992b, 12–13, 1993a, 159–161, 1993b, 136–142, 1995a, 15, 1995b, 1995c, 85–93, 1995č, 1997a, 1997b, 35, 1998a, 7–30, 1998b, 10, 2000a, 12–13, 2000b, 31, 2002, 4, 2016, 142–167, Brezigar 1996, 13, Drnovšek 1995, 107–113, Gantar Godina 2003, 123–134, Josipović 2014a, 67–90, 2014b, 119–136, Josipović & Škiljan 2014, 29–47, Klemenčič 1996, 237–239, Kolar 1995, 176–189, Riman 2006, 54–79, 2008, 264–277, 2010, 2011, 68–85, 2012, 357–380, 2013a, 143–166, 2013b, 63–88, 2014a, 535–554, 2014b, 95–124, 2015, 125–134, 2016a, 137–154, 2016b, 266–285, Riman & Riman 2012, 2016a, 28, 2016b, 338–363, Szabo 1995, 85–105, Zavratnik-Zimic 1997, 234–238, 1999, 143–156, Žitnik Serafin 2013, 41–52).

Za vsa obdobja do danes velja, da so Slovence privlačevala predvsem hrvaška mesta, zlasti Zagreb in Reka. Kranjski Slovenci so se v petnajstem stoletju naselili na Reko iz ekonomskih razlogov, številni Slovenci pa so odhajali v Zagreb zaradi šolanja, saj je Slovenija dobila svojo prvo univerzo šele leta 1919. Hrvaška Istra je regija, v katero so se v preteklosti Slovenci naseljevali že v zgodnjem srednjem veku. Zlasti ob koncu devetnajstega stoletja so Slovenke služile kot služkinje in kuharice v večjih mestih. Že ob popisu leta 1857 je bilo na Hrvaškem med vsemi priseljenimi iz tujih dežel največ Slovencev iz Kranjske in Štajerske (Zlatković Winter 1993, 303–323). V Istri velja izpostaviti predvsem Opatijo, Pulj, Labin in Buje. V Opatiji je bilo Slovencev vedno okoli 1.000 ali več. V rudarskem Labinu jih je bilo še sredi dvajsetega stoletja 900. Vendar po drugi svetovni vojni njihovo število povsod upada (Kržišnik-Bukić 1995c, 94).

Poudariti velja pomen Slovencev v nekoliko bolj oddaljenih mestih, kot so Pulj, Zadar, Split, Šibenik, Dubrovnik in Osijek. V Pulju so že leta 1910 našeli 3.293 govorcev slovenskega jezika zaradi izgradnje Arzenala leta 1856. Leta 1910 je bilo po popisih v celotni Dalmaciji le 184 Slovencev, odhajali so predvsem v Zadar (Riman & Riman 2016, 338–363), Šibenik in kasneje v Split s kraljevsko mornarico, kjer so bili Slovenci pomembni kulturniki in profesorji ter že med vojnama kulturno-društveno organizirani (Intervju z Boštjanom Matjažem Kordišem 2005).

Slovenci predstavljajo v nekaterih vaseh v Medžimurju avtohtono prebivalstvo. Na varaždinski državni gimnaziji je poučevalo precej slovenskih profesorjev, med njimi Trdina in Rajšp. V obmejna območja od Gorskega Kotarja do Zagorja so se Slovenci iz bližnjih slovenskih krajev doseljevali predvsem od sedemdesetih let devetnajstega stoletja naprej (Kržišnik-Bukić 1995, 97).

Dolenjci, Belokranjci in Notranjci so v drugi polovici devetnajstega stoletja organizirano odhajali na zimska sezonska dela v hrvaške gozdove. Oprijel se jih je naziv "hrvatarji" (German & Todorovski 1999, 124).

Na podlagi vsega opisanega lahko sklepamo, da so se Slovenci v Hrvaško izseljevali zaradi (Kržišnik-Bukić 1995č, 87):

- dela, tudi na način polprostovoljnega dekreta učiteljev s strani Avstro-Ogrske;
- šolanja;
- sklepanja zakonskih zvez;
- morske klime po upokojitvi;
- bega pred fašistično Italijo po prvi svetovni vojni in deportacije s strani Nemčije v času druge svetovne vojne.

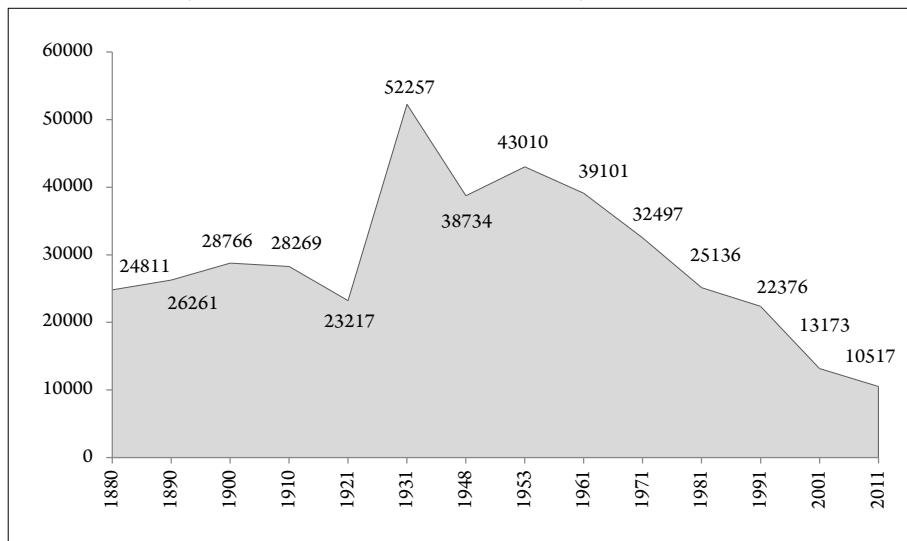
3. Številčni razvoj in prostorska razporeditev Slovencev na Hrvaškem

Slovenci na Hrvaškem so del skupnega prebivalstva države Hrvaške in so na tem ozemlju prisotni že daljše obdobje. Hrvaška spada med relativno narodno homogene države, narodna struktura pa je v zadnjih desetletjih doživela velike spremembe. Leta 1981 je znašal delež Hrvatov 75 odstotkov, leta 1991 78 odstotkov, v letih 2001 in 2011 pa že 90 odstotkov, kar predstavlja porast deleža Hrvatov v zadnjih dvajsetih letih (DZS 2011). Največji delež Hrvatov je v obmejnih županijah s Slovenijo in v Dalmaciji. V Istrski županiji med manjšinami prevladujejo Italijani in regionalno opredeljeni, ob meji z Bosno in Hercegovino (v nadaljevanju BiH) ter Srbijo pa Srbi, katerih je 4 odstotkov (DZS 2011).

Številčno gibanje Slovencev na Hrvaškem v obdobju od leta 1880 (1880–1910 – kriterij slovenski materni in pogovorni jezik) do leta 2011 pokaže, da je število Slovencev naraščalo in višek doseglo leta 1931 z 52.257 Slovinci (1921–1931 – kriterij slovenski materni jezik) (grafikon 1). Po letu 1953 je prisotno konstantno upadanje števila Slovencev, ki je najmanjše številčno stanje doseglo prav ob zadnjem popisu leta 2011, ko se je za Slovence opredelilo le še 10.517 oseb (leta 2001 pa 13.173), kar predstavlja izrazit upad v najnovejšem obdobju. V volilnih imenikih je sicer vpisanih okoli 14.000 polnoletnih Slovencev, medtem ko je bilo leta 2011 opredeljenih le 481 mladoletnih Slovencev (DZS 2001). Slovenska skupnost po teh kriterijih šteje okoli 14.500 oseb, iz česar izhaja, da gre za primanjkljaj okoli 4.000 Slovencev.

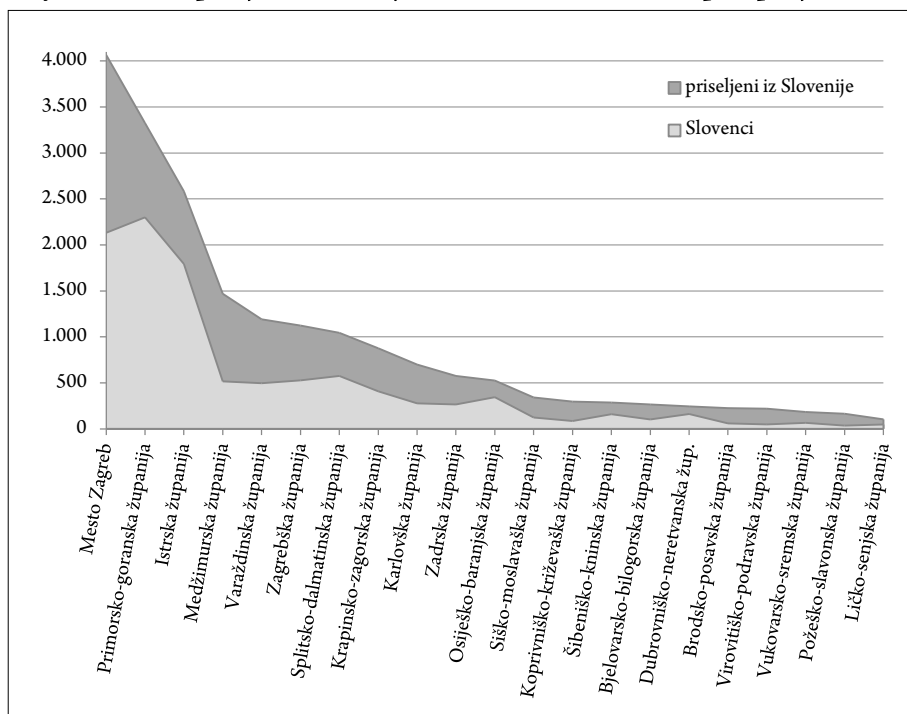
Slovenci so bili in so še vedno skoncentrirani v Zagrebu, Primorsko-goranski županiji z Reko in Istrski županiji s Puljem (grafikon 2). Ta tri obmejna območja so bila tradicionalno najvidnejša med slovenskimi priselitvami in poselitvijo. Po številu Slovencev med ostalimi županijami sledijo Splitsko-dalmatinska, Zagrebška, Medžimurska, Varaždinska, Krapinsko-zagorska, Osiješko-baranjska, Karlovska županija itd. To so dalmatinski in podravinski predeli Hrvaške, ki niso navezani le na neposredni slovensko-hrvaški obmejni prostor.

Grafikon 1: Gibanje števila Slovencev v R. Hrvaški v obdobju 1880–2011¹

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2011).

Grafikon 2: Število priseljenih iz Slovenije in število Slovencev leta 2011 po županijah

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2011).

Slovenci so zelo maloštevilno prisotni v Posavini in v območjih ob meji z BiH, saj jih tja študijski, zaposlitveni ali družinski razlogi niso nikoli pritegovali. V Zagrebu je število konstantno upadalo celotno obdobje po letu 1948 (SZS 1955a), na ravni celotne Hrvaške pa po letu 1953 (SZS 1959b), kar pomeni, da je po drugi svetovni vojni Hrvaška izgubila na pomenu oziroma pri faktorjih privlačnosti za slovenske priseljence. Postavlja se vprašanje, zakaj je do tega prišlo.

4. Značilnosti spolne in starostne strukture Slovencev na Hrvaškem

Razmerje med spoloma med priseljenimi iz Slovenije in konkretno med Slovenci na Hrvaškem ter spreminjanje starostne strukture Slovencev na Hrvaškem v primerjavi z ostalim prebivalstvom kaže značilne karakteristike priseljenjske skupnosti.

Za obdobje 1880–1910 Szabova (1995, 85) ugotavlja, da med Slovenci v takratni Banski Hrvaški (brez Dalmacije in Istre) prevladujejo pripadniki starejše populacije, mlajših je vse manj, predvsem pa upada delež šolajočih se otrok. Zmanjšuje se delež pripadnikov v starostni dobi 20–40 let, prevladujejo ženske (leta 1910 54 odstotkov). V mestih, predvsem v Zagrebu, je bil delež Slovenk še višji, okoli 60 odstotkov, saj so predvsem tu iskale primerno delo in zaslužek (Szabo 1995, 85). Leta 1910 je bilo v Istri 39.634 oseb s slovenskim pogovornim jezikom, od tega 54 odstotkov moških, prevladovalo je mlajše prebivalstvo (Statistische Central-Commission 1914). Socialna struktura Slovencev je v obeh delih Hrvaške popolnoma drugačna.

Za Hrvaško v obdobju med obema svetovnima vojnama nimamo podatkov o spolni in starostni strukturi Slovencev. Ob popisu leta 1948 je bilo na Hrvaškem 38.734 Slovencev, od tega 57 odstotkov žensk. Ostarela starostna struktura Slovencev leta 1948 kaže, da so bili Slovenci že po drugi svetovni vojni starejša priseljenjska skupnost. Zanimivo je, da prevladujejo ženske – trend iz Banske Hrvaške na prelomu dvajsetega stoletja se torej nadaljuje in med priseljenci iz Slovenije v Hrvaško ne gre za tradicionalno moško priseljenjsko skupnost z mlajšimi moškimi kot iskalci zaposlitve (SZS 1955b, 1959a). Leta 1953 je bilo od 38.653 Slovencev 59 odstotkov žensk, leta 1961 pa od 39.101 Slovenca 60 odstotkov žensk (SZS 1966). Ženske prevladujejo v vseh starostnih skupinah, največ je žensk srednje in starejše generacije (SZS 1960a). Slovenci so starejša populacija, postarana v primerjavi z letom 1948. Leta 1971 je bilo Slovencev 30.973, od tega 63 odstotkov žensk – starostna struktura Slovencev je v primerjavi z ostalim prebivalstvom na Hrvaškem ostarela (SZS 1974a). Izmed 13.173 leta 2001 opredeljenih Slovencev je bilo 68 odstotkov žensk (v Republiki Hrvaški je žensk 51 odstotkov, torej več kot moških). Od 10.517 leta 2011 opredeljenih Slovencev je bilo žensk 68 odstotkov, kar je enako v primerjavi z letom 2001 (v Republiki Hrvaški je žensk 52 odstotkov). Število Slovencev

do leta 2011 izrazito upade, od leta 1971 kar za okoli 20.500 oseb, od tega za okoli 12.000 žensk. Starostna struktura Slovencev je leta 2011 izrazito ostarela, prevladujejo starostni razredi nad 40 let s povprečno starostjo 60 let. Slovenci so tako najstarejša manjšina na Hrvaškem. Povprečna starost prebivalstva Republike Hrvaške je 42 let (DZS 2011). Od sedemdesetih let dalje ženska populacija še naprej izrazito prevladuje in je izraz konstantnega priseljevanja žensk, pretežno zaradi družinskih razlogov. Leta 2011 pa se prvič od spremljanja podatkov strukture po spolu od leta 1880 dalje ta delež ženskega prebivalstva ni povečal.

Najmlajše slovensko prebivalstvo je danes med vsemi Slovenci po županijah prisotno v Krapinsko-zagorski, Varaždinski in Istrski županiji. Daleč najstarejšo starostno strukturo prebivalstva pa imajo Slovenci v Zagrebu, kjer je več kot 40 odstotkov vseh Slovencev na Hrvaškem, ki so stari 75 let in več; več kot 30 odstotkov jih je še v Primorsko-goranski županiji z Reko (DZS 2011).

5. Selitvene značilnosti Slovencev na Hrvaškem

Pred letom 1961 nimamo konkretnih statističnih podatkov, s katerimi bi natančneje analizirali potek in intenzivnost priseljevanja Slovencev v Hrvaško. Zanima nas, iz katerih predelov Slovenije so se Slovenci intenzivneje izseljevali in kam v Hrvaško so se priseljevali. Leta 1961 je bilo na Hrvaškem priseljenih 39.650 oseb iz Slovenije, od tega 62 odstotkov iz vzhodne (Dolenjska, Zasavje, Savinjska, Podravje, Pomurje, Štajerska in Koroška) in 38 odstotkov iz zahodne Slovenije (Ljubljana, Primorska, Notranjska in Gorenjska). Od tega je bilo 58 odstotkov žensk. Dolenjska je prispevala kar 23 odstotkov vseh izseljenih iz Slovenije v Hrvaško, Primorska in Notranjska 17 odstotkov, Ljubljana 14 odstotkov, Zasavje in Savinjska 14 odstotkov, Podravje in Pomurje 14 odstotkov. V Zagreb se je priselilo kar 41 odstotkov priseljenke populacije iz Slovenije, sledita Hrvaško Primorje z Reko s 14 odstotki in Istra s Puljem z 8 odstotki. V Zagrebu prevladujejo priseljenci iz Dolenjske, Zasavja in Savinjske, torej iz predelov, ki so Zagrebu tudi najbližje. Primorska in Notranjska sta navezana na Hrvaško Primorje in Istro, Ljubljana, Zasavje in Savinjska na Zagreb, Podravje in Pomurje pa poleg Zagreba tudi na bližnje Medžimurje in Varaždin (SZS 1967).

Na Hrvaškem je bilo leta 1981 iz Slovenije priseljenih 46.976 oseb (SZS 1984a), še okoli 7.000 več kot leta 1961. Tako se celotno obdobje po drugisvetovni vojni povečuje priseljevanje iz Slovenije. Leto 1981 predstavlja tako imenovani zlati višek priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško. Tu gre za zanimiv preobrat, saj število Slovencev na Hrvaškem po letu 1953 stalno upada, priseljevanje iz Slovenije pa se do leta 1981 še vedno povečuje in šele v osemdesetih letih začne upadati. Leta 1981 so prevladovali priseljenci z območja sedanje upravne enote Brežice s 15 odstotkov vseh priseljencev iz Slovenije v Hrvaško; sledijo Koper z 10 odstotki, Celje z 8 odstotki, Ptuj s 7 odstotki, Novo mesto s 5 odstotki.

Omenjena območja izselitve so primerljiva s predeli, iz katerih so se prebivalci izseljevali v Hrvaško do leta 1961. Številčno izstopajo predvsem obmejne, posebej štajerske, dolenske in primorske občine (SZS 1984a).

Izmed 24.246 v popisu iz leta 2001 priseljenih iz Slovenije v Hrvaško (mesto rojstva v Sloveniji) je 14.575 žensk (60 odstotkov) – Slovencev je bilo le 13.173, od tega 8.958 žensk (68 odstotkov). Od leta 1981 število priseljenih iz Slovenije upade za okoli 24.000 oseb, kar je približno toliko, kot je v tem obdobju upadlo tudi število Slovencev na Hrvaškem. Največ priseljenih iz Slovenije v Hrvaško, kar 25 odstotkov, je v Zagrebu, nato v Primorsko-goranski županiji 16 odstotkov, Istrski 13 odstotkov, Medžimurski 7 odstotkov, Varaždinski 6 odstotkov, Splitsko-dalmatinski 5 odstotkov, Zagrebški 4 odstotkov in Krapinsko-zagorski županiji 4 odstotkov (DZS 2001).

Izmed 25.844, ki so bili leta 2011 priseljeni iz Slovenije v Hrvaško (mesto rojstva v Sloveniji) je 54 odstotkov žensk (Slovencev opredeljenih le 10.517, od tega 68 odstotkov žensk). Analiza priseljenih po županijah pokaže, da je največ priseljenih iz Slovenije v Zagreb (20 odstotkov), nato v Primorsko-goransko županijo (14 odstotkov), Istrsko (12 odstotkov), Medžimursko (9 odstotkov), Varaždinsko (8 odstotkov), Zagrebško (5 odstotkov), Krapinsko-zagorsko (4 odstotki), Karlovsko (4 odstotki) in Splitsko-dalmatinsko županijo (4 odstotki). Opisano stanje podaja štiri novodobna izstopajoča območja, kamor se je iz Slovenije priselilo največ oseb, in sicer so to Zagreb z okolico, Istra s Kvarnerjem in Reko, obmejno območje s Slovenijo od Zagorja do Medžimurja in Dalmacija s Splitom. V obdobju 2001–2011 je zaznati porast priseljevanja Slovencev v obmejnih županijah s Slovenijo zaradi čezmejnih družinskih vezi v Medžimursko, Varaždinsko, Zagrebško, Krapinsko-zagorsko in Karlovsko županijo, v vseh ostalih županijah pa je priseljevanje iz Slovenije v zadnjem desetletju upadlo (DZS 2011).

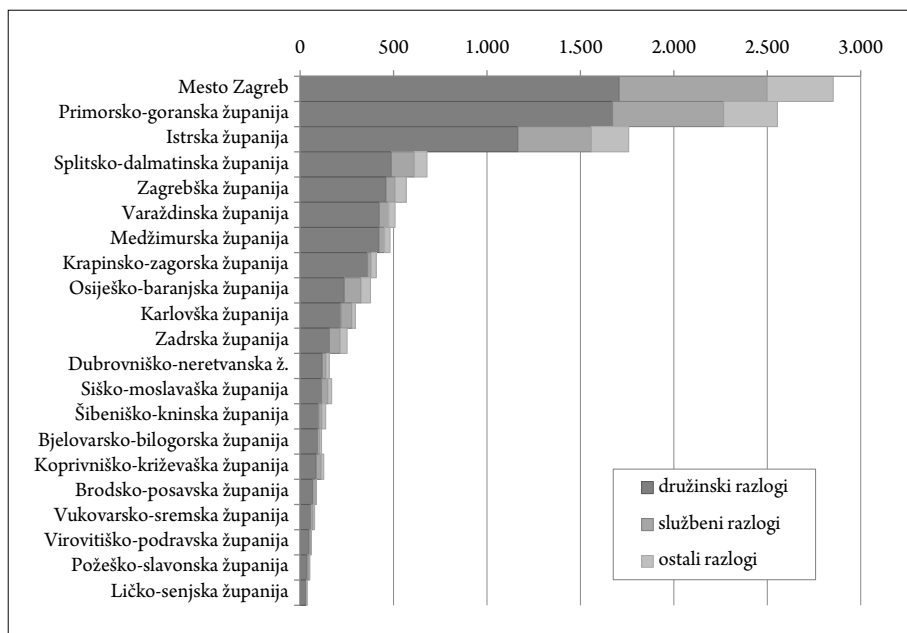
Slovenci, ki danes živijo na Hrvaškem, so se priselili pretežno do obdobja 1960, pri ostalem prebivalstvu Hrvaške pa je prav v vseh županijah največ priseljenih v zadnjih desetletjih, torej so Slovenci precej starejši priseljenci kot ostali.

Upad priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško po letu 1981 je najpomembnejši razlog upada pri številu Slovencev. Drugi razlogi so umiranje pripadnikov populacije Slovencev, ki kažejo starejše starostne karakteristike že celotno obdobje po drugi svetovni vojni. Prisotno je izseljevanje v Slovenijo zaradi slabšega ekonomskega stanja Hrvaške po letu 1991 (SURS 2017). Razlogi upadanja priseljevanja Slovencev so predvsem ekonomske narave, saj je bila gospodarska razvitost Slovenije po drugi svetovni vojni v primerjavi s Hrvaško intenzivnejša. Analize popisnih podatkov kažejo, da ohranjanje slovenske identitete ni povezano z dolžino obdobja bivanja na Hrvaškem, saj se starejši priseljenci v večji meri opredeljujejo kot Slovenci, kot je to primer pri novejših priseljenicah iz Slovenije, ki prej prevzamejo hrvaško narodnostno identiteto.

5.1 Vzroki priseljevanja Slovencev

Postavlja se vprašanje, ali so se razlogi, ki ženejo Slovence na hrvaško stran, v novem obdobju spremenili. Slovenci so v Hrvaško odhajali že v obdobju pred koncem devetnajstega stoletja, ko so iskali predvsem boljše ekonomske priložnosti in zaposlitev. To je veljalo tako za moško kot za žensko populacijo. Analiza popisnih podatkov iz leta 2001 pa je pokazala, da prevladujejo družinski razlogi priseljevanja z 69 odstotkov (na grafikonu 3 označeno temno sivo), sledijo jim službeni razlogi z 21 odstotkov (označeno svetlo sivo) in šolanje le s 3 odstotki (označeno belo). Iz grafikona 3 so razvidne absolutne številke priseljenih Slovencev po vzroku priselitve po županijah. Le 21 odstotkov priseljenih Slovencev v Hrvaško zaradi zaposlitve je precej malo glede na dejstvo, da je za priseljevanje Slovencev v Hrvaško veljalo, da se priseljujejo pretežno zaradi zaposlitvenih razlogov. Razlogi šolanja, ki so številne Slovence prej dolga obdobja vabili v hrvaško okolje, so le še v manjšini. Tu so imela najvidnejšo vlogo univerzitetna mesta Zagreb, Reka in Split. Po zaključkih študija so tudi družinske vezi privedle do stalne naselitve na Hrvaškem (DZS 2001).

Grafikon 3: Število Slovencev v R. Hrvaški po vzroku priselitve po županijah leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

Iz stanja po županijah je razvidno, da se je v Krapinsko-zagorsko županijo kar 89 odstotkov Slovencev priselilo zaradi družinskih razlogov, sledita Medžimurska z 88 odstotkov in Varaždinska županja s 83,5 odstotkov. V teh treh obmejnih

slovensko-hrvaških županijah je intenziteta medsebojnih vezi in posledično porok največja, hkrati pa tu ni prisotnih tako močnih zaposlitvenih centrov kot v preostalih obmejnih županijah s Slovenijo, na primer na Reki, v Zagrebu ali Pulju. Delež priseljenih Slovencev zaradi zaposlitve je torej nižji v Krapinsko-zagorski, Medžimurski in Varaždinski županiji. Službeni oziroma zaposlitveni vzroki so malo bolj vidni le pri priseljenih Slovencih v Zagrebu z 28 odstotki, vendar so tudi tu, kot v vseh ostalih hrvaških županijah, na prvem mestu po vzroku priselitve družinski vzroki. Med vsemi Slovenci, ki so se v Hrvaško priselili zaradi šolanja, se jih je kar 61 odstotkov priselilo v Zagreb. Zdravstveni vzroki priselitve so prisotni v Istrski in Primorsko-goranski županiji, sicer v manjšem obsegu, kot bi bilo pričakovati. Zdravstveni problemi se blažijo z vplivi mediteranske klime, kar je prisotno pri starejši populaciji (DZS 2001).

5.2 Delovne in študijske migracije Slovencev

Zaposlenih je 37 odstotkov oziroma 3.850 Slovencev, ki delajo večinoma v županiji bivanja, prav tako kot večinsko prebivalstvo Hrvaške. 22 odstotkov jih dela v tujini, torej ima več kot vsaki peti Slovenec delo v Sloveniji (DZS 2001). Čez mejo je največ Slovencev zaposlenih v Krapinsko-zagorski, Karlovški, Medžimurski in Varaždinski županiji, kar je posledica bližine razvitejših obmejnih slovenskih zaposlitvenih središč. Županije s središči Zagreb, Reka, Split, Osijek, Varaždin in Zadar omogočajo Slovincem zaposlitve v županijah bivanja (DZS 2001).

22 odstotkov Slovencev od skupno 663 se šola v Sloveniji. Deleži so zopet višji v obmejnih županijah: Krapinsko-zagorski, Primorsko-goranski, Varaždinski in Istrski županiji ter v Zagrebu. Veliko Slovencev se šola v županiji popisa, to je v Zagrebu, Pulju in na Reki, kjer je dovolj študijskih mest (DZS 2001).

Tudi opravljeno terensko delo med Slovenci na Hrvaškem kaže, da se je večina izsolala na Hrvaškem, to je v Zagrebu, Splitu, Zadru in na Reki, pa tudi v Ljubljani (Pajnič 2006, 193–194).

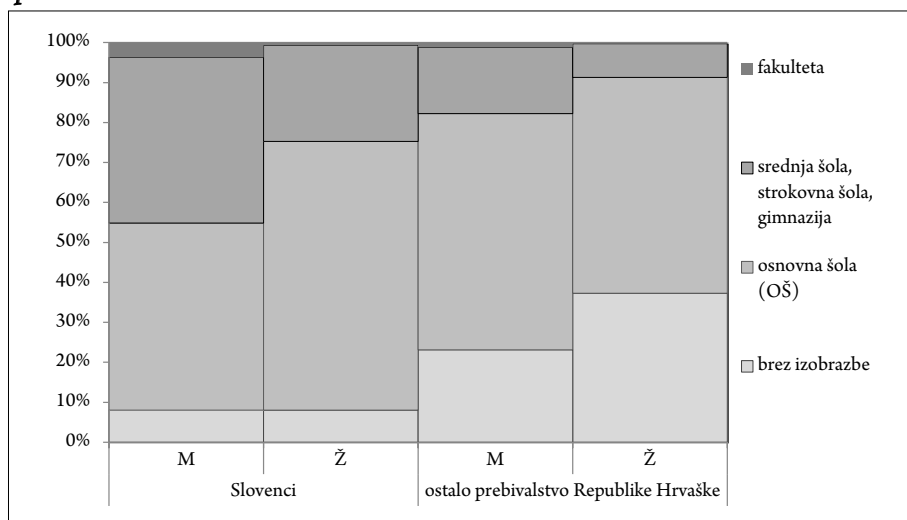
6. Izobrazbena struktura Slovencev na Hrvaškem

Izobrazbena struktura je pomemben dejavnik, ki kaže, koliko lahko Slovenci prispevajo k skupnemu razvoju države in koliko sta njihov potencial in ugled vidna v hrvaški družbi. Izobrazba je praviloma pogoj tudi za intenzivnejše narodnostno zavedanje. Szabova med Slovenci v Banski Hrvaški na prelomu dvajsetega stoletja ugotavlja visoko stopnjo pismenosti in šolanosti Slovencev, še posebej v Zagrebu (Szabo 1995, 94). Leta 1900 se je več kot 25 odstotkov Slovencev ukvarjalo s poljedelstvom, nekaj manj kot 40 odstotkov z obrtjo, 35 odstotkov je bilo trgovcev, 6 odstotkov hišnih pomočnic (kuharice, sobarice), 4 odstotki pa so delali v javnih službah in svobodnih poklicih (profesorji, duhovniki, lekarnarji, zdravniki itd.). Pripadniki intelektualnega sloja so bili večinoma

zaposleni v uradnih službah za politično upravo, bogoslovje in šolstvo v Zagrebu. Številni Slovenci, ki so bili zaposleni v javnih službah in svobodnih poklicih, so veljali za visoko slovensko elito na Hrvaškem. Za obdobje viška razvoja (zlate dobe) Slovencev na Hrvaškem pred drugo svetovno vojno na žalost ni na voljo niti strokovnih raziskav niti statističnih podatkov, ki bi prikazovali izobrazbeno, zaposlitveno in splošno ekonomsko stanje Slovencev na Hrvaškem.

Leta 1953 so bili Slovenci v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške bolje izobraženi, predvsem moški. Delež Slovencev moškega spola z osnovno šolo ali manj je znašal 55 odstotkov, pri ostalem prebivalstvu pa kar 82 odstotkov (SZS 1960b). Tudi med ženskami so bile razlike velike: osnovno šolo ali manj je imelo 75 odstotkov Slovenk, ostalih žensk pa kar 91 odstotkov (grafikon 4). Slovenci so po drugi svetovni vojni na Hrvaškem dobili zaposlitev kot bolje izobražen kader. Izobrazbeno stanje se je do leta 1961 še izboljšalo. Pri Slovencih je med moškimi izrazitejši delež kvalificiranih delavcev (26 odstotkov) kot med ostalim prebivalstvom (13 odstotkov). Med Slovenci, tako moškimi kot ženskami, je tudi višji delež oseb s srednjo in poklicno izobrazbo ter s končanimi gimnazijami, višjimi šolami in fakultetami. Z osnovno šolo ali brez izobrazbe je bilo med Slovenci 53 odstotkov moških (med ostalimi moškimi 81 odstotkov). Med ženskami je imelo osnovno šolo ali manj 82 odstotkov Slovenk (med ostalimi ženskami kar 93 odstotkov). Slovenci so bili v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške tudi leta 1961 bolje izobraženi. Med Slovenci je bilo več kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev, več srednjega strokovnega kadra z višjimi in visokimi šolami ter fakultetno izobraženih (SZS 1969, 1971).

Grafikon 4: Stopnja šolske izobrazbe med Slovenci in ostalim prebivalstvom R. Hrvaške po spolu leta 1953

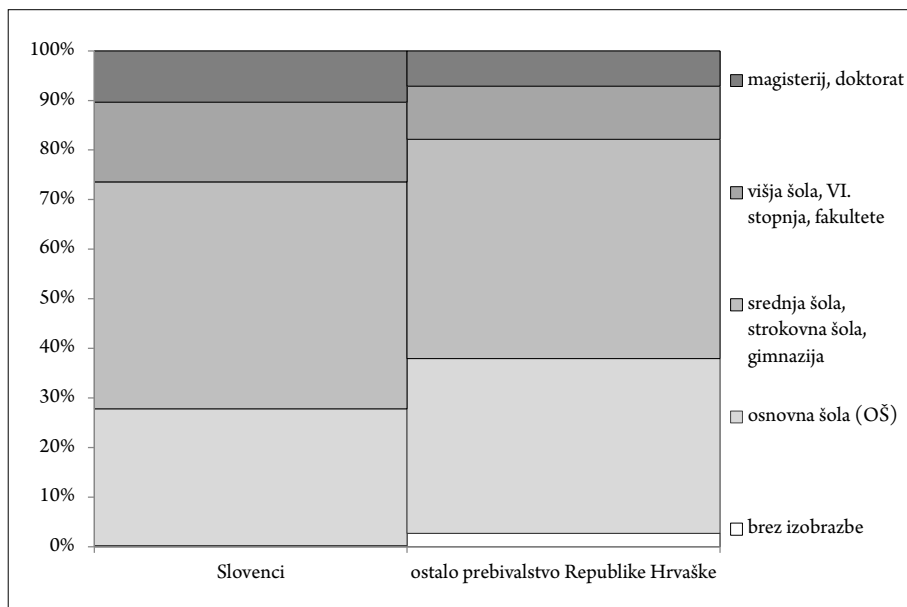
Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov SZS (1960b).

Izobrazbena struktura Slovencev se je do leta 1971 še precej izboljšala. Pri Slovencih je med moškimi izrazitejši delež kvalificiranih delavcev (29 odstotkov, med ostalimi le 16 odstotkov) ter takih s fakultetami in višjimi šolami (kar 12 odstotkov, pri ostalih le 4 odstotki). Med ženskami je razmerje 4 odstotkov (Slovenke) proti 2 odstotkoma (ostale ženske). Pri Slovencih je med moškimi tudi višji delež oseb s končanimi gimnazijami, precej manj pa le s končano osnovno šolo ali manj (43 odstotkov, med ostalimi moškimi pa kar 73 odstotkov). Med Slovenci je več kvalificiranih in predvsem visokokvalificiranih delavcev ter manj pol- in nekvalificiranih. Ženske so na splošno precej manj izobražene. Le osnovno šolo je imelo 72 odstotkov Slovenk (pri ostalih ženskah kar 84 odstotkov). Med ostalim prebivalstvom Hrvaške je namreč še vedno precej velik delež oseb brez izobrazbe, med ženskami kar 19 odstotkov, čeprav se je v desetletju 1961–1971 dvignila izobrazbena raven žensk. Povečal se je delež Slovenk s končanimi šolami za kvalificirane delavke, s srednjim strokovnim kadrom, končanimi fakultetami in visokimi šolami (SZS 1974b). Slovenke so povprečno manj aktivne, vendar bolj kvalificirane kot ostale ženske. Nižja je aktivnost Slovenk, ki so prišle v Hrvaško kot žene oficirjev, inženirjev, strokovnjakov. Večina Slovenk z višjimi in visokimi šolami ter s končanimi fakultetami je aktivno zaposlena, med vzdrževanimi pa je več Slovenk le s končanimi šolami za kvalificirane delavke. Slovenke so tako v primerjavi z ostalimi ženskami bolje izobražene, vendar kljub temu v manjšem deležu zaposlene. Med Slovenci so moški bolj aktivni, kot je državno povprečje (SZS 1974a).

Leta 1981 je bilo 34 odstotkov Slovencev zaposlenih in razmerje med spoloma je skorajda enako, medtem ko je pri ostalih prebivalcih (32 odstotkov zaposlenih) še vedno skoraj dvakrat več zaposlenih moških kot žensk. Med zaposlenimi moškimi je bilo med Slovenci v primerjavi z ostalimi moškimi več takih s strokovno izobrazbo ali visokokvalificiranih, manj pa je bilo Slovencev s končanimi šolami za nekvalificirane in kvalificirane delavce (SZS 1984b). Tudi sedaj imajo moški v povprečju boljšo izobrazbeno raven kot ženske. Postavlja se vprašanje, kakšne poklice so Slovenci kot bolje izobraženi opravljali, na kakšnih delovnih mestih so bili zaposleni ter kakšno vlogo in kakšen vpliv so imeli v takratni hrvaški družbi. Med zaposlenimi Slovenci je bilo precej manj kmetov, več rudarjev, industrijskih delavcev, zaposlenih v družbeni zaščiti, vodstvenega osebja, strokovnjakov in umetnikov. Med Slovenkami je bilo v primerjavi z ostalimi ženskami več zaposlenih v storitvah, upravi in administraciji ter med strokovnjakinjami. Med Slovenci so se moški na začetku osemdesetih let dvajsetega stoletja na Hrvaškem zaposlovali v sekundarnem, terciarnem in kvartarnem sektorju, ženske pa v terciarnem in kvartarnem. Ostalo prebivalstvo, predvsem moško, je bilo zaposleno pretežno v industriji, ki je bila v osemdesetih letih dvajsetega stoletja na Hrvaškem (kot tudi v Sloveniji in drugje v Evropi) na višku svojega razvoja. Slovenci so bili na Hrvaškem vseskozi tisti del zaposlenega prebivalstva, ki je bil bolje kvalificiran in na delovnih mestih tudi višje pozicioniran.

Leta 2001 je bila izobrazbena struktura Slovencev v primerjavi z ostalimi na Hrvaškem še vedno boljša. Vsaj štiriletno srednjo šolo ali več je imelo 42 odstotkov Slovencev, pri ostali populaciji pa je znašal ta delež 32 odstotkov (grafikon 5). Med Slovenci je precej višji delež fakultetno izobraženih. Stanje se je v primerjavi z letom 1981 krepko izboljšalo. Tako pri Slovencih kot pri ostalih se je povečal delež fakultetno izobraženih in delež oseb s končanimi srednjimi šolami. Med ostalimi je skorajda izginila prej številčna skupina brez šolske izobrazbe, ki je med Slovenci na Hrvaškem izginila že po drugi svetovni vojni, saj so se v Hrvaško izseljevali predvsem višje izobraženi in kvalificirani Slovenci (DZS 2001).

Grafikon 5: Stopnja šolske izobrazbe med Slovenci in prebivalstvom R. Hrvaške leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

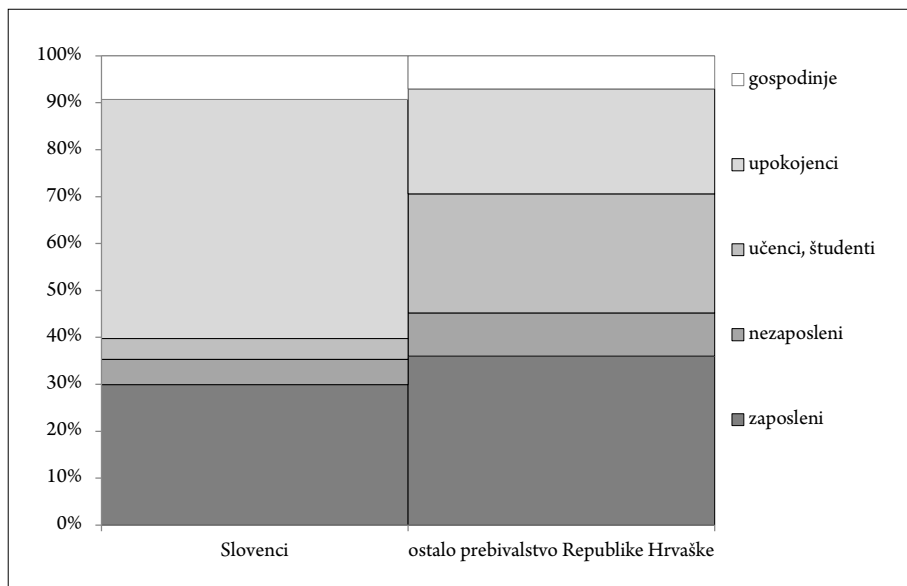
Zanimajo nas tudi razlike pri Slovencih glede pridobljene izobrazbe med županijami leta 2001. V Zagrebu so Slovenci glede na povprečje Slovencev na Hrvaškem daleč najboljše izobraženi, saj jih ima kar 28 odstotkov končano vsaj višjo šolo, povprečje za Slovence na ravni države je namreč 19 odstotkov. V tem univerzitetnem mestu živi skoraj 70 odstotkov vseh Slovencev na Hrvaškem z doktoratom, 10 odstotkov jih je še v Primorsko-goranski županiji. Slovenci imajo povprečno višjo izobrazbo tudi v Istrski, Zadrski, Dubrovniško-neretvanski in Splitsko-dalmatinski županiji (Dalmacija). V Primorsko-goranski županiji in na splošno v vseh obmejnih županijah s Slovenijo (izjema je le Istra) imajo Slovenci povprečno slabšo izobrazbo (DZS 2001).

Leta 2001 je šole obiskovalo 663 Slovencev in le 34 odstotkov jih je obiskovalo osnovno šolo (med ostalimi 53 odstotkov), 25 odstotkov srednjo šolo (tudi med ostalimi 25 odstotkov), 9 odstotkov višjo šolo (med ostalimi le 5 odstotkov), kar 26 odstotkov fakultete (med ostalimi 16 odstotkov) in 6 odstotkov podiplomski študij (med ostalimi le 2 odstotka) (DZS 2001). Posebej skrb vzbujajoč je podatek o nizkem številu šolajočih se Slovencev, ki nato prehajajo v zaposlitveni sektor – zaposlitvena in ekonomska moč Slovencev na Hrvaškem tako vztrajno padata.

7. Ekonomska aktivnost Slovencev

Leta 2001 je bilo na Hrvaškem 4.547 Slovencev ekonomsko aktivnih, kar predstavlja le 34 odstotkov Slovencev (med ostalim prebivalstvom Hrvaške 44 odstotkov). Razlog za nižji delež aktivnega prebivalstva med Slovenci je staro oziroma ostarelo slovensko prebivalstvo. 85 odstotkov ekonomsko aktivnih Slovencev je zaposlenih (pri ostalih 83 odstotkov) in 15 odstotkov nezaposlenih (pri ostalih 17 odstotkov). Ekonomsko aktivnega prebivalstva je med Slovenci torej manj. Upokojenci predstavljajo od skupno 8.622 ekonomsko neaktivnih Slovencev kar 78 odstotkov (pri ostalih le 39 odstotkov), učenci in študenti pa le 7 odstotkov (pri ostalih 44 odstotkov), kar priča o izrazito ostarelem slovenskem prebivalstvu na Hrvaškem (grafikon 6).

Grafikon 6: Ekonomska aktivnost Slovencev v R. Hrvaški v primerjavi z ostalim prebivalstvom leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

Največ Slovencev je zaposlenih kot inženirjev in tehnikov (20 odstotkov; ostalih le 14 odstotkov), strokovnjakov in znanstvenikov (14 odstotkov; ostalih le 8 odstotkov), uslužbencev (14 odstotkov; ostalih 11 odstotkov), v storitvah in trgovini (14 odstotkov; ostalih 15 odstotkov) in obrti (11 odstotkov; ostalih 15 odstotkov). Med Slovenci prevladuje strokovno in visoko izobraženo zaposlitveno osebje, več je inženirjev, tehnikov, javnih uslužbencev, strokovnjakov in znanstvenikov (DZS 2001). Stopnja brezposelnosti je bila leta 2001 na Hrvaškem okoli 20-odstotna, na začetku leta 2017 pa okoli 15-odstotna. Leta 2001 so imeli Slovenci v primerjavi z ostalim prebivalstvom višjo brezposelnost v Osiješko-baranjski in Šibeniško-kninski županiji (25–33 odstotkov), kjer je tudi sicer splošna brezposelnost visoka (20–24 odstotkov) (DZS 2001).

Analiza ekonomske aktivnosti med Slovenci po županijah leta 2001 kaže, da je v vseh županijah največ upokoјencev. V Šibeniški, Dubrovniški in Varaždinski županiji je med Slovenkami višji delež gospodinj, ki so se na Hrvaškem poročile in se niso zaposlile. Več kot 40 odstotkov vseh zaposlenih slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov je v Zagrebu, sledita Primorsko-goranska in Istrska županija. V Krapinsko-zagorski, Varaždinski in Medžimurski županiji se večji delež Slovencev kot drugje na Hrvaškem preživlja s kmetijstvom. Kar 22 odstotkov Slovencev je zaposlenih v Sloveniji, panožno največ Slovencev dela v industriji (14 odstotkov; ostali 19 odstotkov), trgovini (12 odstotkov; ostali 13 odstotkov), poslovanju z nepremičninami (7 odstotkov; ostali 5 odstotkov) in izobraževanju (6 odstotkov; ostali 5 odstotkov). V Krapinsko-zagorski, Karloški, Varaždinski, Primorsko-goranski, Istrski in Medžimurski županiji, torej v obmejnih županijah, je nadpovprečen delež Slovencev zaposlenih v Sloveniji. V Primorsko-goranski in Istrski županiji je precej Slovencev zaposlenih v hotelih in restavracijah, saj sta obe županiji izrazito turistični (DZS 2001). Tu so možnosti vključitve Slovencev na Hrvaškem, saj je Slovenija močna turistična in trgovinska partnerica Hrvaške.

Največ Slovencev, kar 48 odstotkov, dobiva dohodke s pokojnino (ostali 21 odstotkov), 29 odstotkov s prihodki od dela (ostali 34 odstotkov) in 16 odstotkov jih je brez prihodkov (ostali 36 odstotkov) (DZS 2001). Veliko Slovencev s pokojnino kot glavnim virom prihodka je posledica ostarelega prebivalstva, nižji delež oseb brez prihodkov pa kaže na boljšo gospodarsko situacijo Slovencev, kljub siceršnji prisotni brezposelnosti tudi pri Slovencih.

8. Gospodarski položaj in potencial Slovencev na Hrvaškem

Ocena gospodarskega položaja Slovencev na Hrvaškem predstavlja ogromno izzivov, saj ni bilo narejenih ustreznih raziskav, ki bi gospodarsko stanje in ekonomski položaj Slovencev na Hrvaškem ustrezno analizirale in ovrednotile, kot je to izvedeno v primerih proučevanj Slovencev v Italiji (Brezigar 2016,

8–31), Avstriji (Zupančič 2008, 235–239) in tudi na Madžarskem (Munda-Hirnök 2000, 235–240).

Gospodarski položaj in potenciali, s katerimi razpolagajo Slovenci na Hrvaškem, so pomemben indikator stanja skupnosti. Od gospodarske moči sta odvisna politično in kulturno delovanje ter celoten položaj slovenske skupnosti na Hrvaškem. Prestiž slovenstva na Hrvaškem (kljub številčni majhnosti) je povezan z ekonomskim statusom vidnih predstavnikov Slovencev. Na tem mestu se postavlja vprašanje, kakšen je ekonomski položaj najpomembnejših in najvplivnejših Slovencev na Hrvaškem, posebej v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške in z najuspešnejšimi Slovenci v Sloveniji.

Pomembno je stanje gospodarstva, podjetništva in splošne življenjske kakovosti na Hrvaškem, tudi v primerjavi s Slovenijo. Rezultati anketne raziskave kažejo, da 85 odstotkov anketirancev meni, da je gospodarska situacija na Hrvaškem slabša oziroma precej slabša kot v Sloveniji, 78 odstotkov pa ocenjuje kakovost življenja na Hrvaškem kot slabšo oziroma precej slabšo kot v Sloveniji. Prihodki in pokojnine so nižji, socialna varnost slabša, cene višje, možnosti zaposlovanja mladih slabe, splošna nezaposlenost visoka itd. S podjetništvom se ukvarja 17 odstotkov anketiranih in večina bi gospodarsko in poslovno sodelovala s Slovenijo. Sicer pa slovenske podjetnike na svojem območju pozna 37 odstotkov vprašanih. Kljub velikemu deležu nezadovoljnih z gospodarstvom bi se jih le 21 odstotkov preselilo ali vrnilo v Slovenijo, kar nakazuje, da Slovencev na Hrvaškem ne zadržujejo zgolj ekonomske okoliščine, temveč tudi družine, prijateljske vezi itd. Kar 62 odstotkov anketiranih je ocenilo stanje Slovencev v Hrvaškem pred letom 1991 kot dobro ali zelo dobro, ta delež pa je v času samostojne Hrvaške padel na 39 odstotkov (Pajnič 2006, 216–222).

V nadaljevanju so predstavljena bistvena razvojna področja, kjer bi bilo možno aktivirati potenciala Slovencev na Hrvaškem.

1. Današnji znani in uspešni Slovenci, ki krojijo politično, športno, umetniško ali novinarsko življenje na Hrvaškem, so javnosti znani in delno tudi raziskani (Kržišnik-Bukić 2016). Uspešni slovenski gospodarstveniki in znanstveniki, ki so in še krojijo slovensko-hrvaške gospodarske odnose, pa so v družbi manj vidni. Naj omenimo le nekatere: Ivan Benigar (matematik in fizik), Žarko Dolinar (znanstvenik in namizni tenisač), Davorin Rudolf (znanstvenik in politik, redni član Hrvaške akademije znanosti in umetnosti), Anton Dolenc (elektrotehnični strokovnjak, inženir, izumitelj), Karl Gorinšek (politik, politolog) itd. Na tem mestu bi bila potrebna natančnejša dodatna raziskovanja področja ekonomske aktivnosti in vpliva Slovencev na Hrvaškem, saj ostajajo številna odprta vprašanja, ki so povezana z opredelitvijo položaja uspešnih slovenskih gospodarstvenikov in znanstvenikov na Hrvaškem, ki krojijo slovensko-hrvaške gospodarske odnose in vezi.
2. Na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je objavljen poslovni imenik slovenskih podjetnikov, poslovnežev in poslovnih klubov

zunaj Slovenije (Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu 2017), kjer so navedena tudi slovenska podjetja na Hrvaškem. Gre za dvanajst različnih slovenskih poslovnih subjektov, a bi bilo treba seznam dopolniti. Vključile bi se uspešne odvetniške, finančne in davčne družbe ter pisarne z zaposlenimi Slovenci, ki bi jih nato povezali v slovensko-hrvaško gospodarsko sodelovanje. Na seznamu je kot dober primer Poslovni klub slovensko-hrvaških gospodarstvenikov (*Poslovni klub slovensko-hrvaških gospodarstvenikov*).

3. Turizem je prav gotovo področje, ki je pomemben kazalec gospodarskega razvoja Republike Hrvaške. Na prelomu dvajsetega stoletja je bila poznana avstrijska riviera z Opatijo in Lovranom, povsod z visokim številom Slovencev, ki so bili ključni akterji takratnega razvoja turizma na Hrvaškem. Danes bi bilo treba vključiti Slovence na Hrvaškem v vseh obmorskih in termalnih letoviščih ter tržiti poznane hrvaške turistične kraje s Slovenci v sklopu turistične ponudbe v Sloveniji. Prav tako bi bilo potrebno, da Slovenci na Hrvaškem vključijo v turistične ponudbe tudi destinacije v Sloveniji, kot se to na primer že prakticira v Osijeku (Anima travel agency). Potrebna bi bila priprava seznama apartmajev, družinskih hotelov in lokacij z zdraviškim in kmečkim turizmom, torej vseh namestitvenih možnosti, ki so v lasti Slovencev in domačinov, blizu Slovincem. Ta seznam bi se objavil kot brošura v Sloveniji in na Hrvaškem, na spletnih veleposlaništev, uradov, turističnih organizacij, Facebooku ipd. Znanje slovenskega jezika je prioritetnega pomena in ekonomska vrednota, saj v Sloveniji danes govori hrvaško še zelo malo mlajših od 30 let. Znanje jezika je lahko ovrednoteno tudi z ekonomskega vidika, Slovenci na Hrvaškem so turistični vodniki in posredniki prenočišč, zato bi bilo treba te potencialne izkoristiti in odpreti kulturno-informacijske centre na Reki, v Zagrebu, Pulju, Splitu, Dubrovniku, Poreču, Labinu, Buzetu, Varaždinu, Osijeku itd. Tu se skriva dodana vrednost slovenstva v turizmu z izletništvom, obiskovanjem slovenskih društev na Hrvaškem, izleti v Istro, Kvarner, Medžimurje, kot to v Gorskem Kotarju že uspešno izvaja Marko Smole s Palčavo šišo (Smole & Zupančič 2017, 136–137).
4. Od jeseni 2008 obstaja na Reki Euro urad, od leta 2013 nosi ime EU korak, Udruga za razvoj civilnog društva (EU korak 2017). Euro urad je bil ustanovljen kot podjetje na pobudo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter v okviru krovne organizacije Zveze slovenskih društev na Hrvaškem. Namenjen je spodbujanju in podpori slovenskih društev pri prijavih na razpise za čezmejne projekte in črpanje sredstev iz evropskih skladov (Mirković 2009, 9). Z namenom, da se organizacija lahko prijavlja na razpise za projekte, se je Euro urad preoblikoval v neprofitno društvo in preimenoval v EU korak (Intervju z Marjano Mirković 2017). EU korak je po-memben zaradi vključitve mladih Slovencev na območju Reke in

trenutno deluje preko Facebooka (vse v hrvaščini), saj spletne strani nima (EU korak 2017). Mladi so namreč tista ciljna populacija, v katero je nujno potrebno vlagati za prihodnji (ekonomski) razvoj skupnosti. Na voljo je hitra tehnologija s spletnimi stranmi, na primer s Facebookom, kar pred časom še ni bilo možno. Informiranost mladih je postala lažja in hitrejša. Vprašanje pa je, kolikšna je zainteresiranost (mladih) slovenskih podjetnikov in gospodarstvenikov na Hrvaškem za vključevanje v ekonomsko aktivnost Slovencev na Hrvaškem. Zadnje raziskave namreč kažejo, da mladi ne kažejo velikih interesov v povezavi z narodnostnim opredeljevanjem in angažiranostjo za manjšinsko skupnost (Kržišnik-Bukič 2017, 227–284, Medvešek & Riman 2017, 183–226). Morda pa so potenciali pri aktiviranju mladih Slovencev na področju gospodarskega povezovanja in sodelovanja, saj se mladi dandanes zavedajo, da se je treba za zaposlitvene možnosti in priložnosti bolj aktivirati in posledično tudi vključiti v družbo.

5. Prisotnost slovenskih raziskovalnih ustanov, posebej v Zagrebu, je bistvenega pomena za slovensko skupnost na Hrvaškem, vprašljiva pa je zainteresiranost za odprtje tovrstnih institucij v glavnem mestu Hrvaške, ki je bilo za Slovence na Hrvaškem vselej velikega pomena. Reka ima potrebne iniciative in z odprtjem Enote Inštituta za narodnostna vprašanja (INV) Reka je bil storjen pozitiven korak v smeri raziskovanja slovenstva neposredno na Hrvaškem. Izkoristiti je možno tudi fakultete s slovenščino kot študijskim jezikom, kot sta lektorata Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v Zadru in Zagrebu. V teku so tudi razmišljanja o lektoratu slovenščine na Reki (Šestan Kučić 2017).

Slovenska manjšinska skupnost mora samoiniciativno stremeti k osnovanju ekonomskih temeljev, začevši z osnovanjem gospodarskih zvez in finančnih organov, ki bi ji omogočali nadaljnji razvoj, saj je skupnost finančno popolnoma odvisna od podpor matične države Slovenije, Hrvaške in projektov Evropske unije, ki v celoti financirajo manjšinsko kulturno, politično in izobraževalno dejavnost. Manjšini je zagotovljena prihodnost v primeru, če ima zasnovane dobre gospodarske temelje, na katerih lahko uspešno gradi celostno manjšinsko življenje (Brezigar 2016, 24). Slovenci na Hrvaškem morajo skupaj s Slovenijo ustvarjati imidž uspešnosti, kreativnosti in iznajdljivosti. Aktivni morajo biti tako manjšinski pripadniki na Hrvaškem kot tudi Slovenija. Relativna gospodarska neaktivnost Slovenije ni pripomogla k ustvarjanju prestiža slovenskega gospodarstva in Slovencev na Hrvaškem, čeprav je bila Slovenija v hrvaških očeh vedno bolj razvita. Prestiž slovenstva je odvisen od prestiža in sposobnosti Slovenije, da na Hrvaškem uspešno promovira lastno gospodarstvo, jezik, kulturo, šport ipd. Na žalost je bila Slovenija na področju lastne gospodarske in turistične promocije premalo dejavna. Na Hrvaškem ni organizacij, informativnih, turističnih ali promocijskih centrov o Sloveniji, ki bi vsaj posredno vplivali na

prestíž slovenstva, slovenskega jezika, ekonomske vezi in posledično na celoten gospodarski razvoj slovenstva. Potrebno bi bilo obveščanje o dogodkih, ki se odvijajo v Sloveniji in ki bi bili zanimivi tudi za pripadnike hrvaške jezikovne skupnosti, kot so koncerti znanih glasbenih izvajalcev nekdanje skupne države, o čemer sicer občasno poroča reški Novi list. Ni dovolj promocijske dejavnosti, ki bi bila privlačna tudi za Hrvate in ki bi tako posredno promovirala slovensko gospodarstvo na Hrvaškem.

Položaj slovenstva na Hrvaškem je odvisen od gospodarske, politične in kulturne moči in pomoči Slovenije. Zastaviti je treba razvoj v obe smeri in promovirati Slovenijo na Hrvaškem ter hkrati izkoriščati dane potenciale Slovencev na Hrvaškem. Prav gotovo pa je ta zastavljena smer razvoja dolgoročne narave in je o tem treba prepričati akterje v Sloveniji in tudi v slovenski skupnosti na Hrvaškem.

9. Zaključek

Članek analizira ekonomski položaj in demografsko strukturo Slovencev na Hrvaškem. Največja koncentracija Slovencev je v mestu Zagreb ter Primorsko-goranski in Istrski županiji. Predstavljene so analize vseh popisov prebivalstva na osnovi primerjav z ostalim prebivalstvom Hrvaške in v primerjavi s Slovenci po županijah. Slovenci so na Hrvaškem starejši in bolj izobražen segment populacije, kar so pokazale številne primerjave. Večina Slovencev na Hrvaškem se je rodila v Sloveniji, največ je priseljenih iz obdobja 1946–1960, tako imenovanih starih priseljencev. Med vzroki priselitev izstopajo družinski razlogi, zaposlitveni vzroki pa so v Hrvaško privedli okoli petino Slovencev. Priseljevalo se je vedno več žensk. Slovenci so populacija, ki je pod velikimi asimilacijskimi vplivi – gre za stare priseljence, saj se priseljevanje iz Slovenije po letu 1981 stalno zmanjšuje. Slovenija je bila po drugi svetovni vojni bolje razvita kot hrvaški zaposlitveni centri Reka, Pulj in Zagreb. Od osemdesetih let dalje ni več ekonomskih *pull* dejavnikov, ki bi intenzivno pritegovali Slovence v Hrvaško. Prevladujejo družinski razlogi, predvsem poroke žensk.

Višja je izobrazba Slovencev, ki opravljajo poklice, za katere je potrebna visoka kvalificiranost posameznika, kar pa ni v celoti zadosten pogoj za boljše prihodke ali višjo stopnjo zaposlenosti. Med zaposleno moško slovensko populacijo je bilo in je še vedno več inženirjev, tehnikov, strokovnjakov, znanstvenikov in uslužbencev. Med Slovenkami prevladujejo zaposlene v storitvah, upravi in administraciji. Med zaposlenimi jih več kot petina dela v tujini, v obmejnem območju s Slovenijo je zaposlitvena navezanost na Slovenijo še očitnejša. Manj je aktivnih, med neaktivnimi pa predstavljajo upokojenci izrazito večino, učenecv in študentov je malo.

Gospodarstvo in življenjska kakovost sta slabši kot v Sloveniji; prihodki in pokojnine so nižji, socialna varnost slabša, cene višje, možnosti zaposlovanja

mladih slabše, splošna nezaposlenost visoka itd. Obiskovanje Slovenije in stiki so bili pred letom 1991 intenzivnejši, razlogi za to pa so podražitve, pomanjkanje denarja, staranje itd.

Od gospodarske moči Slovencev sta odvisna politično in kulturno delovanje ter celoten položaj slovenske skupnosti na Hrvaškem. Ostaja odprto vprašanje, kakšen je ekonomski položaj najpomembnejših in najvplivnejših Slovencev na Hrvaškem, posebej v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške in z najuspešnejšimi Slovenci v Sloveniji, saj ni bilo narejenih ustreznih raziskav, ki bi gospodarsko stanje in ekonomski položaj Slovencev na Hrvaškem ustrezno analizirale in ovrednotile. Kljub velikemu deležu nezadovoljnih z gospodarstvom bi se jih le petina preselila ali vrnila v Slovenijo, kar dokazuje trdne vezi s Hrvaško. Današnji znani in uspešni Slovenci, ki krojijo politično, športno, umetniško ali novinarsko življenje na Hrvaškem, so javnosti bolj znani in tudi raziskani, kdo so uspešni slovenski gospodarstveniki in znanstveniki, ki so sicer v širši družbi manj vidni, pa ostaja vprašanje, odprto za prihodnja raziskovanja, ki so na področju ekonomske aktivnosti Slovencev na Hrvaškem še kako potrebna.

Položaj slovenstva na Hrvaškem je odvisen od gospodarske, politične in kulturne moči in pomoči Slovenije. Zastaviti je treba razvoj v obe smeri in promovirati Slovenijo na Hrvaškem ter hkrati izkoriščati potenciale Slovencev na Hrvaškem. Perspektive Slovencev so odvisne od pripravljenosti Slovenije in Slovencev na Hrvaškem za investiranje v ekonomski razvoj. Prav gotovo pa je ta zastavljena smer razvoja dolgoročne narave in je o tem treba prepričati akterje v Sloveniji in tudi v slovenski skupnosti na Hrvaškem.

Literatura in viri

- Anima travel agency, <https://www.facebook.com/animaturisticaagencija/> (25. 1. 2018).
- Bogatec, N. & Sussi, E. 2005. *Mladi, gospodarstvo, kultura: analiza stanja za razvoj slovenske manjšine v Italiji*. SLORI, Trst.
- Brezigar, B., 1996. Slovenci v Hrvaški: narodna manjšina ali ne? *Primorski dnevnik*, 3. marec 1996, 13.
- Brezigar, S., 2016. Model za celovito oceno stanja in razvojnih perspektiv narodnih manjšin ter njegova aplikacija na slovensko narodno manjšino. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnšek (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 8–31.
- Bufon, M., 2001. Družbeno-gospodarski položaj manjšin v zgornjem Jadranu. V K. Anderwald, K. Hren, P. Karpf & M. Novak-Trampusch (ur.) *Volksgruppen in elektronischen Zeitalter*. Land Kärnten, Klagenfurt, 268–280.
- Drnovšek, M., 1995. Slovenski izseljenci na Hrvaškem do leta 1914. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 107–113.
- DZS – Državni zavod za statistiku Republike Hrvaške, 2001. *Popis stanovništva 2001*. Državni zavod za statistiku Republike Hrvaške, <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/Hdefault.html> (15. 11. 2017).
- DZS – Državni zavod za statistiku Republike Hrvaške, 2011. *Popis stanovništva 2011*. Državni zavod za statistiku Republike Hrvaške, <https://www.dzs.hr/> (20. 11. 2017).

- EU korak – Udruga za razvoj civilnog društva EU korak, <https://sl-si.facebook.com/Udruga-za-razvoj-civilnog-dru%C5%A1tva-EU-korak-1635656266751243/> (17. 8. 2017).
- Gantar Godina, I., 2003. Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do leta 1848. *Dve domovini / Two homelands* 18, 123–134.
- Intervju z Boštjanom Matjažem Kordišem, predsednikom društva Triglav iz Splita in predsednikom sveta slovenske narodne manjšine za Splitsko-dalmatinsko županijo, 2005.
- Intervju z Marjano Mirković, novinarko na Hrvaškem, 2017.
- Jerman, S. & Todorovski, I., 1999. *Slovenski dom v Zagrebu: 1929–1999*. Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom, Zagreb.
- Josipovič, D. & Škiljan, F., 2014. Nekatere novejšje dileme razvoja slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na območju ob meji s Slovenijo. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 73, 29–47.
- Josipovič, D., 2014a. Slovenci na Balkanu skozi moderne popise prebivalstva 1880–2012. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovenskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, Ljubljana, 67–90.
- Josipovič, D., 2014b. Preseljevanje Slovencev med jugoslovanskimi republikami in poselitveni vzorec po letu 1945. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovenskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, Ljubljana, 119–136.
- Klemenčič, M., 1996. Slovenci v Hrvaški/Slovenci u Hrvatskoj. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 31, 237–239.
- Kolar, B., 1995. *Delo slovenskih duhovnikov med Slovenci v Zagrebu med obema vojnama*. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 176–189.
- Kržišnik-Bukić, V., 1992a. O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921–1991. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 26/27, 172–199.
- Kržišnik-Bukić, V., 1992b. Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru. *Svobodna misel* 30 (11) 26. junij 1992, 12–13.
- Kržišnik-Bukić, V., 1993a. Proučevanje Slovencev v prostoru bivše Jugoslavije: stanje in načrti. *Dve domovini / Two homelands* 4, 159–161.
- Kržišnik-Bukić, V., 1993b. Slovenski gostinci in pomen gostiln v Zagrebu v 30-letih 20. stoletja. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 28, 136–142.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995a. Između prošlosti i sadašnjosti. *Glas Istre* 52 (142), 27. maj 1995, 15.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995b. O narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 133–188.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995c. Okvirni pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 29/30, 85–93.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995č. *Slovenci v Hrvaški: zbornik skupine avtorjev*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik-Bukić, V., 1997a. *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško: statistični kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik-Bukić, V., 1997b. Slovenci južno od Kolpe. *Večer* 53 (242), 18. oktober 1997, 35.
- Kržišnik-Bukić, V., 1998a. Slovenci na Hrvaškem in slovensko narodno vprašanje. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 33, 7–30.

- Kržišnik-Bukić, V., 1998b. Tisti, ki so odšli južno od Kolpe, končno le zbujajo zanimanje. *Delo* 40 (34), 11. februar 1998, 10.
- Kržišnik-Bukić, V., 2000a. Slovenci upravičeno prizadeti zaradi izbrisa iz ustave. *Novi odmev* 12, 12–13.
- Kržišnik-Bukić, V., 2000b. Slovenci v ustavi Republike Hrvaške. *Delo* 42 (216), 16. 9. 2000, 31.
- Kržišnik-Bukić, V., 2002. Slovenci v naslednicah nekdanje Jugoslavije. *Delo* (44) 14–20, 18. 1. – 26. 1. 2002, 4.
- Kržišnik-Bukić, V., 2016. Sodobno slovensko narodotvorje in primer slovenskega manjšinskega konteksta na Hrvaškem. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 142–167.
- Kržišnik-Bukić, V., 2017. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepanje. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec, Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, 277–287.
- Medvešek, M. & Riman, B., 2017. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec, Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, 183–226.
- Mirković, M., 2009. Minister dr. Boštjan Žekš na Reki. *Kažipot*, maj 2009, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HFGGIGCL> (1. 9. 2017).
- Munda Hirnök, K., 2000. Položaj Slovencev na Madžarskem po letu 1990: vizije in možnosti na pragu 3. tisočletja. *Traditiones* 29 (1), 235–240.
- Pajnič, K., 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem: magistrsko delo*. Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana.
- Poslovni klub slovensko hrvaških gospodarstvenikov, <http://slo-cro-klub.hr/hr> (1. 9. 2017).
- Riman, B. & Riman, K., 2012. *Slovenski dom KPD Bazovica*. Solution, Reka.
- Riman, B. & Riman, K., 2016a. Hrvatarji v slovenski književnosti. *Slavistična revija* 64 (3), 315–324.
- Riman, B. & Riman, K., 2016b. Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine. *Zgodovinski časopis* 70 (3/4), 338–363.
- Riman, B., 2006. Aktivnosti kulturno prosvetnega društva Slovenski dom “Bazovica” v reškem tisku: “Novi list” in “La voce del popolo” med letoma 1947 in 1957. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 48/49, 54–79.
- Riman, B., 2008. Barbara Branka Verdonik-Rasberger in njeno delovanje v slovenskem domu KPD “Bazovica”. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 56/57, 264–277.
- Riman, B., 2010. *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do leta 1991: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Riman, B., 2011. Doseljavanje slovenskog stanovništva s današnjeg prostora Republike Slovenije u Pulu do 1918. godine. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 64, 68–85.
- Riman, B., 2012. Delovanje slovensko-hrvaških društev v Pazinu. *Acta histriae* 24, 357–380.
- Riman, B., 2013a. Čitaonicu je osnovala “šaka braće Slovenacah” u želji “da pokažu svijetu, da se znadu ponosit svojim dičnim imenom, svojim milim jezikom”: slovenska društva u Puli od 1886. do 2011. godine. *Histria* 3, 143–166.
- Riman, B., 2013b. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u čabarski kraj na temelju zabilješki u knjigama Status animarum. *Migracijske i etničke teme* 29 (1), 63–88.

- Riman, B., 2014a. Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine. *Časopis za suvremenu povijest* 46 (3), 535–554.
- Riman, B., 2014b. Središnjega kraja i Kupske doline na temelju zabilješki u knjigama. Stanje duša od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. *Migracijske i etničke teme* 30 (1), 95–124.
- Riman, B., 2015. Slovenske dekle na radu u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća. V A. Dremel, L. Čale Feldman, L. Dujčić, R. Borić, S. Prlenda, M. Grdešić & R. Jambread, L. Du (ur.) *Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi*. Centar za ženske studije, Zagreb, 125–134.
- Riman, B., 2016a. Delovanje Slovencev v Osijeku med drugo svetovno vojno. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 77, 137–154.
- Riman, B., 2016b. 130 let slovenskega združevanja na Hrvaškem. *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 266–285.
- Smole, M. & Zupančič, Š., 2017. Dediščina na starih tovarniških poteh v prostoru doline Zgornje Kolpe in Čabranke – od Broda Moravic do Loške doline: mednarodna poletna delavnica Slovenskega etnološkega društva in Etnološke zbirke Palčava šiša Plešce (Hrvaška), 12.–19. avgust 2017. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 57, 3/4, 136–137.
- Statistische Central Commission, 1914. *Österreichische Statistik die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. Statistischen Central Commission, Wien.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2017. *Selitveno gibanje, Slovenija, 2016*, <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6750> (16. 10. 2017).
- Szabo, A., 1995. Socijalna struktura Slovenaca u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji između 1880. i 1910. godine. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 85–105.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1955a. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine. Knjiga IX. Stanovništvo po narodnosti*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1955b. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine. Knjiga V. Stanovništvo po pismenosti. Knjiga VI. Stanovništvo po rodnom kraju*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1959a. *Popis stanovništva 1948. Knjiga I. Vitalna i etnička obeležja*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1959b. *Popis stanovništva 1953. Knjiga III. Pismenost i školska sprema. Knjiga VII. Bračno stanje. Knjiga VIII. Narodnost i materni jezik*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1960a. *Popis stanovništva 1953. Knjiga IV. Savezni zavod za statistiku, Beograd.*
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1960b. *Popis stanovništva 1953. Knjiga XI. Starost, pismenost i narodnost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1966. *Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema popisu 1961. Statistični bilten 398*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1967. *Popis stanovništva 1961. Knjiga VI. Vitalna, etnična i migraciona obeležja. Rezultati za opštine*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1969. *Popis stanovništva 1961. Knjiga IV. Ekonomska obeležja stanovništva. II deo (radnici – službenici)*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1971. *Popis stanovništva 1961. Knjiga II, Pismenost i školovanost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1974a. *Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo. Ekonomska obeležja, II. deo (zaposleno osoblje)*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.

- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1974b. *Popis stanovništva i stanova 1971. Stanovništvo. Pismenost i školovanost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1984a. *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 1981.* (Tabele 56, 70, 75 in 97). Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS - Savezni zavod za statistiku, 1984b. *Statistički godišnjak Jugoslavije. XXXI*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- Šestan Kučić, I., 2017. Dogovoreno osnivanje slovenskog lektorata na Filozofskom fakultetu u Rijeci. *Novi list.hr*, 6. junij 2017, <http://www.novolist.hr/Vijesti/Rijeka/Dogovoreno-osnivanje-slovenskog-lektorata-na-Filozofskom-fakultetu-u-Rijeci?articlesrclink=related> (3. 9. 2017).
- Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, 2017, *Poslovni imenik slovenskih podjetnikov, poslovnežev in poslovnih klubov zunaj RS*, http://www.uszs.gov.si/si/znanost_mladi_gospodarstvo/gospodarstvo/poslovni_imenik_slovenskih_podjetnikov_poslovnezev_in_poslovnih_klubov_zunaj_rs/ (1. 8. 2017).
- Zavratnik-Zimic, S. 1997. Slovenci v Hrvaški/Slovenci u Hrvatskoj. *Družboslovne razprave* 13 (24/25), 234–238.
- Zavratnik-Zimic, S., 1999. O proučevanju slovensko-hrvaškega obmejnega prostora: definiranje in konceptualni nastavki. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 35, 143–156.
- Zlatković Winter, J., 1993. Imigracije u Hrvatskoj: skica povjesnog toka. *Migracijske teme* 9 (3/4), 303–323.
- Zupančič, J., 1999. *Slovenci v Avstriji*. Inštitut za geografijo, Ljubljana.
- Zupančič, J., 2008a. *Razvojne možnosti slovenskih manjšin v sosednjih državah: zaključno poročilo*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Zupančič, J., 2008b. The Economic Situation of Carinthian Slovenes after WW II. *Slovene studies* 30 (2), 235–239.
- Žitnik Serafin, J., 2013. Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini / Two homelands* 37, 41–52.

Opombe

- ¹ Upoštevani so različni kriteriji številčnega gibanja Slovencev na Hrvaškem – v obdobju 1880–1910 je kriterij slovenski materni in pogovorni jezik, v obdobju 1921–1931 slovenski materni jezik in v ostalih obdobjih narodnostna opredelitev.

Nives Zudič Antonič

Teaching in Plurilingual Environments with a Minority Language: Analysis of a Pre-service Training Project

The article presents some results of international research conducted within the Comenius 2.1 INFO project – Designing a training model for teachers working in multilingual areas with minority languages. The project led to the development of an in-service teacher training model that enables teachers to use didactic and methodological materials, knowledge, attitudes and strategies to enhance their teaching practice and to promote fully the developmental potential of students speaking minority languages. The professional profile that emerged from the study takes into consideration all the qualification elements that constitute a common denominator to multilingual school systems with a minority language presence and that have allowed researchers to identify specialization modules and to explore problems and themes studied within the European study programme.

Keywords: minority language, Italian, Comenius 2.1, teacher training, teachers, multilingualism, teacher training course model.

Poučevanje v večjezičnih okoljih z manjšinskimi jeziki: analiza projekta izobraževanja učiteljev

V članku avtorica predstavi rezultate mednarodne raziskave, ki je bila izvedena v sklopu projekta Comenius 2.1 INFO – Oblikovanje modela usposabljanja za učitelje, ki delajo na večjezičnih področjih z manjšinskimi jeziki. Avtorji so z raziskavo identificirali in razvili model usposabljanja učiteljev, ki bo omogočil razpolaganje z didaktičnimi in metodološkimi prijemi, znanjem, pristopi in strategijami za izboljšanje pedagoške prakse ter vesplošno spodbudili razvojni potencial učencev, govorcev manjšinskih jezikov. Na podlagi raziskave je bil izdelan strokovni profil, ki upošteva vse kvalifikacijske elemente, ki predstavljajo skupni imenovalac večjezičnim šolskim sistemom z navzočnostjo manjšinskih jezikov. Raziskovalcem pa so omogočili, da izluščijo študijske module za specializacijo ter poglobljanje problematik in tematik, s katerimi so se ukvarjali v okviru evropskega študijskega programa.

Ključne besede: manjšinski jezik, italijanščina, Comenius 2.1, usposabljanje učiteljev, učitelji, večjezičnost, model za usposabljanje učiteljev.

Correspondence address: Nives Zudič Antonič, Oddelek za italijanistiko, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem / Department of Italian, Faculty of Humanities, University of Primorska, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenia, e-mail: nives.zudic@fhs.upr.si.

1. Introduction

The article presents some results of international research conducted within the Comenius 2.1 INFO project – Designing a training model for teachers working in multilingual areas with minority languages (2005–2007). One aim of the project was a teacher training model based on quality indicators that correspond to new professional competences required in multilingual areas, and by multilingual teaching forms and didactics. As the project proceeded various educational needs were identified, relating to the socio-cultural context, the system and the teaching staff. Based on needs analysis, a framework of reference for knowledge, abilities and attitudes required from teachers working in multilingual contexts was identified.

The professional profile developed during the study took into consideration all the qualification elements that are in common to all multilingual educational systems that include minority language learning. These qualification elements allowed for the identification of speciality models and for a close examination of problems and themes studied within the European training course.

2. Theoretical Foundations: Education for Bilingualism and Multilingualism

The path to bilingualism and multilingualism is gradual and exceptionally complex. Successful bilingual or multilingual education is the result of a number of different factors, one of which is successful language teaching. In recent years, language learning and teaching in bilingual areas has been influenced by events and conditions in society (migration processes, globalisation, the role and importance of English, etc.) that also changed the attitude to language, its role and the competences required (Čok 2009, Čok & Pertot 2010, Zudič Antonič 2017). In view of this, if we wish to pursue the goals of modern education, which are also the goals of modern society (between school and society there is a dialectic relationship: school is expected to educate in accordance with the needs of society), we must ask ourselves what sort of teaching should be organised. School as a reflection of a wider social community dictates that teachers achieve certain educational goals, but in heterogeneous classrooms teachers are faced with a very demanding and complex situation, since if they wish to motivate their students they have to be even more dedicated to their work (Zudič Antonič & Zorman 2014); they need new, different, up-to-date materials; they have to establish successful relations with their students and colleagues; they have to forge links with the community and draw from it information, answers, encouragement and challenges (Zudič Antonič & Malčič 2007).

Modern language teaching is based on a communicative approach and the development of the ability to communicate interculturally: teaching is focused

on the student and his or her communicational needs (Ciliberti 2012, Nalesso & Malčič 2007); it is directed at the learning process and takes into account different learning styles; it also takes into account that language, culture and society are connected, and that an individual microcosm is a reflection of the social microcosm (Byram 1989); there are equal relations between teachers and students, which encourages and strengthens students' sense of responsibility and independence; lessons also include the use of information communication technology (ICT) (Balboni 1998).

With these factors in mind, it is necessary to introduce changes in language teaching/learning. In all the methodological approaches applied in the past, there were constants which received different emphasis in different periods: for example, the active, direct and oral method, the imitation method, the inductive method, the repetition method, and so on (Novak-Lukanovič, Zudič Antonič & Varga 2011). Another constant in methodological approaches, which can be very different from each other, is the basic didactic process. Methodological approaches depend on external and internal factors that influence the educational process. The external factors lie mainly in the cultural and political atmosphere of a particular historical period in a specific country, which to a certain extent determines the demands placed on educational institutions (Novak-Lukanovič 2011). Internal factors mainly consist of the development of an individual subject area and the attention given by the theoreticians of language learning and the authors of didactic materials to the different components of the teaching/learning process (Ciliberti 2001).

In our context, there are two main external reasons for the current changes: first, the Europeanisation of the national school system, which is supposed to be harmonised with the rest of the European Union member states (Council of Europe 2001), a foundational document for all EU members states for the preparation of annual work plans and curricula for languages, for examinations and textbooks, etc.); and second, the different population profiles in mandatory primary school, which have changed due to the migration processes and due to which it is necessary to manage the processes of language contact between the Slovene and Italian language/culture and between the languages/cultures of immigrants (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2012, Novak-Lukanovič 2011).

The internal reasons for the methodological changes are based directly on the development of various disciplines that are important for teaching – mainly the teaching of languages and the attention that various participants pay to different components of the teaching/learning process. The modern theory of foreign language teaching is focused mainly on the individual, the various ways in which the individual learns languages, on different levels of motivation, prior knowledge and experience, and learning strategies. Due to these special features, it is necessary to organise a methodological differentiation that represents the end of global didactic coherence. We are transitioning to a period of eclecticism,

where different issues of a heterogeneous nature interact and take on a crucial role (Ciliberti 2012). The central discussions in foreign language teaching/learning revolve around the didactics of multilingualism and differentiation.

Education for multilingualism encourages the learning of a number of languages and sets a number of goals: cultural, linguistic and cognitive (Byram 1997, Demetrio & Favaro 2002). Differentiated didactics deals with numerous differentiation factors that are present in teaching/learning: the psycho-social aspect of the students and teachers, and the status of each individual language (Ciliberti 2012).

2.1 Didactics of Multilingualism: Cultural, Linguistic and Cognitive Goals

According to EU recommendations, every citizen should know four EU languages: in addition to the mother tongue, three other European languages at different levels. In order for European citizens to become multilingual, we should move from the didactics of a specific language to the didactics of languages, or, to the didactics of multilingualism. The goals that are supposed to be achieved in multilingual and the multicultural classrooms are complex and can be divided into three groups:

- cultural goals: education for multiculturalism and diversity; development of the ability to understand and interpret other cultures in comparison with one's own;
- linguistic goals: development of the knowledge of languages and at least some of the functional types (depending on the level of language competence and the set goals);
- cognitive goals: development of flexibility, curiosity, ability to adapt and create strategies for learning languages at different levels.

2.1.1 Cultural Goals

Intercultural education and education for diversity must be developed in all subjects, as this is the only way to realise interdisciplinarity, education for understanding and managing complex phenomena, and for resolving conflicts. Cesari Lusso (1992, 100) says that this is a "concept that needs to be considered in all its complexity and realised via global pedagogical projects".

2.1.2 Linguistic Goals

For the achievement of linguistic goals, differentiation of curricula and differentiated teaching are crucial, whereby ICT and integrated language learning (CLIL) are of great help. In addition, it is necessary to differentiate the skills in the acquisition of different languages and various competences.

2.1.3 Cognitive Goals

Considering that the fundamental goal of modern language teaching is to “teach how to learn”, it is necessary to develop and strengthen in students the awareness of the role they play as students, develop the skill of independent learning and awareness of its importance, as well as a responsible attitude to learning, critical thinking and self-evaluation (Ciliberti 2012). Differentiation of teaching (Puren 1996) or the concept of pedagogical variation (Dabène et al. 1990) assume that we are setting different goals for different students in the classroom, choosing different content, exercises and activities, and using different approaches, techniques, tools and take into account different working rhythms (in line with personality, interests, motivation, goals, cultures, habits, success and the language competence level of each student). Connecting different fields, views and findings “is the practical response / ... / to differentness, heterogeneity, changeability, instability, multiplicity” (Dabène et al. 1990, 96).

Pursuing the European reference framework (Council of Europe 2001), students cannot acquire the expected competences from the curriculum once and for all, since these are flexible competences that are realised in the use of language/languages in real communication situations, and for this the ability to adapt and negotiate is necessary. Different contexts, diverse problems that have to be solved, the new, unpredictable situations we find ourselves in, demand from us a suitable response. In these situations, it is necessary to know how to use/adapt language, which is why we must achieve creative, dynamic linguistic competences. If we are use one or more languages for communication, this means that we must be familiar with active strategies, we must be open, flexible and adaptable. We must be ready to know how to learn, which means that we have to:

- master the dynamic knowledge of things (linguistic and cultural knowledge);
- know how to do certain things with the help of suitable strategies;
- know how to be and be skilled at the cognitive, emotional and cultural level (in the European reference framework this is the existential competence (Council of Europe 2001, 157).

2.2 Training Teachers

The key factor for developing all these competences is suitable teacher training. Teachers who teach a language in a multicultural and multilingual classroom must primarily have an excellent knowledge of the language they are teaching, while at the same time they must also be equipped with new skills in language teaching and learning, and for this they must be trained in language teaching and learning on a continuous basis. On top of this, teachers who want to successfully organise student-focused teaching, must receive appropriate encouragement and help. Thus it is no longer enough for modern teachers to attend traditional seminars and spend some time abroad, but they have to be faced with various situations in which they use the language, testing themselves and acting in the local as well as

national and international context (Novak-Lukanovič, Zudič Antonič & Varga 2011). Only broadly educated teachers will manage the duties placed on them by the modern society and during their lesson and material preparation, as well as in the planning and conduction of lessons, constantly direct their attention to the students and their needs, wishes, interests, etc., delivering modern, innovative and engaging lessons. Institutions must support teachers in this by listening to the needs of teachers, students and the community. Motivation, self-respect and mutual help that contribute to the professional and personal growth of teachers also have considerable influence on everyday pedagogical practices, the teachers' self-realisation and the enactment of changes in school and consequently in society (Novak-Lukanovič 2011).

3. International Project Comenius 2.1 INFO – Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Languages

The project was set up to cope with the needs of teachers operating in various European linguistic minorities. The bilingualism and even the multilingualism that characterizes minority native-speakers and influences their linguistic competence require that teachers operating in schools with minority languages possess particular knowledge and adopt adequate attitudes and approaches in their work. In recent years the preservation of minorities has raised as a result of self-promotion by minorities themselves. In any case, there are many differences between norms adopted in various European environments, leading to diversified approaches used in teaching the mother tongue in schools.

There are nevertheless many differences between legal systems in various European countries that decide how mother-tongue languages are taught in schools. In some countries, a minority language is taught from primary school level, in others it is offered as optional subject or as an extra-curriculum project. In some other countries, teaching in the mother tongue is simply not provided for by law (Balboni 1999, Novak-Lukanovič, Zudič Antonič & Varga 2011). In order to introduce a minority language into monolingual school-systems where subjects are largely taught in the national language, teachers need particular competence and knowledge to promote the minority language in a multilingual curriculum. A school system in the area with a minority language presence has to identify and implement a didactic strategy and a methodology that allows for the promotion of the students' mother tongue, other languages spoken in the area, as well as other European languages (Balboni, Coonan & Ricci Garotti 2001, Rasom 2007, Roberts 2007).

The project has been developed in collaboration with various partners¹ working in areas with minority languages. The multilingual areas involved in the project are: the Ladin area in the province of Bolzano/Bozen, represented by the

Istitut Pedagogich Ladin; the Ladin area in the province of Trento, represented by the Sorastanza de la scoles de Fascia; the Slovene area in Carinthia, represented by the Pädagogische Hochschule Kärnten, Klagenfurt; the Friulian, Slovene and German-speaking area in Friuli Venezia Giulia, represented by the Direzione Scolastica Regionale Friuli Venezia Giulia, and the Istituto Regionale di Ricerca Educativa Friuli Venezia Giulia; the Sardinian, Catalan and Tabarchinan area in Sardinia, represented by the Istituto Regionale di Ricerca Educativa della Sardegna; the Welsh area in the United Kingdom, represented by Denbighshire County Council; and the Italian area of the Slovene coast represented by the Faculty of Humanities, University of Primorska.

In the first phase of the project the teachers' needs and the educational requirements of the social and cultural areas were identified. The team distributed questionnaires, managed discussion groups and gathered data on the activities and the projects in minority language in schools of the eleven different multilingual areas involved in the project. Based on the results from the analysis of teachers' needs and those of the head teachers and stakeholders, the working group drafted a training-course model. The model consists of a set of guidelines for the design of a specific training course for teachers who teach in multilingual areas where a minority language is spoken. The course is to be offered as in-service teacher training (Rasom 2007).

Guidelines help institutions in planning course contents based on teachers' needs. The course is to be offered to teachers who wish or need to promote a project or an activity in the minority language, or compare their practice with a multilingual didactic approach that involves the pupils' mother tongue (in the case of a minority language), or teachers who wish to compete professionally with European teaching standards that are becoming increasingly directed towards multilingual didactics (Nalesso & Malčič 2007).

3.1 The Research

3.1.1 The Present State, Needs and Expectations of Minority Language Teachers Operating in Multilingual Areas

The study began with a needs analysis by means of questionnaires distributed to school head teachers (41 questionnaires), teachers (281 questionnaires) and stakeholders (39 questionnaires), i.e. parents, politicians and cultural organizations. Later on, discussion groups were organized with the above mentioned respondents to discuss problems, expectations and perceptions beyond those included in the questionnaire. At the same time activities and projects in the minority language were planned for the school year 2004–2005 (Roberts 2007, Cosulich 2007). From the questionnaires and discussions numerous data emerged on teaching methodologies and contexts used in the instruction of a minority language in primary education.

From the Slovene Istria multilingual area the following institutions participated in the INFO study: 8 elementary schools, i.e. all three schools with Italian as language of instruction (ES (elementary school) Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Koper, ES Dante Alighieri in Izola, ES Vincenzo De Castro in Piran) and 5 schools with Slovene as language of instruction (ES Elvira Vatovec in Prade, ES Oskar Kovačič in Škofije, ES Dušan Bordon in Semedela, ES Vojka Šmuc in Izola, ES Ciril Kosmač in Piran). On the Slovene coast 8 questionnaires were distributed to schools head teachers, 40 to teachers (10 teachers per school with Italian as language of instruction and 2 teachers per school with Slovene as language of instruction) 5 questionnaires were distributed to stakeholders (parents, majors, institution managers). 10 teachers per school with Italian as language of instruction and 5 stakeholders participated in the study. The head teachers' viewpoint on the state of Italian schools in Slovenia is represented in its entirety since head teachers of all Italian schools on the Slovene coast were involved in the study. Among 11 participants in discussion groups some had previously completed the questionnaire, others not.

3.1.2 Questionnaires, Discussion Groups, Planning Activities

The number of questions in the questionnaires ranged from 12 (stakeholders) to 27 (teachers). The questionnaire was divided into sections discussing various aspects of minority language instruction. In the first part respondents were asked to self-evaluate their linguistic competences and teaching results, in the second part data on teaching methodologies were collected, the third part focused on linguistic policy, and the final part investigated teachers' expectations, perceptions and needs. This final part resulted in the most interesting and innovative study area. Questions were designed as closed type questions, but allowing some flexibility in answer levels. A small number of questions were followed by a yes/no answer, the majority offered a gradual answer ranging from one (the lowest level) to seven (the highest level). In addition, a space for ideas, suggestions and personal reflections on the minority languages universe was included. In discussion groups participants were invited to express themselves freely on the same topics included in questionnaires. Data on multilingual materials and materials in a minority language were collected by school staff by means of forms elaborated by the INFO project researchers.

3.2 Presentation of Results

The results that emerged from the study are complex and have thus been analysed and interpreted in different ways. In the following paper a brief synthesis on selected comparative data that emerged from the study are presented.

3.2.1 Linguistic Competence in a Minority Language

Head teachers were asked to evaluate teachers' linguistic competence in the minority language, in the national language and in European languages. Teachers were asked to self-evaluate their linguistic competence in terms of listening, speaking, reading and writing abilities. San Pietro school head teachers (Sardinia), where Tabarchino is used in full-immersion schools, claim that 100 per cent of their teachers are as competent in Tabarchino as they are in their mother tongue. Ladin school head teachers in Gardena, Badia (Italy) claim that 73 per cent of teachers speak the minority language fluently, and the rest follow closely (levels 6 and 5). The lowest level of competence was declared by head teachers of German speaking areas in Friuli and Alghero schools in Sardinia. Friuli head teachers consider only 10 per cent of teachers to reach the highest level of competence in the minority language, although the remaining 90 per cent were positioned at level 6. In Alghero primary schools apparently only 13 per cent of teachers master the minority language, the largest percentage of teachers were positioned in the level 4 (63 per cent).

These data do not allow for cross checking with teachers' answers because the teachers involved in the study are minority language teachers and thus master the language perfectly while the head teachers' answers referred to all teaching staff. The majority of teachers that teach, plan or carry out activities in the minority language consider their linguistic competence as medium-high (levels 5, 6 and 7, with the mean 5.7). The highest answers were given by Welsh immersion schools teachers, the lowest answers were collected by teacher operating in schools with Welsh offered as a second language. Teachers on the Slovene coast chose the level 6.5, likewise the Ladin, Catalan, German teachers in Friuli and Catalan teachers in Alghero. The least developed skill appears to be writing. Listening and reading skills were self-evaluated by teachers at levels 6.2 and 5.9 respectively, while they consider their writing skills much lower, this is particularly evident with Friulian and Sardinian teachers (Cosulich 2007).

3.2.2 Awareness of New Didactic Approaches and Experimentation

The questionnaire distributed to teachers included questions on teaching/learning models (one teacher-one language, one language-one context, and full linguistic immersion). Teachers showed the most comprehensive knowledge on the full-immersion technique, but the most used teaching model seems to be one language-one context. Teachers are aware of a variety of other teaching models, some of them were brought up by teachers themselves (CLIL, integrated linguistics didactics, a time lap-a language and others). In data interpretation the variety in schools systems must be taken into consideration. In some areas the minority language is used as the language of instruction, while in others it is

used in specific teaching activities (for example, projects). The majority of head teachers and teachers said they were willing to try new methods and techniques in teaching minority languages. In particular, 66 per cent of teachers are willing, while 34 per cent of teachers are not interested in trying new ways of minority languages teaching/learning (Cosulich 2007).

3.2.3 Didactic Materials

The question “Do you use didactic materials in the minority language?” could be answered with: “never/occasionally/often/always” (Cosulich 2007, 55). It emerged that the textbook is the most commonly used didactic material in minority language instruction. 58 teachers said they use it always, 82 often. Some other materials are used as well, such as magazine articles, internet, audio-visual materials and multimedia, although less frequently. Teachers in Slovenia gave similar answers to the median answer: 69 per cent said they use the textbook often, 71 per cent use occasionally magazine articles and/or newspapers, 69 per cent of teachers never search for didactic materials on the internet, 79 per cent and 65 per cent occasionally use audio-visual materials and multimedia respectively (Cosulich 2007). A large number of Slovene teachers prepare didactic materials personally. The highest percentage of teachers that prepare didactic materials (100 per cent) is Catalan language teachers in the region of Alghero, followed by Welsh immersion schools teachers (77 per cent). Slovene teachers declared that occasionally they use didactic materials prepared by their colleagues, as well as materials prepared in collaboration with colleagues (66 per cent). Didactic materials are often borrowed from a library (50 per cent) and occasionally from research institutes (42 per cent). In general, 57.5 per cent of teachers said they never borrow didactic materials from research institutes, or universities/associations (Cosulich 2007).

3.2.4 Contribution to Minority Language Promotion

All the respondents were asked to evaluate the level of contribution of their school or association/institution to the promotion of the minority language. 43.9 per cent of head teachers estimated their school’s role in minority language promotion as completely decisive, while only 17.9 per cent of stakeholders and 27 per cent of teachers share the same opinion. Specifically, Slovene area teachers consider their activity as absolutely decisive to L1 promotion and 50 per cent of head teachers consider their school’s activity as completely decisive.

3.2.5 Communication

Views on the efficacy of relations between schools and institutions that operate in minority language (research institutions, museums, cultural associations,

cultural institutes etc.) are also contrasting. According to head teachers, relations between schools and institutions are of average effectiveness (5.2 on a scale from 1 to 7) with peak responses (7) for the primary school from San Pietro and schools in Fassa. Ladin schools in Gardena and Badia positioned themselves at 6.5, together with Slovene schools and Welsh immersion schools. The lowest figure was registered by head teachers of Friulian schools and Slovene schools in Carinthia with a low level of 2.5 and 3.2 respectively. Interestingly enough, only 17 per cent of stakeholders positioned themselves at the highest level of efficacy, the majority (21.4 per cent) positioned themselves at levels 5 and 6. A slightly higher percentage of teachers (22.2 per cent) assessed the communication as completely effective. 23 per cent positioned themselves at level 6 and 14.4 per cent at level 5 (Iori & Fanton 2007).

3.2.6 Underlying Motivation

The motives that urge teachers to promote a minority language are often cultural (66.8 per cent) and personal (61.2 per cent of respondents). The political motive was the least popular, with 12.1 per cent of teachers who answered often and 12.8 per cent who answered fairly. The same is true of economic motives. The majority of respondents (34.2 per cent) considered these as offering little motivation for engagement in the minority language teaching.

3.2.7 Professional Confidence

The answers to questions on teachers' planning abilities and the level of contentment with their work were interesting. The majority of Ladin teachers ranged themselves to medium-high levels (4, 5 and 6) and only 13 per cent declared themselves to be absolutely confident. By contrast, 50 per cent of Friulian language and 85 per cent of Italian teachers in Slovenia and Welsh immersion schools teachers are confident in their professional abilities. 49 per cent of teachers declare themselves to be satisfied (level 6) and only 8 per cent of respondents were completely satisfied with their professional work. The most satisfied appear to be Welsh immersion schools teachers, where 46 per cent of teachers were completely satisfied. The least confident professionally are Friulian and Catalan language teachers (4.60 and 4.71 respectively).

3.3 Teaching Results

Stakeholders were asked to evaluate the results of schooling in the minority language carried out by elementary schools of their area. On a scale from 1 (absolutely negative) to 7 (absolutely positive), the majority of respondents (37 per cent) chose the level 5. Only 11 per cent of stakeholders were completely satisfied with their school's/institute's work.

3.3.1 Implementation of Regulations

100

Interesting results emerged from a cross comparison of answers given by stakeholders and head teachers to the question “To what extent are the possibilities for minority language promotion provided for by the law in your region exploited in primary school?” (Cosulich 2007, 63). The highest level of stakeholders (24.1 per cent) chose level 4 and the rest chose equally levels 2, 3, 5 and 6 (13.8 per cent). On the other hand, the majority of head teachers chose levels 5, 6 and 7, with the exception of Friulian and Sardinian head teachers who believe that regulations provided for by law are not fully implemented (Cosulich 2007).

Despite the variety in the degree of the minority language presence in school systems involved in the project, individual elements shared by all were identified, such as: aiming at teachers’ didactic and linguistic competences through vocational training programmes; aiming at enhancing teaching quality and experiencing new methodological approaches that involve all subjects, in order to suggest decisive interventions at a multi-disciplinary and multi-linguistic level; offering a larger and a more diversified range of didactic materials in the L1 that appear to be quantitatively lacking in all regions involved in the inquiry. Further, all regions aim at linguistic and cultural awareness-raising among students through minority language assessment, integration and diversity acceptance, comparison and cohabitation education. All participating regions also set forward the need for greater visibility of what is done and produced, involving the area and the institutions in a minority language valorisation project (Perini & Capriata 2007).

4. The Training Course

4.1 European Training Course Model

Based on the results from the analysis of teachers’ needs and those of the head teachers and stakeholders, INFO project researchers drafted an experimental training course model for primary school teachers who teach and/or teach in a minority language. First of all, the course structure was drafted. The research group agreed on the development of an in-service training course that allowed for the use of strengths offered by the project, specifically cooperation with other European minorities, exchanging experience, teacher exchanges. The teacher training course began with five days at the Ladin Pedagogical Institute in Bolzano. In the second phase, teachers tried out what they had learned in class. During this period teachers were supported by periodic contacts with project tutors. The results of class work were presented and discussed at the follow-up meeting in Ortisei in Val Gardena (Italy) (Rasom & Capriata 2007).

The course content was discussed and agreed at project meetings. Course

tutors to support teachers during the experimental work were chosen on the basis of their previous experience and specialisation. 21 teachers attended the course: approximately three teachers from each participating region. In the first session, themes such as language policy in school activity, the legal framework of European minority languages protection, project management in teaching, and multilingual education and minority language teaching were discussed in combination with workshops where didactic materials and other teaching means were produced. The process was monitored by means of evaluation tools. During the follow-up session, teachers exchanged experience of their experimental work in class. Projects developed in schools were presented and discussed. Discussion monitoring offered teachers valuable information on the knowledge transmitted during the course. From the course and follow-up evaluation, it emerged that the majority of participants considered the course as innovative and, in particular, as a motivation for further activities that promote minority languages within multilingual didactics. This was particularly evident in cases where promotion of the minority language depends largely on the goodwill of individuals or on personal interests (Rasom & Capriata 2007).

Despite the differences that characterise the participating areas, some key elements in common to all school projects were identified. These may be adopted and adapted to other minority languages contexts. The elements in common are the choice of a communicative approach that focuses on oral abilities and on operational abilities, aiming at the improvement of oral language standards; the use of innovative teaching modalities and techniques characterised by flexibility, consideration for students' individual learning styles and strategies; workshops as an adequate working modality in the primary school; the use of activities that motivate students didactically and emotionally, enhancing their interest in their own language and language community, as well as in other languages and cultures; the use of a large variety of materials, the majority of which have been produced by participating teachers in order to respond to individual students' demands and to enhance their curiosity about their origins and cultural traditions; the use of modern technologies in all school projects in order to support better communication among students; the consideration of language as a privileged cultural resource, as a stimulus for multilingualism and language learning, as well as intercultural education; and finally, the awareness that linguistic integration and integration with other languages are the foundation of a learning process that gives dignity and strength to a minority language in a curriculum that is truly multilingual.

5. Conclusions

The training course designed by INFO for primary school teachers may be adapted to different minority areas in Europe, since it has a general approach and

takes into consideration a variety of aspects that were identified in the detailed study on the requirements and needs of teachers in their local educational contexts (Perini & Capriata 2007, Rasom & Capriata 2007). The general and specific competences to be achieved through the course and the related project activities related to the areas of knowledge and practical experience; they touched upon the substance of education in multilingual minority areas. Due to its rich content and the standing of the experts, the course may be considered as a sound foundation and a strong stimulus for research and action in the schools of all the participants. We hope that the project results, published and disseminated in many different regions, will help decision makers and educational personnel to cope with problems arising from globalisation and to achieve the ideal of “unity in diversity” as a fundamental goal of the European Union (Rasom 2007).

References

- Balboni, P. E., 1998. *Tecniche didattiche per l'educazione linguistica*. UTET, Torino.
- Balboni, P. E., 1999. *Educazione bilingue*. Guerra, Perugia.
- Balboni, P. E., Coonan, C. M. & Garotti Ricci, F., 2001. *Lingue straniere nella scuola dell'infanzia*. Guerra, Perugia.
- Byram, M., 1989. *Cultural Studies and Foreign Language Education*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Byram, M., 1997. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Cesari Lusso, V., 1992. La dimensione interculturale nell'educazione: riflessioni e riferimenti per l'azione pedagogica. In F. Poletti (ed.) *L'educazione interculturale*. La Nuova Italia, Firenze, 87–112.
- Ciliberti, A., 2001. Language Ideologies and the Current State of Language Teaching in Italy. In R. Di Napoli, L. Polezzi & A. King (eds.) *Fuzzy Boundaries? Reflections on Modern Languages and the Humanities*. CILT Publication, London, 95–109.
- Ciliberti, A., 2012. *Glottodidattica: per una cultura dell'insegnamento linguistico*. Carocci, 2012.
- Cosulich, L., 2007. The results. Questionnaires. Research Evaluation. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 49–81.
- Council of Europe, 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. University Press, Cambridge.
- Čok, L. (ed.), 2009. *Izobraževanje za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov: učinkovitost dvojezičnih modelov izobraževanja v etnično mešanih okoljih Slovenije*. Založba Annales, Koper.
- Čok, L. & Pertot, S., 2010. Bilingual education in the ethnically mixed areas along the Slovene-Italian border. *Comparative Education* 46 (1), 63–78.
- Dabène, L., Cicurel, F., Lauga-Hamid, M.-C. & Foerster, C., 1990. *Variations et rituels en classe de langue*. Hatier – Crédif, Paris.
- Demetrio, D. & Favaro, G., 2002. *Didattica interculturale. Nuovi sguardi, competenze, percorsi*. Franco Angeli, Milano.

- Iori, V. & Fanton, B., 2007. Mapping of Activities. Discussion-Grups. Research Evaluation. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 69–73.
- Nalesso, M. & Malčič, M., 2007. Classroom Practice. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano.
- Novak-Lukanovič, S., 2011. Language Diversity in Border Regions: Some Research Data on the Perception Among the Pupils of Two Secondary Schools. *Annales, Series historia et sociologia* 21 (1), 79–92.
- Novak-Lukanovič, S., Zudič Antonič, N. & Varga, Š., 2011. Vzgoja in izobraževanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. In J. Krek & M. Metljak (eds.) *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 347–367.
- Perini, R. & Capriata, R., 2007. The Quality Elements in Teacher Training in Multilingual Areas with Minority Language. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 89–95.
- Puren, C., 1996. La problématique de la formation dans le contexte actuel de l'éclectisme méthodologique. *LEND – Lingua e nuova didattica* (Numero speciale), 14–27.
- Rasom, O. (ed.), 2007. *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano.
- Rasom, O. & Capriata, R., 2007. Guidelines for a European Training Model. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 97–112.
- Roberts, M., 2007. The Research. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 45–49.
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2012. *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtec in šole*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Zudič Antonič, N. & Malčič, M., 2007. The needs. In O. Rasom (ed.) *Info Project: Designing a Training Model for Teachers Working in Multilingual Areas with Minority Language. Part 1, The Research and the European Training Model*. Istitut Pedagogich Ladin, Bolzano, 84–87.
- Zudič Antonič, N. & Zorman, A., 2014. Izobraževanje učiteljev in medkulturna vzgoja. In N. Bogatec & N. Zudič Antonič (eds.) *Vzgajati k različnosti: interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Založba Annales, Koper, 197–212.
- Zudič Antonič, N., 2017. L'educazione letteraria per lo sviluppo della consapevolezza culturale. *Annales, Series historia et sociologia* 27 (3), 611–628.

Notes

- ¹ Project partners: Istitut Pedagogich Ladin, Bulsan/Bolzano/Bozen, Italy (coordinator); Ministero della Pubblica Istruzione, Ufficio Affari Internazionali, Rome, Italy; Sorastanza de la scoles de Fascia, Val di Fassa, Italy; Direzione Scolastica Regionale Friuli Venezia Giulia, Trieste, Italy; Istituto Regionale di Ricerca Educativa Friuli Venezia Giulia, Trieste, Italy; Istituto Regionale di Ricerca Educativa della Sardegna, Cagliari, Italy; University of Primorska, Faculty of Humanities, Koper, Slovenia; Pädagogische Hochschule Kärnten, Klagenfurt, Austria; Denbighshire County Council, Denbigh/Wales, United Kingdom.

About the Contributors / O avtorjih

Ivan Armanda

Ivan Armanda was born in 1984 in Split. He graduated in 2009 at the Catholic Faculty of Theology in Zagreb, where he achieved a license with a specialization in Church History in 2013. Since 2011 he has been employed at the Miroslav Krleža Institute of Lexicography at the editorial office of the Croatian Biographical Lexicon. He is author of several academic, professional and popular articles dealing mostly with the biobibliographies of Croatian priests, monks and nuns, and their contributions to academic, cultural and literary heritage, as well as their role in social and church events. His published books are: *Istaknuti hrvatski dominikanci*, 1-2 (I. volume Zagreb 2012, II. volume Dubrovnik 2016) and *Dominikanke u Šibeniku. Povijest samostana Gospe od Ružarija (1865.-2015.)* (Šibenik 2015).

*Ivan Armanda se je rodil leta 1984 v Splitu. Leta 2009 je diplomiral na Katoliški fakulteti za teologijo v Zagrebu, kjer je leta 2013 pridobil licenco za specialista za cerkveno zgodovino. Od leta 2011 je zaposlen na Institutu za leksikografijo Miroslava Krleže, kjer ureja Hrvaški biografski leksikon. Je avtor številnih znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov, ukvarja pa se predvsem z biobibliografijami hrvaških duhovnikov, menihov in nun, z njihovimi prispevki k znanstveni, kulturni in literarni dediščini ter z njihovimi vlogami v družbeni in cerkveni zgodovini. Objavil je naslednje knjige: *Istaknuti hrvatski dominikanci*, 1-2 (I. zvezek – Zagreb 2012, II. zvezek – Dubrovnik 2016) in *Dominikanke u Šibeniku: Povijest samostana Gospe od Ružarija (1865.-2015.)* (Šibenik 2015).*

Filip Škiljan

Filip Škiljan was born in Zagreb (1980) and graduated in History and Archaeology from the University of Zagreb in 2003. Between 2003 and 2006 he worked at the Jasenovac Memorial, as curator of the collection of photographs, video material and digital records. From 2006 to 2010 he was head of the Archives of Serbs in Croatia at the Serbian National Council. From 2008 to 2012 he was an associate lecturer in Croatian Studies (20th century history) at the University of Zagreb and in 2011 he was elected assistant professor. Since 2010 he has been working at the Institute for Migration and Ethnic Studies as a research associate. In 2013 he was appointed senior research associate.

Filip Škiljan, rojen v Zagrebu (1980), je zaključil klasično gimnazijo leta 1999 in diplomiral iz zgodovine in arheologije na Univerzi v Zagrebu leta 2003. Med letoma 2003 in 2006 je delal v Spominskem parku Jasenovac kot kurator zbirke fotografij, videomateriala in digitalnih zapisov. Od leta 2006 do leta 2010 je delal kot vodja Arhiva Srbov na Hrvaškem v Srbskem narodnem svetu. Od leta 2008 do leta 2012 je kot izredni predavatelj poučeval na Fakulteti Hrvaške študije Univerze v Zagrebu. Predaval je na dodiplomski in podiplomski ravni o hrvaški zgodovini

dvajsetega stoletja. Leta 2011 je bil izvoljen za docenta na področju hrvaških študij na Univerzi v Zagrebu. Od leta 2010 je zaposlen na Institutu za migracije in narodnosti kot znanstveni sodelavec. Leta 2013 je bil imenovan za višjega znanstvenega sodelavca.

Kristina Riman

Kristina Riman Kristina Riman was born in Rijeka, and graduated in Croatian language and literature at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka. She holds an MA from the University of Zagreb (2005), and a Ph.D. from the University of Rijeka (2010). Since 2012 she has been employed as an assistant professor at the Juraj Dobrila University of Pula where she teaches the courses Literature for Children and Youth and Media. She has participated in international academic and professional projects. She participates in international conferences and publishes papers from the field of literature with a special emphasis on Croatian-Slovene literary connections and the role of literature in education. She has published four books, four book chapters, ten scientific papers and articles, and is the editor of three publications.

Kristina Riman je bila rojena na Reki, kjer je končala osnovno in srednjo šolo. Diplomirala je iz hrvaškega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti na Reki. Magistrirala je na Univerzi v Zagrebu leta 2005, doktorirala pa na Univerzi na Reki leta 2010. Od leta 2012 je zaposlena kot docentka na Univerzi Jurja Dobrile v Pulju, kjer je nosilka predmetov Literatura za otroke in mladino ter Medijska kultura. Sodelovala je na mednarodnih znanstvenih in strokovnih projektih. Sodeluje na mednarodnih konferencah in objavlja dela s področja književnosti s posebnim poudarkom na hrvaško-slovenskih literarnih povezavah in vlogi literature v izobraževanju. Izdala je štiri knjige, štiri poglavja v knjigah, deset znanstvenih in strokovnih del ter je urednica treh publikacij.

Katarina Pajnič

Katarina Pajnič graduated in 2004 from the Faculty of Arts in Ljubljana with her thesis "National structure and cross-border connections with Croatia in the south-eastern part of Slovenia" and in 2006 completed her Master's dissertation "The structure and position of Slovenes within Croatia". At the Office of the Government of the Republic of Slovenia for Slovenians Abroad she participated in an autonomous project titled "The autochthonous Slovenian population of the NW and N of Istria, Čičarija, Gorski Kotar and Croatian coast". She has conducted lectures in Slovenian societies throughout Croatia and has participated at several round tables and conferences. Since 2012 she has continued her career in Austria, where she is employed at the internationally established law office Grilc Vouk Škof. Katarina Pajnič has two children and is actively involved in the minority life of Slovenes in Carinthia (Austria).

Katarina Pajnič je leta 2004 diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani z delom »Narodnostna struktura in čezmejne vezi s Hrvaško v delu JV Slovenije«, leta 2006 pa zaključila ma-

gistrski študij z naslovom »Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem«. Na Uradu Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu je izvedla projekt z naslovom »Avtohtono slovensko prebivalstvo SZ in S Istre, Čičarije, Gorskega Kotarja in Hrvaškega Primorja«. Predavala je v slovenskih društvih na Hrvaškem in bila aktivno prisotna na več okroglih mizah in konferencah. V obdobju 2005–2007 je bila zaposlena na Ministrstvu za okolje in prostor, 2007–2008 v Državnem zboru, 2008–2011 pa na Statističnem uradu v Republiki Sloveniji. Zaposlitev v Republiki Avstriji je nadaljevala v uspešni pravni, mednarodno uveljavljeni pisarni Grilc Vouk Škof. Je mati dveh otrok ter je aktivno vključena v manjšinsko društveno in kulturno življenje Slovencev na Koroškem v Avstriji.

Nives Zudič Antonič

Nives Zudič Antonič, Ph.D., is Professor in Italian Literature. Her research areas are Italian literature, literature in areas of contact – particularly literary production by minority ethnic group members, literature didactics and intercultural education. She has organized many seminars and training courses for teachers in didactics of the Italian language. She is also the author of several papers, contributions to symposia, invited lectures and compiled volumes, abstracts, books, and other publications in her research area.

Nives Zudič Antonič je doktorica znanosti in predstojnica Oddelka za italijanistiko Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, kjer je na Oddelku za italijanistiko nosilka predmetov Italijanska književnost ter Didaktika italijanske književnosti in medkulturne komunikacije. Njeno raziskovalno področje predstavljajo italijanska književnost in medkulturno sporazumevanje ter didaktika književnosti italijanskega jezika s poudarkom na poučevanju sodobnih učnih tehnik, razvijanju učnih strategij in spodbujanju motivacije pri obravnavanju in interpretaciji književnih besedil. Sodeluje in koordinira delo na nacionalnih in mednarodnih projektih za promocijo manjšinskih jezikov in usposabljanje učiteljev v večjezičnih okoljih.

Guidelines for Contributors

General — The editorial board of *Treatises and Documents, The Journal of Ethnic Studies* welcomes the submission of scholarly articles in the field of ethnic and minority studies, especially on racial and ethnic relations, ethnic identity, nationalism, xenophobia, the protection of (ethnic, national, linguistic, religious, and other) minorities, migration, multiculturalism and related subjects. The journal is particularly interested in discussions regarding ethnic and minority issues in the so-called Alpine-Adriatic-Pannonian area and all comparative studies, which include – only partially or as a whole – this geographic area. This area comprises the Alpine arc, the hinterland of the eastern Adriatic and Pannonian Basin. More technically, this area includes the following countries: Albania, Austria, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Czech Republic, Italy, Germany (especially the southern part), Hungary, Kosovo, Montenegro, Romania, Serbia, Slovakia and Slovenia. Also Macedonia and Bulgaria may be interesting cases.

Two issues of the journal are published every year, usually in June and December.

Articles that are submitted must be original, unpublished material and should not be simultaneously under consideration – either in whole or in part – for publication elsewhere.

The journal encourages the submission of articles in English, since this enables authors to present their ideas and work to a broader public. However, articles in other languages – with a special emphasis on the Slovenian language – are also welcome. The abstracts of the articles are always published in the language of the article and in English.

Authors who do not have native or equivalent proficiency in English must prior to submission have the article read by someone with this proficiency. This step ensures that the academic content of your paper is fully understood by journal editors and reviewers. Articles which do not meet these requirements will most likely not be considered for publication.

Manuscripts should be submitted in electronic form and must include:

- the submitted article, with the title in the language of the article and in English;
- an abstract of the article in the language of the article and in English; this should include a brief presentation of the issues discussed, the methodology used, the main findings and the conclusions;
- 3 – 7 key words in the language of the article and in English.

The length of the title, the abstract and the key words in one language should not exceed 1,100 characters (including spaces). More detailed information about the form of submitted manuscripts is presented in the prescribed template, available at the journal's website (<http://www.inv.si>).

In a separate document please submit: the title of the article, the author(s) name and a brief biographical note on each author with full contact information (for publication in the journal). Please refer to the template (at the journal's website) for further detailed information.

All submitted manuscripts are subjected to peer-review procedure by at least two reviewers. The review procedure is double blind. Authors may be asked to revise their articles bearing in mind suggestions made by the editors or reviewers. The final decision on publication rests with the editorial board.

Manuscripts should be sent by e-mail, in Word (.doc), to editor-in-chief: editorTD@guest.arnes.si.

Format and Style — The preferred **length for articles** is between 30,000 and 45,000 characters, including spaces (between approx. 4,500 and 6,500 words). Longer articles may be accepted at the discretion of the editorial board. A limited number of endnotes are permitted, if they are used for explanatory purposes only. They should be indicated serially within the article.

Authors should take into careful consideration also the **style and format requirements** of the journal, which are presented in the template (available at <http://www.inv.si>) in more detail. Particular attention should be paid to the formatting of references, single spacing throughout and the inclusion of keywords and abstracts. Articles that do not meet these requirements will be returned for modification before being read and reviewed.

Referencing Style — The **Harvard author-date system** of referencing must be used for bibliographical references in the text and in the alphabetical list of references at the end of the article. Authors should ensure that all and only those references cited in the text appear in the list of references. General bibliographies should not be provided. Authors must also follow the requirements regarding referencing style and format as presented in the table of examples, available at the journal's website (<http://www.inv.si>).

The Institute for Ethnic

Studies (IES) is the successor of the Minority Institute, which was founded in 1925 as one of the first such research institutions in the world. From January 1944 until May 1945 it operated in the liberated territory of Slovenia as Scientific Institute and was the only institution of this kind controlled by any European resistance movement.

Today, IES is the leading institution on ethnic and minority studies in Slovenia and employs about 20 researchers in various fields of research.

Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) je naslednik Manjšinskega inštituta, ki je leta 1925 nastal kot ena prvih tovrstnih raziskovalnih institucij na svetu. Od januarja 1944 do maja 1945 je kot Znanstveni inštitut deloval na osvobojenem ozemlju kot edina tovrstna institucija v okviru kateregakoli evropskega odporiškega gibanja.

Danes je INV v Sloveniji vodilna institucija na področju preučevanja manjšinskih in etničnih študij in zaposluje okoli 20 raziskovalcev na različnih področjih.

treatises and documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

Content / Vsebina

Nadbiskup Alojzije Stepinac i zbrinjavanje prognanih slovenskih konventualaca u Drugom svjetskom ratu

Ivan Armanda

Slovensko stanovništvo u župama Marija Gorica, Dubravica i Brdovec od sredine 19. stoljeća do današnjih dana

Filip Škiljan

Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnosa

Kristina Riman

Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri

Katarina Pajnič

Teaching in Plurilinguistic Environments with a Minority Language: Analysis of a Pre-service Training Project

Nives Zudič Antonič

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES